

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Відкриваймо нові грані шевченкознавства

**Матеріали науково-практичної
Інтернет-конференції
Ч.ІІ.**

**Черкаси
2013**

Керівники проекту:

Месєвря О.І., завідувач лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Січкав С.І., методист з української мови і літератури Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради.

Рецензенти:

Коновальчук В.І. – завідувач кафедри психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Лис С.М. – учитель української мови і літератури, учитель-методист Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради.

Посібник прислужиться як учнівській та студентській молоді, так і вчителям – словесникам, всім, хто прагне його духом запліднити українську ниву.

За вірогідність фактичного матеріалу і точність цитування відповідають автори. Підписані матеріали відображають винятково позицію авторів.

Рекомендовано до друку вченою радою ЧОПОПП
Протокол № 2 від 30.05.2013 року

Зміст

I. Проблема родоvodu Т. Шевченка у документах, а також у науковій, науково-популярній і художньо-біографічній літературі	
Галій Н. О. Шевченківський навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів» Звенигородської районної ради.....	7
Холодова Л. М. Канівська спеціалізована школа I-III ступенів №6 з оглибленим вивченням іноземних мов Канівської міської ради.....	13
Коваль О.А. Головківський НВК «ДНЗ-ЗОШ I-III ст.» Головківської сільської ради Чигиринського району.....	17
II. Синкретизм авторської та фольклорної художньої енергетики у творчості Т. Шевченка	
Шпильова С. П. Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів № 7 Смілянської міської ради.....	19
III. Образ жінки у творчості Т. Шевченка: психоаналітичне прочитання	
Балаклеївська спеціалізована школа I – III ступенів №1 імені Євгенії Гуглі Смілянської районної ради.....	22
Яблуновська О. А. Медведівська загальноосвітня школа I-III ступенів імені М. Залізняка Чигиринської районної ради.....	27
Хмара Н. М. Шевченківська спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю.....	31
Канай О. І. Золотоношківська загальноосвітня школа I – III ступенів Драбівської районної ради.....	34
Нерознак Л. А. Білоусівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів – ліцей» Драбівської районної ради.....	40
Бєбко В. М. Домантівський НВК Золотоніської районної ради.....	46
Кузьменко Н.І. Нехайківський навчально – виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Драбівської районної ради..	50
Євтушевська Л. І. Жорнокльовівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-II ступенів» – дошкільний навчальний заклад Драбівської районної ради.....	54
IV. Історія України у поетичній творчості Т. Шевченка: достовірність та особливості художнього зображення історичних подій	
Кущенко Т.В. Ватутінська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 ім. М. Ф. Ватутіна Ватутінської міської ради.....	58
Пидорич Т.С., Полевик Ю.М. Канівська загальноосвітня школи I-III ступенів №1 імені Т.Г. Шевченка Канівської міської ради.....	59
V. Психологічне прочитання автопортретів Т. Шевченка	
Забудська Л.О. Звенигородська загальноосвітня школа I-II ступенів №5 Звенигородської районної ради.....	65
Котова І. С. Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 Смілянської	

міської ради.....	71
Ганженко Т.М. Великохутірська загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Героя Радянського Союзу С.А. Куниці Драбівської районної ради.....	75
Німченко Н. І.Шрамківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради.....	78
Біда О. М. Драбівський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. С.В.Васильченка-гімназія» Драбівської районної ради.....	84
Чигирик Л. Г. Вершацька загальноосвітня школа I-III ступенів Чигиринської районної ради.....	86
VI. Співмірність поетичної та малярської творчості Т. Шевченка	
Воскобойник О. П. Медведівська загальноосвітня школа I-III ступенів імені М. Залізняка Чигиринської районної ради.....	89
Кузьмінська О.В. Золотоніська спеціалізована школа №1 з поглибленим вивченням економіки та правознавства Золотоніської міської ради.....	92
Довгань Н. М. Тальнівська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 Тальнівської районної ради.....	96
Слободян Л. І. Перервинцівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Драбівської районної ради..	99
Павлик В.А. Звенигородська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Звенигородської районної ради.....	105
Тищенко Н. М. Золотоніська загальноосвітня школа I-III ступенів №3 Золотоніської міської ради.....	106
Юрченко К. Г. Косарська загальноосвітня школа I-III ступенів Кам'янської районної ради.....	109
VII. Естетична концепція Людини у творчості Т. Шевченка	
Кущенко С. В. Ватутінська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 ім. М. Ф. Ватутіна Ватутінської міської ради.....	112
Ведмідь І. Г. Корсунь-Шевченківська загальноосвітня спеціалізована школа I-III ступенів № 5 з поглибленим вивченням іноземних мов Корсунь-Шевченківської районної ради.....	114
Гірник А. В. Катеринопільська загальноосвітня школи I-III ступенів № 2 Катеринопільської районної ради.....	116
IX. Трансформація мотивів та образів античної літератури у творчості Т. Шевченка	
Юрченко Н. В. методист відділу освіти Кам'янської районної державної адміністрації.....	118
Мусідрай К. П. Ватутінська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 ім. М. Ф. Ватутіна Ватутінської міської ради.....	121
Артемова Л. Д., Лесечко К. П. Новоукраїнський навчально-виховний комплекс Чернобаївського районної ради.....	124
X. «Заповіт» Т. Шевченка на тлі жанру «пам'ятника» у світовій літературі (Горацій, Беранже, Пушкін та ін.)	
Цимбалюк В. В. Корсунь-Шевченківська гімназія Корсунь-Шевченківської районної ради.....	130
Сорокіна Л. В. Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів №10 Смілянської міської ради.....	141
XI. Мотиви українських дум у творчості Т. Шевченка	
Сейкель О. Ф. Чигиринська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 ім. Б. Хмельницького Чигиринської районної ради.....	145

XIII. Сприймання постаті й творчості Т. Шевченка його земляками (мешканцями Моринців та Керелівки)

Терещенко Л.Д. директор Шевченківська спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради..... 154

Шульга Т. М. Моринський навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів» Звенигородської районної ради..... 162

XIV. Шевченкіана російських авторів: особливості сприйняття і трактування

Вихор О. Ю. Стеблівська загальноосвітня школа I-III ступенів імені І.С. Нечуя-Левицького Корсунь –Шевченківського районної ради 166

Піщана Ю. В. Катеринопільська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Катеринопільської районної ради 171

XV. Шевченкіана сучасних українських письменників (аналітична оцінка)

Нерубайська Л. А. Тальнівський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів №1 – гімназія» Тальнівської районної ради..... 171

Ратушна Н. М. Лукашівський навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів» Чернобаївської районної ради..... 181

XVI. Образотворча Шевченкіана Черкащини

Мельниченко В. М. історичних наук, професор, директор навчально-наукового інституту історії і філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України..... 192

Менше року відділяє нас від ювілею Т.Г. Шевченка – геніального земляка, «Володаря у царстві духа», який увійшов у коло велетнів зі своєю могутньою піснею і мужнім словом як поет, котрий слово правди і любови утвердив подвигом свого життя» (Є. Сверстюк). Він «заклав основу модерної української літератури, а в широкому значенні – базу під українську національну ідентичність» (С. Єфремов).

Кобзар вроджений у стихію мислення українського народу, він завжди актуальний. Кожне покоління буде мати свого Шевченка. І до Шевченка у кожного свій шлях. « Та ніщо не вдіяло на мене такого враження, як «Кобзар». Як узяла я того «Кобзаря» в руки, глянула на ті чарівні малюнки, як прочитала ті вірші дорогі і прозу(там же він і про художників пише), та так, як ото старі люди кажуть, наче мені хто дання дав... Ото як засіло мені в голову те велике слово художник!» - писала Катерина Білокур.

На творчості Т. Шевченка виросло багато поколінь. Учителі української мови й літератури прагнуть зберегти зв'язок поколінь , прилучаючися до важливої справи виховання шкільної молоді на шляху подолання «узвичаєних поверхових уявлень про великого поета», пробуджуючи у дітей високі почуття духовного зростання, навчення добра, правди «краси любові», «віри в силу морального порятунку» – основ Шевченкового життя і творчості.

У вчительському доробку Пророк постає живий, сповнений любові, віри і «святої сили – людське серце пробивать».

ТЕМА 7 ЕСТЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Кущенко Сергій Васильович,
учитель української мови та
літератури Ватутінської
загальноосвітньої школи
I-III ступенів №2 імені
М. Ф. Ватутіна Ватутінської
міської ради

Мистецтво та естетика близькі між собою, бо розкривають закони прекрасного. Адже естетика досліджує закони емоційно-інтелектуального ставлення людини до дійсності, а мистецтво відтворює дійсність, яка має безпосередню цінність для почуттів. Одне з прийнятих визначень естетики: «наука про становлення чуттєвої культури людини» [1, 7].

«Визначення розуміння Краси залежить від довічної субстанції духу – потреби високих переживань; коли ж признати різноманітність внутрішніх духовних структур у людей, то тим самим треба відкинути абсолютне розуміння Краси. Можна скласти формулу: все, що дає високі переживання, має в собі елемент Краси,» [6] - стверджує С. Черкасенко. З цього погляду й спробуємо поглянути на творчість нашого геніального земляка.

Невичерпним джерелом для розуміння естетичних смаків і переконань Шевченка є його «Щоденник». Крім поривань до істини, важливим у його уявленні було тяжіння до краси. «Яким живлющим і дивним є вплив краси на душу людини,» - занотував 18 листопада 1857 року, високо цінуючи красу і в природі, і в мистецтві. Але сухе, схоластичне теоретизування з приводу краси і прекрасного було для Шевченка неприйнятним. Прочитавши книжку К. Лі-бельта «Естетика, або наука про прекрасне», поет записав: «Для людини, обдарованої... божественним розумом-чуттям, подібна теорія є пустою балаканиною і навіть більше того – шарлатанством. Якби ці мертвотні вчені-естетики, ці хірурги прекрасного замість теорії писали історію образотворчих мистецтв, то від цього було б значно більше користі» [5].

Уособленням найвищої краси у Шевченка є образ матері, яка часто переростає у символ України:

У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим («У нашім раї...»).

Можливо, це від того, що з дитинства жінки, дівчата займали помітну роль у долі поета: мати, сестри, Оксана, Варвара Рєпніна, Ликера... Саме до них він звертався у найскладніші хвилини свого життя і отримував потрібну пораду і розраду. Тому не випадково жіноча тема стала однією з провідних у творчості Кобзаря. У світовій ліриці немає митця, який би з такою любов'ю і таким сумом оспівав жінку-матір, сестру, кохану, дружину [4,10].

Але у творчості поета мало образів щасливих жінок. «Значно частіше йому доводилось писати про матерів скривджених, ошуканих, глибоко нещасних, – стверджує Г. Ключек. – Шевченко, як ніхто, розумів красу материнства. І тому йому було нестерпно, коли бачив скривджену матір. Перечитайте такі поеми, як «Сова», «Відьма», і ви відчуєте, як він глибоко переймався материнським горем [3, 61].

Основою краси, на думку Шевченка, є воля. Тільки вільна людина може розвивати гармонійно, повноцінно. Цю думку стверджує і В. Пахаренко: «Людина створена вільною. Навіть перед Богом вона не «раб, але син» (Біблія, Послання до галатів. – 4:7); «Ми не раби Його – ми люде!» – вторить апостолам Шевченко. А причина всіх бід людських – насильство, поневолення одного іншим. Тому й пише автор «Кобзаря» у вірші «Царі»: «Бо де нема святої волі, Не буде там добра ніколи». Людина доти не знайде собі щастя, доки не стане вільною» [2, 318].

Просякнута ідеалами естетики, на думку Шевченка, народна мораль. Саме з її точки зору поет оцінює своїх героїв. Хоч би взяти соціально-побутову поему «Титарівна». Тарас Григорович не стає на захист бідного селянського парубка, наймита, байстрюка Микити, хоч його і образила титарівна відмовою, коли він запросив її до танцю. Шевченко виступає за довіру, за чесність у стосунках між людьми, тому засуджує вчинки титарівни і Микити, бо вони суперечать народній моралі.

Завдяки таланту художника Шевченку вдалося майстерно відтворити у своїх творах і красу української природи. Саме пейзажна лірика Кобзаря може вважатися зразком поетичного бачення нашої природи. Твори Тараса Григоровича є справжньою енциклопедією рідних краєвидів, а окремі образи — зоря, тополя, калина, явір, верба, садок вишневий — виростають до символів усієї України. Світ природи у Шевченка одухотворений:

Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговоримо тихесенько
В неволі з тобою.

Отже, Шевченка захоплювала не краса заради краси, він сприймав її в філософському розумінні, в гармонії людини з оточуючим світом.

Джерела

1. Гегель Г. Философия истории // Соч.: В 14 т. — М.; Л.: Гос. соц.-экон. изд-во, 1935. — Т. 8.
2. Пахаренко В. Українська література: Підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Василь Пахаренко. — К: Генеза, 2004.
3. Ключек Г. Поезія тараса Шевченка: сучасна інтерпретація / Григорій Ключек. — К.: Освіта, 1998.
4. Колесникова Є. Слово «мати» в поезії Кобзаря // Дивослово. — 1995. — №5
Естетичні погляди Т. Шевченка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pidruchniki.ws>
5. Черкасенко С. Ідеали Шевченка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Shesv/2009_2/1.pdf

Ведмідь Ірина Григорівна,
учитель української мови та літератури
Корсунь-Шевченківської загальноосвітньої
спеціалізованої школи I-III ступенів № 5
з поглибленим вивченняміноземних мов
Корсунь-Шевченківської районної ради

Кобзар, «велетень у царстві духа», пророк, народний поет... Парадокс, але творчість Шевченка найбільш досліджувана і водночас майже не досліджена. У чому секрет? Чи не в невичерпній глибині думки, що виражена в простій, на перший погляд, народнопоетичній формі? Геній Шевченка – у глибинному розумінні, інтуїтивному відчутті найтонших душевних порухів свого народу. Вивченню феномена Шевченка присвячено дослідження багатьох вчених, зокрема О. Забужко [1], О. Кулешова [2], В. Пахаренка [4].

Із творів Т. Шевченка постає ідеал українця. Його ліричний герой – особистість, яка є виразником народних уявлень про красу людини, її призначення. Сутність людини, сенс її життя, місце особистості в суспільстві, її духовні орієнтири – ці проблеми завжди були і є в центрі уваги літератури. Творчість Шевченка несла нове уявлення про людину, про людську гідність, вона звеличувала красу душі народу, красу людського подвигу й горіння.

У багатьох своїх творах поет ставить перед собою (і перед читачем) філософські питання: «хто ми, чийх батьків?», «нащо нас мати привела?» Відповідь шукаємо (і знаходимо!) у його ж «Кобзарі».

У творах Шевченка подано уявлення про чоловіка та жінку, їхню соціальну роль, специфіку світосприймання; запропоновано критерії краси. Уже в ранній період творчості чітко виявляється опозиція «козак – дівчина», «батько – мати». Великий Кобзар окреслює свою естетичну концепцію, суголосну народним уявленням. Так, краса козака – у вірності обов'язку (іти в похід, захищати рідний край від ворога). Краса дівчини – у вірності коханому. Не знаючи, яка доля спіткала милого на чужині, терзаючи душу гіркими сумнівами, вона все ж залишається вірною до останнього. Звідси – трагедія дівчини, що не дочекалася козака живою («Тополя», «Причинна»), чи зраженої («Катерина»). Дві речі, які є найціннішими для поета, – це дівоча непорочність і материнство. Жіноча постать є найкращим у творчості Шевченка виявом поєднання двох згаданих тенденцій, найдосконалішим вираженням такого ідеалізму.

В опозиції «батько – мати» незрівнянно яскравішим постає образ матері. Материнство для Шевченка – завжди святість. Навіть покритку Катерину він не засуджує. У його звертанні до знедоленої, покинутої матері чуємо тільки щире співчуття. Його героїні завдяки материнському почуттю поступово, від твору до твору, доростають до усвідомлення святості свого материнства («Катерина» - «Наймичка» - «Марія»). На думку В. Пахаренка, у цьому – наближення жінки-матері до Бога [4, 211]. Образи батьків з'являються лише окремими штрихами: у «Катерині» - це категоричне «іди собі»; у «Гайдамаках» віру, присягу Гонта ставить вище від батьківських почуттів. І знову підкреслення ваги обов'язку, служіння народу. Не випадково саме в час найбільшого національного підйому у сироти Яреми «виросли крила».

Людина у Шевченка – це сильна особистість, яка не гнеться навіть перед сильним ворогом. Між рабством і боротьбою Шевченко незмінно вибирає боротьбу – як у власному житті, так і в суспільному ідеалі. Його викривальний пафос спрямований проти земляків-зрадників України: «рабів з кокардою на лобі», «лакеїв в золотій оздобі», що виступають як антиподи до справжніх героїв-патріотів. Що «зламало» хребет «землячка» з поеми «Сон»? Напевно, прийняття разом із чужиною і чужих моральних (чи, точніше, аморальних) норм. Тому на особливу увагу заслуговує оцінка людського життя з погляду категорій «свобода», «воля». Невольа, рабство часто ламає особистість. Це неприродний

стан для людини, наслідками якого є, з одного боку, пригніченість, відчуття себе нещасним, з другого – підлабузництво. З боєм Тарас промовляє:

Коли б ті діти не росли,
Тебе, святого, не гнівили,
Що у неволі народились
І стид на Тебе понесли.

Як часто ми натрапляємо в «Кобзарі» на думку, що втрата честі, людської та національної гідності тяжча, ніж смерть. Ось слова матері до Катерини:

Проклятий час-годинька,
Що ти народилась!
Якби знала, до схід сонця
Була б утопила... («Катерина»).

А ось уже Гонта до синів:

Будь проклята мати,
Та проклята католичка,
Що вас породила!
Чом вона вас до схід сонця
Була не втопила?

На думку історика О. Палія, «Шевченко ще й досі виконує роль національного «вирівнювача хребта»: прочитавши його «Кобзар», будь-який українець віднайде в собі ознаки «вертикалі», навіть якщо вже давно забув про них» [3].

На перший погляд, на поверхні лежить оцінка Шевченком особистості за критерієм «бідність – багатство». Пани у нього лихі, «знущаються над нами». До цього ж додається й зовнішня потворність, згадаймо царицю. Концепт «бідність» поет часто посилює ще й прикладкою «сирота». Отже, створено повний контраст. Що це, ненависть до багатих, панів? Проте вдумливий читач обов'язково зверне увагу і на факти з біографії самого Шевченка (наприклад, викупу його з кріпацтва сприяли далеко не бідні люди), не були бідними й деякі його позитивні герої (Гонта). Більше того, на їхніх статках Шевченко не акцентує увагу. Очевидно, таке протиставлення (багатий – бідний) виконує роль гіперболи при розкритті проблеми людської духовності: не статки визначають красу людської душі. Тому бідна людина, сирота постає носієм високої духовності, краси; пани ж, царі – символізують духовну ницість (яку не прикрити ніяким золотом), спричинену зверхністю, нерозумінням призначення людини, прагненням у вирішенні людських доль дорівнятися до Бога – за силою впливу, а не за духом, красою почуттів і вчинків.

Проте з часом Шевченко все більше бачить призначення людини, цінність її життя у служінні Богу, у дотриманні Божих заповідей. Порівняймо, якщо «Гайдамаки» – це заклик до збройної боротьби зі злом, то в «Молитві» таким засобом стає християнське прощення, щоб не множити зло своїми ж руками. Якщо вустами автора «Гайдамаків» говорив щирий, пристрасний патріот, то в «Молитві» чуємо життєву мудрість, віру в людину, у всеперемагаючу силу чистоти душі:

Злоначинающих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй.

...

А всім нам вкупі на землі
Єдинодуміє подай
І братолюбіє пошли.

Таким чином, осягнення Шевченком людини еволюціонувало від народнопоетичного до християнського: від дівчини і козака – до святості материнства. Захоплення Кобзаря такими рисами, як вірність у коханні, відданість народу та рідній землі, виростає до оспівування краси любові до ближнього.

У намаганні зрозуміти Шевченка можна йти різними шляхами. Ми ж запропонували застосувати цілісне сприйняття його творчості. Пройшовши шлях його ліричного героя від бунтарського бажання помсти за образу до християнського всепрощення, читач більш глибоко усвідомить суть Шевченкового вчення: добро врятує світ, краса людини – у добрих вчинках, у добрих помислах.

Список використаних джерел

1. Забужко О. Шевченків міф України. – К., 1997
2. Кулешов О. Відношення «Людина і світ» у творчості Т.Г. Шевченка (на матеріалах західної української діаспори). – <http://librar.org.ua>
3. Палій О. Актуальний Шевченко. Вирівнювач хребта// Українська правда. – 2006. – www.pravda.com.ua
4. Пахаренко В. Шкільне шевченкознавство. – Черкаси: Брама – Україна, 2007. – 256 с.
5. Шевченко Т. Кобзар: Повне видання. – Х.: Вид-во «Ранок», 2010.

Гірник Алла Василівна,
учитель української мови та літератури
Катеринопільської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №2
Катеринопільської районної ради

Чи не варто нам, сучасникам, піти шляхом аналізу, який у методиці визначається як послідовно – цілісний, щоб, можливо, по – новому навіть розглянути питання про естетику Шевченка як поета, творця і просто людину...

Відомо, що сам митець негативно ставився до естетики: «Я, неспомога на мою искренню любовь к прекрасному в искусстве и в природе, чувствую неприодалимую антипатию к философиям и эстетикам» (5 липня 1857рік; запис із щоденника).

Як зазначає М. Шагінян «... не варто путати ненависть Шевченка до пануючих, в основному ліберальних, естетичних поглядів його часу, до базикання про абстрактно – прекрасне і до пустого теоретизування аж ніяк не означає, що в нього не було стійких поглядів на мистецтво...» [4, с.85]

У формуванні естетичних смаків неабиякий вплив зробив насамперед перший вчитель Т. Шевченка в мистецтві – К.Брюллов, що докорінно змінив долю юнака – кріпака, а потім організував викуп із кріпацтва та навчання в Академії мистецтв, дозволяв відвідувати і працювати в своїй майстерні...

Шевченко тонко відчував грань, в основу якої лягла боротьба прекрасного і потворного, різного ставлення до світу. Звичайно, ми бачимо і читаємо поміж рядків, що сам Шевченко прискіпливо ставився до німецького «чистого абсолюту» [4, с. 88], і в якійсь мірі намагався глибше осягнути його суть, підтримуючи В.А.Жуковського.

Таке ставлення Шевченка до такого мистецтва, що спочатку було запозичене ще у Брюллова, переросло у смаковий характер не на «зраду живописному началу й красі», а на ідеалізмі [4, с. 89].

Чимало повідають і ще немало розкажуть нам малюнки митця – художника, насамперед це пов'язано з тим, що до нині він промовляє громоголосно, пафосно, а незрідка зовсім тихо, аби кожен з нас почув і дослухався до нього.

Часом уроки, що так натхненно засвоює учень, тобто Шевченко – художник, приносять велику радість: «К.Брюллов думає так само, як і він, тобто думає реалістично»

[4, с. 91]. Поради практичного характеру: змінити, замінити, зменшити, прибрати ту чи іншу деталь – оживляли роботи, вони ставали реальними і близькими по духу поета.

Пізнання творчої особистості Шевченка як митця полягає у сприйнятті його через психологію. Адже і манера поведінки, і оточення, і побут, що неабияк «в'їлися» в душу художника і почали втілюватися через відвідування «манірних» вечірок (читання вголос, обмін думками і враженнями).

Все це вносить сум'яття в душу митця, сюжети з пишними декораціями, німі та скам'янілі герої, що лише одним поглядом ладні створити драматизм, проте Шевченка вабить простір, реальність, простолюддя зі своєю широкою і відкритою душею, думками життя.

Емоційно – смислові підтексти є засобами розуміння, самопізнання і саморозкриття неповторності робіт маляра.

Він «переріс» свого вчителя, розуміючи те, що вже більше не може і не хоче поділяти його бачення, в ньому народжується художник зі своїм «я», таким чином підтверджуючи черговий раз, що він син свого народу.

Викуп із кріпацтва утвердив художника – митця – загострилося почуття реалізації не лише словом, а й фарбою, вилити на папір ненависть та лють, що переповнювала гарячу душу, а образ цілісності людини почав струменіти різко засуджуючи поневолювачів.

Злиття художника і поета породжує нові естетичні поривання, що виробляє власні смаки. Чимало правди розкривають нам щоденникові записи, що ще яскравіше вимальовують образ як цілісність через досвід людини та митця («Щоденник»; 1 жовтня 1857 року).

Назвавши вчених естетики, «...ети хирурги прекрасного, вместо теории писали историю изящных искусств, тут была бы очевидная польза» [4, с. 94], ще раз засвідчують, що Шевченко твердо вимальовував реальний естетичний образ Людини, що вже чітко адресується глядачеві і читачеві, одночасно відповідаючи: кому це потрібно.

Найбільше художник у цей час працює з гравюрою, що навіює йому спогади, напевно, про дитинство, білі ночі, розписані стіни вуглинками. А найбільша мрія – після повернення із заслання – копіювати кращі зразки мистецтва і дати їм нове життя «в маси». К. Брюллов працював лише на замовлення, виконуючи поодинокі роботи, а Шевченко мріяв, щоб мистецтво стало доступне всім. Він був одержимий цією думкою, уперто втілював у життя – щоразу яскравіше, майстерніше та делікатніше вимальовуючи образ людини.

У 1859 р. Шевченко одержує від Академії художеств звання «академіка гравірування».

Народжується актуальний образ, що сповнений новими естетичними деталями: природа, сільськогосподарське знаряддя чи худоба, кріпацьке село стають невід'ємними атрибутами Шевченкових гравюр.

Естетичний смак митця переростає в його моральні принципи, канони, якими керується в житті: злиття людини і художника воєдино формує праобраз трудящої і сильної духом людини, що ладна вистояти і заслання, і поневір'яння, і гніт «...щоб людям серце розтопило...».

Шевченкове мистецтво бореться до останку і пензлем, і словом – і як результат з'являється Людина – борець за свої уподобання, сподівання, права.

Не дай спати ходячому,
Серцем замирати...

(«Минають дні, минають ночі...»)

Свої естетичні смаки вибудовує, рифмує, вимальовує аби лише чули і бачили – ось зміст його життя.

Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!...

Література

1. Біографія Т.Г.Шевченка за спогадами сучасників / Гол. упоряд. В.Х.Косян. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1958.
2. Івакін Ю.О. Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії 1847 – 1861 рр. – К., 1968.
3. Івакін Ю.О. Поезія Шевченка періоду заслання. – К., 1984.
4. Марієтта Шагінян. Тарас Шевченко. – К.: Дніпро, 1970.
5. Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: Спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. – К., 2000.

ТЕМА 9

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОТИВІВ ТА ОБРАЗІВ АНТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Юрченко Наталія Вікторівна,
методист відділу освіти Кам'янської
районної державної адміністрації

Антична література посідає особливе місце в історії світової цивілізації. Адже антична література – колыска європейської. Плідний вплив простежується впродовж віків, починаючи з давніх часів. Діячі української культури постійно дбали, щоб антична спадщина стала набутком народу. Античний світ протягом двох тисячоліть розвитку європейської культури був її органічною складовою. Це підґрунтя, на якому виростали і формувались всі національні літератури Європи. Тому антична тема у літературі того чи іншого періоду, антична тема у творчості багатьох авторів – це аспект досліджень у літературознавстві на всіх етапах його існування. Антична література є невичерпним джерелом тем, мотивів і образів для літератури, мистецтва загалом.

В історичному розвитку України Шевченко — явище незвичайне як своєю обдарованістю, так і місцем у літературі, мистецтві, культурі. Походженням, становищем та популярністю Шевченко — виняткове явище також у світовій літературі. Тараса Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе – свій час і Україну в ньому. Але щоб краще зрозуміти його як нашого сучасника, треба повністю осягнути його як сучасника людей, проблем, суспільства XIX століття. Тож у даній статті ставлю за мету проаналізувати рівень зацікавленості Шевченка мотивами та образами античної літератури.

У повісті «Художник» Т. Шевченко устами свого героя формує власне ставлення до античності «...я совершенно понял, как необходимо изучение антиков и вообще жизни и искусства древних греков».[2,388] Шевченко сміливо зазірав у ту звабливо таємничу прірву під назвою «античний світ».

«Цей видимий незброєним оком рівень ерудованості почав формуватися уже в культурному епосі помешкання П. Енгельгардта». [1] Шевченко-художник відчуває потребу у вивченні античної літератури, потрапивши на навчання до майста В.Ширяєва, а після викупу з кріпацтва – у середовище Академії мистецтв. На формування світогляду юного Тараса мав вплив видатний художник-класицист К.Брюллов, який «...строжайше запретил брать сюжеты из чего бы то ни было, кроме библии, древней греческой и римской истории... Там все простота и изящество».[2, 397]

«Так формувався античний топос у Т. Шевченка: спершу в малярстві, а згодом, чи паралельно — у слові, і супроводжував його до останніх днів. Творчість Т. Шевченка відбивала приблизний «баланс» історичних та міфологічних фактів і подій. Насиченість

видимими античними образами, іменами, алегоріями тощо пропорційно зростає у творах гострого громадянського звучання, сатирах й інвективах антиімперського звучання, які артикулювали загальноєвропейську романтичну традицію. [1]

Одна з найхарактерніших особливостей Шевченкового образотворення – широке використання античних образів та мотивів.

Поема «Кавказ» написана у формі революційно-викривального ліричного монологу. У творі поет підносить дві взаємопов'язані образні теми – розвінчування загарбницької політики царського самодержавства і уславлення волелюбного духу народів Кавказу й усіх народів світу. З Кавказом пов'язаний міфічний образ Прометей, оригінально трансформований поетом. «У поемі цей образ виникає цілком виправдано тому, що міт про Прометей пов'язаний з Кавказом, а ще тому, що кат – орел Зевса легко асоціюється з орлом – гербом Росії. З цих двох контрастних символів Прометей і орла починається розгортання двох протилежних мотивів твору.» [3,124] Шевченковий Прометей – це не окремих титанічний герой-богоборець, що для порятунку людей від мороку і темряви віддав їм вогонь, викрадений, і за це був покараний на вічні муки. Прометей у Шевченка – це народ. Безсмертя Прометей - безсмертя народу, де узагальнено невмирущість його волелюбних прагнень.

Поема «Кавказ» вражає своєю художньою довершеністю. Про Т. Шевченка Момбелі писав, що це «справжній поет, поет з почуттям, поет із натхненням». Великий Кобзар був першопроходцем нових тем, нових образів. Він примушує замислитися над суттю художніх відкриттів, шляхів до них, над таїнством творчості.

«В поезії і прозі письменника інтенсивно вживаються імена античних філософів і майстрів слова (Сократа, Геракліта, Демосфена), поетів і мислителів (Гомера, Есхіла, Вергілія, Овідія, Горация, Езопа, Федра), митців (Фідія), імператорів (Октавіана Августа, Нерона, Декія), а в багатьох малярських творах відображено сюжети античної міфології та історії. Наприклад, на малюнку „Нарцис" міфологічний образ близький до його потрактування Г. Сковородою в однойменному творі, а малюнки «Нарцис та німфа Ехо» (1856) або «Телемах на острові Калліпсо» (1856) демонструють блискуче знання античної класики». [1]

У «Заповіті» Т. Шевченка прослідковуються спільні мотиви з одою «До Мельпомени» римського поета Горация. Твори цих авторів пов'язані з національною символікою. Гораций стверджує, що його пам'ятник «Піднісся він чолом над царські піраміди», використовує назву річки на півдні Італії «шумить Авфід». У Шевченка образу пам'ятника немає, але є символи величності України: могили в степу, могутній Дніпро, лани широкополі, кручі.

«Глибоку органічну рецепцію античності підтверджує Другий — середній рівень — функціонування античного топосу у творчій свідомості поета. Це рівень мотивів, трансформованих сюжетів, ремінісценцій, алюзій, свідомих і позасвідомих паралелей». [1]

На думку доктора філософських наук Петра Кралюка, Шевченко мав певний рівень знань в галузі філософської культури, античності, дещо знав про тогочасну європейську філософію, мав уявлення про українську філософську думку, зокрема про твори Сковороди. «Йдеться головно про мотив людської марноти і минулості людської суєти перед лицем вічності, який звучав у Горацийовій оді «До Мецената» (кн. I, ода 1) і прийшов до Шевченка-підлітка через пісню Г. Сковороди «Всякому городу нрав і права». Про його сугестивність у світогляді поета свідчить застосування цього ж мотиву у вступі до поеми «Сон» («У всякого своя доля...», 1844).» [1]

Десятирічне заслання вимучило Шевченка фізично, але не зломило його морально. Після повернення поета на волю починається останній етап його творчості (1857 — 1861). Про поему «Неофіти» сам Шевченко писав, що «з нудьги скомпонував» одну штуку нібито з римської історії, тобто події і персонажі поеми несправжні, вдавані. Автор обрав одну із традиційних тем – переслідування перших християн у Римі, її опрацьовували особливо активно романтики-романісти і поети XIX ст. Розпочинає його поема

«Неофіти», написана в грудні 1857 у Нижньому Новгороді. За історичним сюжетом поеми (переслідування християн римським імператором Нероном) заховано актуальний сюжет жорстокої розправи російських царів з борцями за національне і соціальне визволення (аналогію Миколи І — Нерона Шевченко використав ще до заслання у вірші «Холодний Яр»).

У духовній історії України Шевченко посів і досі беззастережно посідає виняткове місце. Значення його творчої спадщини для української культури важко переоцінити. Його «Кобзар» започаткував новий етап у розвитку української літератури і мови, а його живописна і граверська творчість стала визначним явищем не тільки українського, а й світового мистецтва. Поезія Шевченка, при всьому зв'язку з усною народною творчістю, попередньою українською та європейською літературами, була явищем наскрізь оригінальним і новаторським. Поетові вдалося трансформувати універсальні образи й вічні людські цінності античного світу, наситивши їх національним поетичним досвідом.

Література

1. [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://ntsh.org/node/255>
2. Шевченко Т.Г. Повести.- К.:Дніпро, 1986.-455с.
3. Пахаренко В. І. Шкільне шевченкознавство. – Черкаси: Брама – Україна, 2007, – 256 с.
4. Поема «Сон» – свідчення великої громадянської сміливості Т. Шевченка [Електронний ресурс] // Режим доступу. <http://www.testsoch.net/poema-son-svidchennya-velikoi-gromadyansko-smilivosti-t-shevchenka/>
5. Пахаренко В.І. Українська поетика.–Черкаси, «Відлуння – Плюс»,2009.- 416 с.
6. [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://disser.com.ua/contents/5539.html>
7. [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.ukrlib.com.ua/referats-zl/printout.php?id=186>
8. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. – Київ, «Наукова думка», 2001.

Мусідрай Катерина Петрівна,
учитель української мови та
літератури Ватутінської
загальноосвітньої школи
I-III ступенів №2 ім. М.Ф.Ватутіна
Ватутінської міської ради

Т.Г. Шевченко в своїй творчості неодноразово звертався до мотивів античної літератури. Наскільки значна античність у його творчості, настільки вона значуща і для всієї української культури, на яку поет справив і справляє вагомий вплив. У повісті «Художник» (1856) поет устами свого персонажа висловлює ставлення до античності: «...я совершенно понял, как необходимо изучение антиков и вообще жизни и искусства древних греков». Ці слова стали внутрішнім маніфестом Шевченка. [5.]

Античну міфологію поет вивчав за кількома російськими перекладами книг В. Гедеріха та А. Міллера, а поетику за Горацієвим «Посланням до Пісонів». Гомерова «Іліада» прийшла до Шевченка пізніше з перекладом М. Гнедича. Так формувався античний топос у Т. Шевченка: спершу в малярстві, а згодом, чи паралельно — у слові, і супроводжував його до останніх днів.[2,4.]

Творчість Т. Шевченка відбивала приблизний „баланс" історичних та міфологічних фактів і подій. Насиченість видимими античними образами, іменами, алегоріями що пропорційно зростає у творах гострого громадянського звучання, сатирах й інвективах антиімперського звучання, які артикулювали загальноєвропейську романтичну традицію. Це демонструє етапна поема «Кавказ» (1845), де образ закутого й розіп'ятого на скелі Прометея символізує і розіп'ятий московською інвазією Кавказ, і «розіп'яту» Україну, рівно ж як і розіп'яту суперечностями душу самого поета. Побутує думка і про асоціативність поетового Прометея з фігурою Спасителя на хресті: в цьому випадку можна говорити про контамінацію політеїстичних (античних) і монотеїстичних (християнських) мотивів, що також міститься в потоці європейського романтизму та поетової тенденції до зближення фольклорного та літературного начал. Образ нескореного Шевченкового Прометея особливо увиразнюється його символічним звучанням в контексті романтизму (наприклад, «Прометей розкутий» П.-Б. Шеллі), де художня роль грецького титана, на думку О. Білецького, була не такою драматичною, як у «Кавказі». Звідси походить поняття «прометейзм Шевченка», в якому розуміють тираноборчі мотиви поета.[3.]

Історіософська поема «Неофіти» (1857) формально побудована на римській історії часів імператора Нерона (I ст. н. е.), однак являє собою розгорнуту алегорію політичних (ідеологічних) і національних змагань на теренах Російської імперії. Тут римська античність артикулює важливі соціально-філософські проблеми деспотії влади, тоталітаризму і мистецтва, особистості і юрби, духовного стоїцизму, одвічної боротьби добра і зла, правди і кривди, тяглість традицій духовного вдосконалення в умовах жорстокого тоталітарного тиску. Тут спостерігаємо розгорнутий «декор» греко-римського історичного й міфологічного топосу: Лета, Декій, Нерон, неофіти, гінекей, пенати, Гіменей, Капітолій, синкліт, гетери, Венера, фарисеї, Аппієвий шлях, Пріап, оргія, Фавн, амфори, Кіпріда, Сіракузи, Медуза, преторіянці, сенат, ліктори, кесар, патрицій, Юпітер, плебей, Тібр, стратеги, Зевс, Сципіони та ін., що свідчить про глибоку класичну освіту й ерудицію автора. Поему створено через 13 років після «Кавказу», що демонструє тенденцію до нагромадження і більш інтенсивного застосування античності. Цю тезу аргументує і проза письменника, особливо його «Щоденник» (12.06.1857 – 13.07.1858), та повість «Художник», де античний топос виступає у риторичній або белетристичній функції найчастіше у формі міфологічної метонімії: Сатурн — час, Геба, як і сирени — прекрасна жінка, Клеопатра, Венера, Аврора — ранішня зоря, Філемон і Бавкіда — гармонійна подружня пара. Кастор і Поллукс — вірні друзі-побратими, Орфей — вправний музикант, Бахус — п'яниця, Лукулл — ненажера тощо. Античність фігурує тут у формі різних мовних зворотів, алегорій, персоніфікацій, порівнянь, метонімії. [5.]

У поезії і прозі письменника інтенсивно вживаються імена античних філософів і майстрів слова (Сократа, Геракліта, Демосфена), поетів і мислителів (Гомера, Есхіла, Вергілія, Овідія, Горація, Езопа, Федра), митців (Фідія), імператорів (Октавіана Августа, Нерона, Декія).

Раніше побутувала думка про те, що перші уявлення про античну літературу у Т. Шевченка з'явилися лише в майстерні В. Ширяєва у Петербурзі, де він читав популярні книжки і ознайомлювався з класичними сюжетами. Однак є підстави говорити про значно раніше ознайомлення 12-13 – літнього Шевченка з античною спадщиною опосередковано, типологічно, через літературні твори, що рецепіювали античні мотиви. Йдеться головню про мотив людської марноти і минуцости людської суєти перед лицем вічності, який звучав у Горацієвій оді «До Мецената» (кн. I, ода 1) і прийшов до Шевченка-підлітка через пісню Г. Сковороди «Всякому городу нрав і права». Про його сугестивність у світогляді поета свідчить застосування цього ж мотиву у вступі до поеми «Сон» («У всякого своя доля...», 1844). Раніше мотив звучав у пісні Возного з «Наталки Полтавки» І. Котляревського, де дуже точно переспівано твір Г. Сковороди. Отже, можна стверджувати, що з дитинства, коли Шевченко, як свідчить його вірш «А. О.

Козачковському» (1847), «списував» Сковороду, і до останнього поетичного «прощай» вірша «Чи не покинуть нам, небого». (1861), де поет кличе музу йти до Ескулапа «на ралець», античність була невід'ємним елементом його художнього космосу. [4.]

До середнього рівня належать і ряд мотивів, і ремінісценція з Овідія, Горация, Софокла, греко-римської міфології. Шевченко часто порівнював свою долю заслання з долею Овідія, висланого у «землі Кіммерійські», і сприймав як «наисовершеннейшее создание». Наслідком захоплення «Метаморфозами», «Скорботними елегіями» та іншими творами Овідія (найповніший з тогочасних перекладів — К. Рембовського) у Шевченкових поезіях «Думка» («Вітре буйний», 1838), «Тополя» (1839), «Сова» (1844) вважають мотиви перетворень (метаморфоз) у них: чи збожеволілої матери на сову, або дівчини на тополь чи калину тощо. Глибше вкорінений у текстуру поета мотив з останньої частини «Метаморфоз» про переселення душ, що має назву метемпсихозу, у поезії «Мені здається, я не знаю...» (1850): «Мені здається, я не знаю,/ А люде справді не вмирають /А перелізе ще живе / В свиню, абощо, та й живе...» [5.]

Найбільш характерна з погляду структурної рецепції класичної міфології у поезії Т. Шевченка поема «Слепая» (1842). Цей романтичний твір являє собою точне композиційне та структурно-нарративне віддзеркалення давньогрецького міфу про царя Едіпа, який із незнання убив свого батька і несвідомо став чоловіком власної матери, а дізнавшись про це, здійснив самоосліплення. Як один із центральних античних міфів фіванського циклу, відтворений Софоклом у трагедії «Едіп-цар», він структурно перенесений в поему «Слепая», де на реаліях українського суспільства досліджуються глибинні шари людської психіки. Шевченкове поетичне дослідження проблеми інцесту та батьковбивства як найбільших табу людської спільноти відбувається в локалізованому «декорі» українських обставин на основі міфологічної матриці. Це психічне явище, яке значно пізніше буде назване З. Фройдом «Едіповим комплексом», підсвідомістю й оформиться у теорію психоаналізу, завдяки поштовхові і впливові античного міфу могло бути інтуїтивно зрозуміле і витлумачене Шевченком у таких рядках: «Це правда, що окреме Бога і чорта в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш, цур йому», стосовно колізій поеми «Слепая». Певна частина дослідників відносить наведені слова до контексту Шевченкових «переживань» стосовно вимушеної російськомовності поеми, однак і обставини появи інших його творів російською мовою, і міфо-поетична система вказаної поеми, і лектура всієї поетової спадщини, з погляду рецепції античності, підтверджують цю гіпотезу. Та непевна тінь, яку Т. Шевченко називає «таке страшнее», тепер розуміємо, за З. Фройдом і К. Юнгом, як витіснене у підсвідомість травмувальне начало людської психіки. На цьому прикладі бачимо глибинний вплив античного топосу, який сприяє становленню важливих художніх констант у творчості Т. Шевченка. [4,5.]

У вірші «Заповіт» (1845), спостерігаються Горациянські мотиви, де дослідники знаходять ремінісценції з оди «До Мельпомени» (III, 30, інша назва — за першими рядками — «Egegi monumentum», тобто «Пам'ятник собі»). Ода Горация Мельпомені — музі трагедії, уславлює поетичне натхнення, як Божий дар, і стверджує вічну Пам'ять, і Славу поета, який явився «славний з убогого» (Гораций походив із родини рабів) і пам'ятник йому зведений «вище царських пірамід». Розглядають структурну подібність оди із «Заповітом» 13, покладаючись на ряд спільних опорних точок і транспозицію часопростору у формі бінарних опозицій: смерть фізична — безсмертя духовне; царські єгипетські піраміди — висока могила, кручі; лиха доля при житті — вічна пам'ять по смерті: «Смерті весь не скорюсь... / Поміж потомками / Буду в слові цвісти...» тощо. Це дає підстави розглядати «Заповіт» як твір найширшого контексту світової літератури. Європейський романтизм першої половини XIX ст. дав також «Пам'ятник» О. Пушкіна, «Egegi monumentum» А. Міцкевича та кілька інших аналогічних «пам'ятників», що стоять у тому самому ряді горациянських інтерпретацій. Шевченків „Заповіт" виразно підкреслює контамінацію античних, національних та інонаціональних літературних традицій і

фольклору в поєднанні з європейськими — у створенні шедевр національної (у нашому випадку — української) літератури. [5.]

В останньому вірші Шевченка «Чи не покинуть нам, небого...», власне у його другій частині «А поки те, та се, та оне ...» нездоланні сили тягнуть поета саме до берегів Флегетона, Лети, Стікса, до Ескулапа й Харона, до Парки і Музи. Транспозиція місця художньої дії з християнського «потойбічного світу» у «потойбічний світ» грецького міфу залишає на маргінесі навіть образ України. Це не є даниною моді чи літературній традиції, бо перед нами останній твір поета, його «прощай», написане вже на смертному одрі в передчутті кінця.

Дві третини наративної дії твору розгортаються в міфологічному підземному світі, створеному в ранні часи грецької архаїки, коли архетипні матриці найбільш активно переносили до міфу відбитки пам'яті колективного безсвідомого. Підкреслений поетом «предвічний гай» над Стіксом, де він мріє поставити хатину, ніби над Дніпром,— не просто алегорія, бо викликає ілюзії з предвічним гаєм у Колоні поблизу Афін (саме там знайшов вічний спочинок прощений Едіп), а образ, що артикулює асоціації з архетипним «вічним деревом». І саме Славу (Доксу) Шевченко збирався взяти із собою в подорож Летою. [5.]

До сакральних образів архетипно-міфологічного походження зараховуємо також образи долі й фатуму смерті й воскресіння, очищення (катарсису), суїциду, батьковбивства та дітовбивства, кровозмішення й покути, сліпоти й осліплення,— весь той масив підсвідомих витіснених психічних рефлексій людини і викликаних ними табуйованих вчинків персонажів, які поет характеризував у наведеному листі до Я. Кухаренка «таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш». При тому не виключаємо й іншої джерельної бази сакральних образів і символів поета — Біблії, фольклору, теологічних джерел, західноєвропейської літератури. Однак античну міфологію вважаємо першорядним чинником архетипних рефлексій поета. Тому підкреслимо рідкісне міленарне чуття, інтуїцію Шевченка, його унікальне позасвідоме відчуття архетипного зв'язку, яке поєднувало генетично розшаровану структуру його вірша в гармонії й цілісності. Створені завдяки цьому відчуттю образи дають можливість віднести їх до категорії вічних і всесвітньо-універсальних. [2,3,4.]

Звернення Шевченка до античної культури є однією з фундаментальних першооснов виразного індивідуального звучання і найвищого ступеня сугестивності його поезії. Антична спадщина, яка артикулювала універсальні образи й вічні людські цінності архаїчного світу, була переосмислена й інтерпретована національним поетичним досвідом Т. Шевченка. Саме з цим есенційним злиттям загальнолюдського й національного начал пов'язана невловима ірраціональна спонука, що підштовхує читача раз по раз перечитувати «Кобзаря», як Святе Письмо, у найсвітліші й найтрагічніші моменти свого життя, у пошуках розради й духовного очищення, у пошуках катарсису [1,5.].

Використані джерела:

1. Бовсунівська Т. Онірична поетика «Дневника» Тараса Шевченка // Дивослово. – 2003. - №3. – С.3-6.
2. Довгалецький М. Сад поетичний // Слово многоцінне: В 4 кн. – К.: Видавництво «Аконіт», 2006. – Кн.4. – С. 226 – 529.
3. Жулинський М. Г. Українська література: творці і твори: учням, абітурієнтам, студентам, учителям / Микола Жулинський; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. — К.: Либідь, 2011. – 1152с., іл.
4. Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології і стилю). – К.: «Альтерпрес», 2002. – 232 с.
5. Крива Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII – XVIII століть. – Львів, 1997. – 214 с.

Артемова Любов Дмитрівна,
учитель світової літератури,
Лесечко Марія Миколаївна,
учитель української мови та літератури
Новоукраїнського навчально-
виховного комплексу Чорнобаївського
районної ради

Тисячоліття відділяють нас від епохи, що увійшла в людську історію під назвою «античний світ» (II тисячоліття до н.е. – кінець Vст. н.е.). Коли кажуть про античність, мають на увазі дві країни – стародавні Грецію і Рим. Популярність античної цивілізації вже з часів Середньовіччя зростала з кожним століттям. Однією з важливих підвалин при створенні літератури народів Західної Європи є грецько-римська література, яка, безумовно, прискорила цей процес.

Через тисячоліття маленький, але талановитий і мудрий грецький народ простягнув до нас руки зі своїми безцінними дарами-скарбами, ніби кажучи: «Користуйтеся, люди!» Скарбниця античної культури виявилася невичерпною: то ж користуймося нею й ми, як і сотні минулих поколінь.

Мистецтво греків і римлян жило, живе і буде жити. У світовій літературі майже всі жанри, мотиви, образи і поетичні розміри також породжені античністю. Епос, лірика, елегія, ямб, дактиль, хорей, трагедія, дифірамб, комедія, епітафій... У нашу лексику ввійшли безліч грецьких та латинських виразів і слів.

Глибокий аналіз грецько-українських літературних зв'язків зроблено у праці Юрія Микитенка «Антична спадщина і становлення нової української літератури». Ця робота дає змогу розглянути українську літературу у дзеркалі грецької і навпаки.

Антична спадщина у творчості Тараса Шевченка – один із розділів цієї книги. Ознайомившись із нею, український читач зможе відкрити для себе те, наскільки потужною в нашому повсякденні виявляється присутність грецького духу. І, насамперед, повернення України до європейської системи цінностей відбувається через розуміння того, що жодна література не може розвиватися без переосмислення античності, без відштовхування, заперечення, продовження грецько-римського спадку. Зокрема, це можна побачити на прикладі доробку Т.Шевченка.

Постать Шевченка, його справді подвижницьке життя гідні подиву, пошани і вдячності. Його слово переходило державні кордони, бо мало найвищу візу – візу генія. Слово Шевченка від початку до кінця написано любов'ю до всіх народів, до всіх людей на Землі.

Інтенсивне засвоєння античності у творчості Т. Шевченка як митця доби Романтизму логічне та закономірне з огляду на давні й плідні традиції античності в українській культурі. Наскільки значна античність у його творчості, настільки вона значуща і для всієї української культури, на яку поет справив і справляє вагомий вплив.

У монографії Ю. Микитенко звертає увагу на те, що Т. Шевченко пройшов складну школу вивчення античності. Навчаючись у видатного художника К.Брюллова, який "...строжайше заперити брати сюжети из чего бы то ни было, кроме Библии, древней греческой и римской истории", античну міфологію поет вивчав за кількома російськими перекладами книг В. Гедеріха та А. Міллєня, а поезику за «Посланням до Пісонів» Горация. «Іліада» Гомера прийшла до Шевченка пізніше з перекладом М.Гнедича. Так формувався античний топос Т. Шевченка: спершу в малярстві, а згодом, чи паралельно – у слові, і супроводжував його до останніх днів.

Шевченкова поезія – це справді поезія мислі, яка стоїть на рівні передової соціально-політичної думки своєї доби. Значення Шевченка в історії українського

художнього слова, зокрема, в тому, що він надзвичайно розширив тематично-змістові обрії української літератури, зробив її найважливішим чинником розвитку суспільної свідомості, більше, ніж будь-хто з українських письменників, наблизив літературу до народу, який визнав його своїм поетом і пророком [3, с. 17].

У творчості Т. Шевченка, в його поезії, прозі, щоденниках, листуванні, живописі, у мовних зворотах і лексиці дуже вагомою художньо-естетичною й ідеологічною функцією наділені образи й мотиви класичної грецько-римської міфології, літератури, історії, мистецтва – від згадок античних імен – до тем, ремінісценцій, міфологічних метонімій і метафор. Поряд з фольклором античність можна вважати постійним супутником і витокотворчості Тараса Шевченка.

Широкі знання із старої і нової історії, глибоке розуміння живопису та класичної музики – все це знаходило відбиття у лексиці його творів, особливо останнього періоду життя – після заслання. Звертаючись до Біблії та античних сюжетів, поет використовує назви відповідних країн, міст, річок, народів (Віфілієм, Іудея, Голгофа, Сіракузи, Колізей, Тібр, Скіфія), імена реальних людей, богів старогрецьких і римських пантеонів, міфічних істот (Декій, Нерон, Алкід, Венера, Юпітер, Зевс, Пріап, Фавн, Медуза, Кіпріда), слова на означення етнографічних та екзотичних реалій (гіменей, гінекей, елей, легіони, вісон, смоква, бурнус). Ця лексика доповнюється неологізмами Т. Шевченка оцінного типу, створеними за церковнослов'янським зразком: злозачаті, худосильний, довготерпеливий, медоточивий, злототканий, вбогодухий. Вона ж є основою образів, які входять у структуру віршів філософського спрямування: про роль митця у суспільстві, про значення пророчого слова, про майбутнє України тощо. У цей же період поет сміливо використовує абстрактну лексику старослов'янського походження: суєта, чудеса, беззаконіє, криводушіє, печаль та ін.

Трансформація мотивів та образів античної літератури – це характерна особливість творчого доробку Т. Шевченка. Широке використання їх знайшло своє відображення у таких творах: «Неофіти», «Художник», «Кавказ», «Саул», «Давидові псалми», «Царі», «Слепая» і т.д. Біблійні, античні сюжети та образи у Шевченка здебільшого мають характер своєрідних політичних метафор, символів і образних алюзій.

У творчості Т. Шевченка майже «збалансовано» відображення історичних та міфологічних фактів і подій. Античні образи, імена, алегорії тощо набувають гострої громадянської сили у сатирах та інвективах антиімперського звучання, які артикулювали загальноєвропейську романтичну традицію. Це демонструє поема «Кавказ» (1845). Цей твір – це громадянський подвиг Шевченка, бо в ній уперше в літературі кинуте заклик: «Борітеся – поборете!» Це велична тривожна пісня про поневолені народи, яких вогнем і мечем підкорила Росія, у якій символічним образом нескореності народного духу, незламності поневоленого народу в боротьбі з усяким гнобленням і гнобителями є Прометей. В образі поет втілює запити й потреби свого часу, свого народу. Прикутий до скелі Прометей, подолавши різні перешкоди та гніт, виконує своє призначення неухильно, страждаючи за народ, стає символом величної фігури, героїчної особистості.

Міфологічний Прометей – це борець за свободу, захисник людей. Він викрав на Олімпі вогонь, передав людям і навчив користуватися ним. За протидію богам Зевс наказав прикувати Прометея до скелі на Кавказі, пробив йому груди. Щоранку великий орел клює титану печінку, яка вночі відростає. Страждання титана тривали тисячоліття, але він не скорився, не погодився на умовляння Океана схилити голову перед Зевсом. А на владний наказ Гермеса розповісти про те, від кого загине Зевс, Прометей гордо відповідає: «Я не проміняю свої страшні муки на ганебне рабство».

У поемі Шевченка образ закутого й розп'ятого на скелі Прометея символізує і «розп'ятий» московською імперією Кавказ, і «розп'яту» Україну, рівно ж як і розп'яту суперечностями душу самого поета. Побуває думка і про асоціативність поетового Прометея з фігурою Спасителя на хресті: в цьому випадку можна говорити про контамінацію політеїстичних (античних) і монотеїстичних (християнських) мотивів, що

також міститься в потоці європейського романтизму та поетової тенденції до зближення фольклорного та літературного начал. Образ нескореного Шевченкового Прометея особливо увиразнюється його символічним звучанням в контексті романтизму (наприклад, «Прометей розкутий» П.-Б. Шеллі), де художня роль грецького титана, на думку О.Білецького, була не такою драматичною, як у «Кавказі». Звідси походить поняття «прометеїзм Шевченка», в якому розуміють тираноборчі мотиви поета [3, с. 47].

У «Кавказі» Т.Шевченко засудив колоніальну війну російського царизму проти кавказьких горців, оспівав прагнення поневолених народів до волі. У монологах, зверненнях до народу, який бореться за своє визволення, відчувається героїчний пафос. Люди, що піднялися на захист своїх прав, – це «лицарі великі». Образ Прометея у творі набуває своєрідного символічного змісту. Поет возвеличує не одного героя, борця проти тиранії, а мужній народ, який не підкорився завойовникам. Образ Прометея повинен був пробудити непримиренність у боротьбі, готовність до самопожертви, віру в остаточну перемогу.

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого... –

проголошує поет, згадавши непокірність і безсмертя Прометея.

Отже, у поемі «Кавказі» Т. Шевченко підносить дві взаємопов'язані образні теми – розвінчування загарбницької політики царського самодержавства і уславлення волелюбного духу народів Кавказу й усіх народів світу. А образ Прометея із античної літератури якраз і стає основою тираноборчих мотивів поета.

У переносному значенні Прометей, як і поняття «прометеїзм», «прометеїв вогонь», є уособленням самовідданості, шляхетних почуттів і вчинків людини, незгасного прагнення досягти високої мети.

В українській літературі була своя традиція сприйняття і переосмислення античного образу. У поемі Т.Г. Шевченка «Кавказ» образ Прометея висвітлений по-новому. Характеризується новими відтінками значення. У свідомості поета Кавказ асоціюється зі стражданнями прикутого до скелі напівбога. М.К. Зеров відзначав політичний протестантизм цього образу в шевченківській поемі, а П.П. Філіпович вважав, що на тлі твору «увертюра» з Прометеєм набуває особливої сили і є в українській літературі єдиним прикладом, коли ідейну спрямованість Прометеєвого міфу втілено в рівноцінний мистецький образ [3, с. 54].

Точне композиційне та структурне віддзеркалення давньогрецького міфу про царя Едіпа, який із незнання убив свого батька і несвідомо став чоловіком власної матері, дізнавшись про це, здійснив самоосліплення, відтворено Т. Шевченком у поемі «Слепая» (1842). Основну частину поеми становить розповідь незрячої матері, жертви панської розпусти, 15-річній Оксані про своє страдницьке життя і поневіряння. Росла вона сиротою. Її вродою захоплювалися, любили її в чужій сім'ї. Та ось з'явився в селі старий дідич. Вона повірила йому, а пан зганьбив її і виїхав. Народивши дочку, безіменна героїня поеми знаходить для себе радість і втіху. Все своє життя вона присвятила доньці. Довго вона чекала на повернення пана, батька своєї доньки красуні Оксани, від горя і пролитих сліз осліпла, та надії не втрачала. І дочекалась. Повернувся пан, не відмовився від своєї доньки, взяв її у покої. Але там Оксана не здобула щастя. Пан не велів виходити їй із них. Слухаючи через вікно спів свого коханого, вона в своїй уяві створює картину втечі. Але за наказом пана козака вбивають. Пан – рідний батько – чинить наругу над донькою. Оксана помстилася і за себе, і за свою матір: гайдамацьким ножом зарізала пана, підпалила масток, і сама, збожеволівши, згоріла в огні пожежі.

У цьому творі на реаліях українського суспільства досліджуються глибинні шари людської психіки, знаходить місце поетичне дослідження проблеми інцесту та батьковбивства як найбільших табу людської спільноти. Завдяки поштовхові і впливові античного міфу могло бути зрозуміле і витлумачене Шевченком у таких рядках: «Це правда, що окрім Бога і чорта в душі нашій є ще щось таке, дуже страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш, цур йому». Певна частина дослідників відносить наведені слова до контексту Шевченкових «переживань» стосовно вимушеної російськомовності поеми, однак і обставини появи інших його творів російською мовою, і міфологічно-поетична система вказаної поеми, і лектура всієї поетової спадщини, з погляду рецепції античності, підтверджують цю гіпотезу. Та непевна тінь, яку Т. Шевченко називає «таке страшнее», тепер розуміємо, за З. Фрейдом і К. Юнгом, як витіснений у підсвідомість початок травми людської психіки. На цьому прикладі бачимо глибинний вплив античного топосу, який сприяє становленню важливих художніх констант у творчості Т. Шевченка [5, с. 202].

Шевченко творчо використав багатий досвід попередників та сучасників в українській, російській і зарубіжній літературах, але в поезію він прийшов сказати своє, нове слово. У шевченкознавчих студіях не раз були спроби вказувати на деякі літературні паралелі, залежність, впливи тощо.

Безперечно, у раннього Шевченка є дещо спільне з романтичною поетикою. Але ніколи, навіть у молоді роки, поет не втрачав своєї власної індивідуальності. Про це вагомо висловився І. Франко у статті про «Перебендю»: «... Геніальна натура нашого поета уміла впливи ті щасливо перетопити в одну органічну і глибоку поетичну цілісність — у той сплав, ім'я якому — Шевченко».

Перебендя – це образ не тільки народного співця, кобзаря, а й натхненного поета. Народний співець Перебендя — старий, сліпий носій народнопоетичних традицій. Він тісно зв'язаний з масами. Співає дівчатам на вигоні, парубкам у шинку, жонатим на бенкеті, на базарі тощо. Люди люблять його пісні, бо вони розганяють тугу, є виявом народних поглядів на суспільне і родинне життя.

Водночас Перебендя наділений і рисами романтичного поета. Він, як двічі підкреслено у вірші, «хімерний», тобто дивний. «Заспіває, засміється, а на сльози зверне», «Заспіває весільної, а на журбу зверне». Перебендя наділений надзвичайними здібностями, він «все знає», «все чує», його думка намагається проникнути в таємниці всесвіту, вона «край світа на хмарі гуля». А в години творчого натхнення він тікає від людей і свої задушевні пісні співає «в степу на могилі, щоб ніхто не бачив», «щоб люди не чули».

В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмахав,
Щоб люде не чули, бо то боже слово,
То серце по волі з богом розмовля...

На подібність мотивів Шевченкового «Перебенді» до оди Горація «*Odi profanum vulgus et arceo*» («Ода дурній юрбі»), на застосування античних мотивів у творах поета вперше вказав І. Франко. Він розглянув мотив протиставлення поета оточуючому його суспільству. Однак, у Горація мотив зверхності поета над суспільством, поета як надматеріальної духовної істоти, покровителями якої є боги, набирає в Шевченка звучання відстороненої самозаглибленості, поетичної концентрації.

Трансформація мотивів Горація спостерігається і у «Заповіті» (1845), де дослідники знаходять ремінісценції з оди «До Мельпомени» (інша назва — за першими рядками — «*Exegi monumentum*», тобто «Пам'ятник собі»). Цей твір поклав початок традиції підбиття митцем підсумків свого творчого шляху. Саме з ним у поезію входить мотив увічнення пам'яті поета в його творчому доробкові, який буде потрібен майбутнім поколінням. Широко відома за часів Горація, вона не була забута і в наступних поколіннях. Ода Горація Мельпомені — музі трагедії, уславлює поетичне натхнення як Божий дар і

стверджує вічну Пам'ять і Славу поета, який явився «славний з убогого» (Горацій походив із родини рабів) і пам'ятник йому зведений «вище царських пірамід».

Розглядають структурну подібність оди із «Заповітом», покладаючись на ряд спільних особливостей: смерть фізична — безсмертя духовне; царські єгипетські піраміди — висока могила, кручі; лиха доля при житті — вічна пам'ять по смерті: «Смерті весь не скорюсь.../ Поміж потомками / Буду в слові цвісти...» тощо. Це дає підстави розглядати «Заповіт» як твір найширшого контексту світової літератури. Європейський романтизм першої половини XIX ст. дав також «Пам'ятник» О.Пушкіна, «Ehregi monumentum» А. Міцкевича та кілька інших аналогічних «пам'ятників».

«Заповіт» — квінтесенція всієї творчості Шевченка. У ньому сфокусовано провідні ідеї, мотиви й образи гнівної музи поета-борця. Увесь твір звучить як пристрасна промова революційного трибуна, звернена до народу.

В елегійно-епічному тоні засобами народної символіки Шевченко малює у перших строфах вірша поетичний образ України, зігрітий любов'ю. Але в наступних рядках мова його стає уривчаста, схвильована — про ворогів вітчизни поет не може говорити спокійно.

Образ степової гори-могили великого Кобзаря став національною святиною, оспіваною поетом у його «Заповіті».

Друзі поета, його сучасники, народ свято виконали заповіт. Поставили на високій могилі над Дніпром дубовий хрест. У жодного правителя світу нема такої грандіозної усипальниці, якою стала над горою сама твердь небесна. Так поховав народ свого вірного сина.

Мріє Т. Шевченко, як Горацій у поезії «До Мельпомени», прийняти шану від майбутніх поколінь. Він пише:

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом.

«Заповіт» за жанром — різновид жанру «пам'ятника», відомого з античності, але в творі присутній і адресат — нащадки, що дозволяє віднести цю поезію до жанру послання. Це дозволяє розглядати «Заповіт» як поєднання зазначених жанрів.

Ідейно-тематичну спорідненість з античною літературою знаходимо і в поемі Т. Шевченка «Неофіти» (1857). Цей твір — це широка алегорія політичних та національних змагань на теренах Російської імперії, хоч формально побудована на римській історії часів імператора Нерона (I ст. н. е.). Тут римська античність артикулює важливі соціально-філософські проблеми деспотії влади, тоталітаризму і мистецтва, особистості та юрби, духовного стоїцизму, одвічної боротьби добра і зла, правди і кривди, схильність традицій духовного вдосконалення в умовах жорстокого тоталітарного тиску. У сюжеті розповідається про типові явища з життя Римської імперії часів її морального занепаду. В щасливої матері росте син Алкід. Мати молиться за його щастя перед хатніми пенатами і капітолійськими богами. Як і кожен юнак з заможної римської родини, Алкід проводить свою безтурботну молодість в шалених оргіях. Та безжурне життя Алкіда і його друзів різко змінилось після зустрічі з апостолом Петром, який благовістив їм «любов, і правду, і добро». Вони пішли за апостолом у катакомби, стали борцями за правду, любов і братолюбство, проти тиранії і деспотизму. Незабаром Петра повісили, а «неофітів у Сіракузи в кайданах одвезли». Мати йде шукати свого сина «в Сибір, чи тече... в Скіфію». Яскраві образи неофіта-християнина Алкіда та його матері, яка пристала до сина у його пошануванні забороненої тоді християнської віри і тим самим прирекла себе на смерть, — головні в поемі. Проте, головним символом виступає «вірую» самого Шевченка-християнина як головний духовний та етико-моральний концепт поеми.

Широке використання грецько-римського історичного і міфологічного топосу у творі свідчить про глибоку класичну освіту та ерудицію автора. Цей твір засвідчив і

тенденцію до нагромадження та більш інтенсивного застосування античності у порівнянні з «Кавказом».

Шевченко назвав Миколу I Нероном ще в поезії «Холодний Яр». А взагалі ж ім'я Нерона вже давно стало синонімом кривавого деспота. Саме це мав на увазі і Шевченко, втілюючи в сатиричному образі Нерона ті риси відомого римського імператора, які ріднили його з Миколою I і які були притаманні будь-якому тиранові. Як це характерно взагалі для поета-сатирика, в поемі наявні прямі авторські викриття об'єкту сатири: Нерон — «лютий», «деспот скажений», «собака», «людоїд», «мерзенний старець». Свавільство Миколи I, як і Нерона, не мало меж. Нерона проголосили самим богом Юпітером. Самозвеличення було характерною рисою і Миколи I. Допомогало сучасникам розпізнати в Нероні Миколу I і саркастичне викриття розпусти «милосердного істукана», від якого «лилася божа благодать» на його «патрициїв і сенаторів».

У формі різних мовних зворотів, алегорій, персоніфікацій, порівнянь, метонімії фігурує античність також у прозі письменника («Щоденник», повість «Художник»).

У повісті «Художник» (1856) поет устами свого персонажа висловлює ставлення до античності: «...я совершенно понял, как необходимо изучение антиков и вообще жизни и искусства древних греков». Ці слова стали внутрішнім маніфестом Шевченка.

У поезії та прозі письменника інтенсивно вживаються імена античних філософів і майстрів слова (Сократа, Геракліта, Демосфена), поетів і мислителів (Гомера, Есхіла, Вергілія, Овідія, Горація, Езопа, Федра), митців (Фідія), імператорів (Октавіана Августа, Нерона, Декія), а в багатьох малярських творах («Нарцис», «Нарцис та німфа Ехо», «Телемах на острові Калліпсо») відображено сюжети античної міфології та історії, що демонструють блискуче знання античної класики.

Творчість великого народного поета є дорогоцінною перлиною в золотій скарбниці світової культури. У славній плеяді безсмертних класиків літератури геніальний співець українського народу по праву стоїть в одному ряду з такими титанами думки і слова, як Гомер і Шекспір, Пушкін і Толстой, Гете і Байрон, Шіллер і Гейне, Бальзак і Гюго, Міцкевич і Бернс, Руставелі і Нізамі, чия мистецька спадщина стала надбанням усього передового людства. Визначальною першоосновою творчості Т.Шевченка стало звернення до античної культури. Антична спадщина була переосмислена його поетичним досвідом, її мотиви, образи, жанри знайшли творчу трансформацію у його безсмертному доробку.

Список використаних джерел

1. Жулинський М. Шевченкознавство: стан і перспективи // Слово і час. – 2004. – №3. – с. 61-66.
2. Клочек Г.Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. – К.: Освіта, 1998. – 238 с.
3. Микитенко Ю. Антична спадщина і становлення нової української літератури. – Київ: Наукова думка, 1991. – 156 с.
4. Скуратівський В. Шевченко в контексті світової літератури // Дивослово. – 2003. – №6. – С. 68-72.
5. Содомора А. Жива античність. – К., 1993. – 365 с.
6. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наук. Думка, 1989-1990.

ТЕМА 10

«ЗАПОВІТ» Т. ШЕВЧЕНКА НА ТЛІ ЖАНРУ «ПАМ'ЯТНИКА» У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ (ГОРАЦІЙ, БЕРАНЖЕ, ПУШКІН)

Цимбалюк Василь Васильович,
вчитель світової літератури
Корсунь-Шевченківської гімназії
Корсунь-Шевченківської районної
ради

Вступ

1. «Заповіт» Т.Шевченка – найвідоміша українська поезія
2. Лінія славетного твору Горація
3. Варіанти жанру «пам'ятника» у світовій поезії
4. Заповітні традиції в українській поезії

Висновки

Вступ

Поет – це людина. Насамперед

В. Стус.

Світова поезія – це безбережне море емоцій, почуттів, думок, любові і найкращих поривань різних народів. Кожен народ має своїх співців, проте серед них завжди виділяється один, що стає національним символом. В Греції – це Гомер, в Китаї – Ван Вей, в Індії – Рабіндранат Тагор... Часто найвідомішими поезіями того чи іншого народу є великі за розміром твори – величні поеми з багатьма подіями і героями. В Грузії всі знають «Витязь в тигровій шкурі» Ш.Руставелі, в Португалії – «Лузіади» Л.Камоенса, в Італії – «Божественну комедію» Данте, в США – «Пісня про Гайявату» Г.Лонгфелло. Проте нерідко буває і так, що й невеликі за розміром твори можуть бути подією не лише й в поезії, а в історії якогось народу. До таких творів можна віднести «Травневу пісню» Й.Гете, хоч вершинний його твір – трагедія «Фауст»; «Оду до радості» Ф.Шіллера, автора драм «Розбійники» і «Вільгельм Телль»; «Оду до молодості» А.Міцкевича, що створив віршований роман «Пан Тадеуш». Цей ряд був би неповним без «Національної пісні» угорця Ш.Петефі, «Мерані» грузина Н.Бараташвілі, «А хто там іде?» білоруса Я.Купали... В українській поезії таким твором є вірш Т.Шевченка «Заповіт», що став етапним для національної свідомості українців.

«Заповіт» Т.Шевченка – найвідоміша українська поезія

Найвідоміший твір Т.Шевченка був написаний у 1845 році в період «трьох літ» – час найвищого творчого піднесення поета, коли він створив найбільші свої поетичні шедеври: «Наймичка», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Сліпий», «Відьма», «Великий льох»... Поштовхом до написання поезії «Заповіт» стало погіршення стану здоров'я поета, який втрачав надію на одужання. Пережите і побачене в Україні під час останньої до цього часу подорожі стало основним джерелом твору. Поезія «Заповіт» мала надто викривальні кличний зміст, щоб бути одразу надрукованою, а тому тривалий час була поширена у рукописному виді. Вперше цей твір побачив світ під назвою «Думка» у Лейпцигу (Німеччина) у збірці «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» (1859), куди ввійшли твори двох найбільших словянських поетів, заборонені в Росії.

Вірш «Заповіт» написаний в формі монолога, являє собою звернення поета до рідного народу. Поет звертається з найдорожчими словами, порадами і мріями у простій і зрозумілій і, водночас, високопоетичній формі. Поет навіть після смерті хоче бачити свою кохану Вітчизну, а тому для свого вічного спочинку вибирає найвеличніше місце на своїй рідній землі:

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій

[28, т.1, 306]

Усвідомлюючи величезну історичну несправедливість до Батьківщини, її геній готовий повірити в Бога тоді, коли він покарає ворогів України:

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я...
Все покину і долину
До самого Бога молитися

[28, т. 1,306]

Важко знайти в світовій поезії поета, який би передав свою любов до рідного народу так, як Шевченко. І «Заповіт» – один з багатьох доказів.

Останні рядки твору є закликом до свободи й незалежності, і на ці слова Шевченко має право, оскільки багато доклав зусиль, щоб зробити свій народ вільним, тому й сподівається на вдячність вільних нащадків:

І мене в сім'ї великій
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом

[28, т. 1,306-307]

Прохання поета величне і просте, винятково скромне і глибоке.

Мабуть, жодна поезія в світовій літературі так часто не перекладалась на інші мови світу, як «Заповіт». І не випадково: центральна думка твору про «сім'ю вольну й нову» близька і бажана всім народам.

На сьогодні вірш «Заповіт» перекладений 500(!) разів на 150 мов світу. Різні покоління перекладачів прагнуть максимально передати велич думки українського генія. Так, «Заповіт» російською мовою, перекладався - 35 разів, французькою – 13 разів, англійською – 12 разів, 10 – німецькою, молдавською, есперанто, по 7 – італійською та іспанською.

Заповітні думки Т.Шевченко передав в багатьох своїх творах: «І мертвим, і живим...», «Мені однаково», «Молитва», «Доля», «Муза», «Слава», «Осія. Глава XIV...». Проте «Заповіту» судилося стати найвідомішим. Цей твір, вважають, написаний у жанрі «пам'ятника». Цей жанр має цікаву історію.

Лінія славетного твору Горація

Засновником жанру «пам'ятника» в поезії вважають великого римського поета Квінта Горація Флакка (65-8 рр. до н.е.), який прославився своїми одами в період поетичного культурного піднесення Давнього Риму під час правління Октавіана Августа. Майбутні покоління особливо захоплювалися його твором «До Мельпомени», який завершує третю (з чотирьох) книг од. Цей твір більше відомий під назвою «пам'ятник», яка з'явилась уже після смерті поета. Вірш є зверненням до Мельпомени - однієї з 9 муз, яка спочатку була музою пісні, а потім трагедії. Поет звітує про свою творчість і ставить її вище за пам'ять могутніх володарів:

Звів я пам'ятник свій. Довше, ніж мідь дзвінка
Вищий од пірамід царських, простоїть він.

Він вважає, що залишиться в пам'яті, а його смерть не буде повною, адже залишиться його творчість:

Смерті весь не скорюсь: не западе в імлу
Частка краща моя...
Буду в славі цвісти

[7,89-90]

У своєму безсмерті поет не сумнівається. Звертаючись до своєї музи, він наводить такі докази:

Вперше скласти зумів по-італійському
Еолійські пісні. Горда по праву будь,
Мельпомено, й звінчай, мило усміхаючись
Лавром... Моє чоло.

[7,90]

Безсмертя творчості, вищість її від слави і влади правителів, вдячна пам'ять прийдешніх поколінь – основні мотиви твору – одразу привернули увагу сучасників. Цим твором захоплювались і в пізніші епохи.

Ідеї Горація – поета римської імперії – підхопили, розвинули і удосконалили найбільші поети Російської Імперії.

Славетний поет Гаврило Державін (1743-1816) пише свій «Пам'ятник» (1795) в часи Катерини II, коли Росія, крім політичного, переживала ще й культурне піднесення. Твір Державіна має 5 строф, які написані шестистопним ямбом із перехресним римуванням, у Горація – чотири строфи без рим. У перших 2 строфах російський поет передає майже ті думки, що й Горацій, проте є й серйозні нюанси. Його пам'ятник – «чудесный», «вечный», і його поет «себе воздвиг». В другій строфі поет свою зростаючу славу пов'язує із словянськими народами:

И слава возрастет...
Доколь славяннов род вселено будет чтить

[9,144]

Третя строфа присвячена географії майбутньої слави поета – це європейська Росія. В четвертій строфі Державін подає свої заслуги, що принесуть йому безсмертя, серед них – найбільша – це прославлення Катерини II:

Что первый я в забавном русском слоге
О добродетелях Фемиды возгласить.
В сердечной простоте беседовать о божестве
И истину царям с улыбкой говорить

[9,144]

В останній строфі поет звертається до музи і переконує, що вона повинна ним пишатися – подібна думка є і в Горація. Через 30 років в російській поезії з'являється ще один «Пам'ятник»: його в кінці свого життя створює національний поет Росії Олександр Пушкін (1799-1837), який взяв епіграфом перший рядок згаданий в поезії Горація. Його вірш має зразкову поетичну форму, яка містить 5 строф. Схемою сюжету вірш Пушкіна близький до Державіна, проте змістом помітно відрізняється. Пушкін вважає себе народним поетом, адже до його пам'ятника «не зарастет народная тропа» [16 т.1,586].

Крім цього, його пам'ятник не порівнюються з єгипетськими пірамідами – він «выше Александрійского столпа» - високого пам'ятника Олександрю I. В другій строфі Пушкін стверджує теж нову думку:

И славен буду я, доколь в подлунном мире
Жив будет хоть один пиит

[16 т.1,586]

У третій строфі поет, крім слов'ян, додає ще кілька націй, які будуть його славити. Чим же Пушкін заслуговує безсмертя, знаходимо відповідь:

Что в мой жестокий век восславил я Свободу
И милость к падшим призывал

[16 т.1,586]

Остання строфа теж є зверненням до Музи, в якій поет просить спокійно сприймати і хвалу, і критику.

Несподівано ідея відомої поезії Горація виникла в українській поезії. Славетний поет-неокласик і бездоганний перекладач Максим Рильський (1895-1964) в збірці «Гомін і

відгомін» (1929) друкує свій «Пам'ятник». Цей вірш має 4 строфи, як у Горація, проте будова кожного з них така, як у Пушкіна. Варто зазначити що цей вірш відкриває цикл «Сад у пустелі» – досить символічна назва у часи Розстріляного відродження! Твір Рильського за змістом – повна протилежність «пам'ятникам» Горація, Державіна і Пушкіна. Український поет не претендує на безсмертя. І в його словах нема іронії:

Я пам'ятник собі поставив нетривалий...
Скупі слова мої, що на папері стали,
Укриє завтра пил...
І час мене змете, як сохле листя з поля,
Мов крихти зо стола...
І я забудуся, і може хтось... припадком
...напом'яне нащадкам
Мале моє життя

[7.1.288]

Найвищою оцінкою поет вважає, коли про нього скажуть: «неправді не служив!». Свій неабиякий талант він сам високо не ставить, а, як мудрець, вважає, що лише час зробить остаточну оцінку.

Як бачимо, по-різному бачать майбутнє ці поети, по-різному оцінюють свої заслуги і таланти. «Заповіт» Т.Шевченка суттєво відрізняється: це незалежність рідного народу у сім'ї вільних народів, саме і там може йому бути справжня оцінка. У Шевченка інша Муза, і до неї він звертається окремо:

Не покидай мене. Вночі
І вдень, і ввечері, і рано...
Учи неложними устами
Сказати правду...

[28 т.2, 212]

І ще: не кожен з поетів світу міг сказати, звертаючись до долі: «у нас нема неправди за собою». [28, т.2, 211]

Варіанти жанру «пам'ятника» у світовій поезії

Хто хоче зрозуміти поета,
мусить побувати на його Батьківщині.

Й.В. Гете

Крім «лінії» Горація, у світовій літературі багато поетичних творів, які можна віднести до жанру «пам'ятника». Такі твори, мабуть, є у кожного народу, і їх створюють, як правило, великі поети, яким є що сказати не лише своєму народу, але й всьому людству. Не завжди вони пишуться в кінці життя, в часи небезпеки і вимушеності. Вони не можуть бути однаковими за розміром і змістом. Проте всі вони важливі і особливі. Адже поет, як ніхто, найтонше відчуває стан, рівновагу і свободу свого народу, тому його поради слушні: до них варто прислухатись. Лінія «пам'ятників» Горація не містить ні порад, ні прохань: це, як правило висока самооцінка, гордість за свій талант і творчість. Проте є і можуть бути інші «пам'ятники», і найчастіше вони ближчі до жанру «заповіту».

Найбільший твір першого великого поета Франції Франсуа Війона (1431-1463) називається «Великий Тестамент». Він складається з багатьох розділів і вставних балад, в яких поет згадує своє життя, нещадно аналізуючи його, своїх друзів і недругів. Всім їм висловлює побажання у формі заповітів. Поет – яскравий представник Відродження – оптиміст. У своєму творі він викриває вади суспільства, все, що заважає бути людині вільною і справжньою.

В останній баладі твору гумор не залишає поета, і його заповіт простий і скромний:

Скінчився тестамент Війона –
Життя порвалось, наче нить
На цвинтарі зачувши дзвони,

На похорон його прийдіть.,
Бо він був страдником кохання,
Хоть жартувати міг – не нить
Коли настала мить кохання
[5,134]

До жанру «пам'ятника» можна віднести вірш «Прощай» відомого французького поета П'єра-Жана Беранже (1780-1857), який присвячений батьківщині автора:

Вже скоро, Франція! Я подих смерті чую,
О мати дорога! Нехай твоє ім'я,
Ім'я улюблене останнім прокажу я.
Чи хто любив тебе відданіше як я?
[3, 205]

Поет пишається, що багато зробив для своєї вітчизни, він радіє, що вона стала вільнішою:

Ти зерно рівності посіяла нетлінне
І рівності жнива зближаються. Прощай!
[205]

Не випадково поезією Беранже захоплювався Т.Шевченко. Обоє поетів об'єднувало прагнення свободи, рівності і братерства.

Так сталось, що останній вірш іншого співця свободи – англійця Джорджа Байрона (1788-1824) – «В день мого тридцяти шестиліття» виявився підсумковим і прощальним. Поет вважає щастям загинути на полі бою, за свободу навіть на чужій землі:

За волю в гордім цім краю
Борися всупр долі злій.
Знайди в бою і смерть свою,
І супокій
[2, 134]

Ці слова є заповітом для майбутніх поколінь. Ще раніше у вірші «Станси» Байрон стверджував те ж саме:

Як за рабства не можеш звільнити свій край,
Борись для чужого народу
[2, 132]

Яскраві риси жанру «пам'ятника» має поезія «Умру я скоро...» великого народного поета Росії Миколи Некрасова (1821-1877). Твір написаний за 10 років до смерті автора. Будучи тяжко хворим, Некрасов відчував наближення смерті і вирішив підсумувати свій життєвий і творчий шлях, звертаючись до батьківщини, до рідного народу. Він надто самокритичний, щоб возвеличувати власний талант. Його пам'ятник – повна протилежність Державіну і Пушкіну:

Умру я скоро, жалкое наследство,
О родина! Оставлю я тебе...
[12, 149]

Він не приховує, що не завжди щирою була його творчість:

Не торговал я лирой, но бывало...
У лиры звук неверный исторгала
Моя рука...
[12, 149]

Поет усвідомлював, що саме йому в російській поезії довелось найбільше передати тяжку долю трудящих:

Я призван был воспеть твои страданья,
Терпеньем изумляющий народ!
[12, 150]

Поет просить вибачення у батьківщини, що йому не вдалось повністю свою творчість до народу донести, що з рідним народом страждав:

За каплю крові обшую с народом,
Мои вины, о родина прости!

[12, 150]

Вірш Некрасова є зразком високої громадянської мужності, патріотизму, відповідальності перед батьківщиною і творчістю. Не випадково Некрасов відгукнувся відомим віршем на смерть Т.Шевченка.

Символом незламності Угорщини став її національний поет Шандор Петефі (1823-1849), який своє коротке життя присвятив боротьбі за незалежність свого народу. У нього багато патріотичних віршів, які мають кличний характер. Суть свого життя він коротко розкрив у чудових рядках:

Свобода і любов
П'янять одним бажанням.
Я за любов віддам
Життя у цвіті раннім,
А для свободи я
Пожертвую й коханням.

[15,47]

До жанру «пам'ятника» близькі його вірші: «Прощання», «З'явилась смерть...», «О серце тривожне...», «До свободи». Саме свобода стала найбільшою музою поета. Проте, все-таки, відомий вірш «Національна пісня» підходить найбільше, оскільки в ньому поєднується минуле, сучасне і майбутнє:

Знов засяє як в заграві,
Рід наш давній в давній славі,
Змиєм кров'ю як герої,
З себе знак ганьби старої!

В сьайві волі, повні самі,
Прийдуть на оці могили
Наші внуки, вільні люди,
Нас з любов'ю пом'янути.

[15,230]

Ми бачимо багато спільних рис з «Заповітом» Шевченка, але бачимо і різницю: Петефі виступає від імені свого народу, сам будучи спроможний тримати в руках зброю... Як відомо, він загинув на полі бою за свою вітчизну

Глибоким підсумком прожитого життя є вірш «Над дахом дому – неба дах» великого французького лірика Поля Верлена (1844-1896), який маючи неповторний поетичний талант, мав складну і суперечливу долю. Нас вражає глибоке прозріння поета:

Чого ж ти плачеш без пуття,
Забувши спокій?
Того що втратив без пуття
Найкращі роки?

[4,115]

Цікаво, що Максим Рильський в кінці свого життя, підсумовуючи його, згадав цей вірш Верлена у своїй поезії, яка починається так:

Є така поезія Верлена,

Де поет себе питає сам
В гіркому каятті: «Шалений!
Що зробив ти з своїм життям?»

[18,161]

Ми пам'ятаємо інший вірш Рильського «Пам'ятник» і бачимо його продовження через 30 років. Порівнюючи його складне життя французького поета із своїм власним український поет багатозначно завершує свій вірш:

Ні! Рядком розпачливим Верлена
Я не хочу вечір свій зустріть
[18,161]

Рильського можна зрозуміти: він жив у радянські часи, втративши найкращих друзів. Він багато встиг зробити, проте не завжди так, як хотів, тому згадка про Верлена не випадкова.

До гіркого розчарування приходять і поет-новатор Гійом Аполлінер (1880-1918), підсумовуючи своє життя, він робить такий висновок, як і його співвітчизник П.Верлен, проте не в кінці життя, а набагато раніше у вірші «Миша»:

Ті дні мов миші тишوکроки
Мені надгризують життя
Вже скоро 28 років
І я прожив їх без пугтя
[1,169]

Якщо виділити окремі жанри «пам'ятника» і «заповіту», то яскраві риси «заповіту» має одна з останніх поезій великого грузинського поета Акакія Церетелі (1840-1915), яка має назву «Думка перед смертю». Відомо, що Церетелі зустрічався з Шевченком і вважав, що український поет навчив його «любові до батьківщини» [24,28]. Цікаво, що обидві поезії обох поетів мають багато спільного. Поет Грузії готовий загинути за рідну землю:

Коли смерть може розбудить
Рідний край – ну що ж – залюбки помру!
[24,134]

Він вважає, що не марно прожив життя, а тому впевнений: «безсмертний я стану в віках». Йому приємно, що за ним іде молодь. Він вірить в кращу долю своєї батьківщини:

Ще прокинеться, вірю, рідний край
Щоб привіт прийнять від самих небес!..
[24,135]

Відомо, які страшні часи пережила Вірменія на початку ХХ століття: геноцид від Туреччини. Великий поет вірменського народу Ованес Туманян (1869-1923) в цей час пише відомий вірш «З моєю вітчизною», який містить оцінку сучасного життя в перших строфах, а в заключній – думки про майбутнє. Поет детально описує рани, які наносять вороги його батьківщині. Цей мотив є і в «Заповіті» Шевченка. Рефрени після кожної строфи характеризують емоції поета, як реакцію на описані страшні картини, тому вітчизна характеризується все новими епітетами: гнана, жадана, скорботна, самотня, пречиста, зориста... Вірш завершується вірою в майбутнє Вірменії:

І вперше Арарат...
Всміхнеться променем...
Й поет... новими піснями
Тебе привіта.
Майбутня вітчизна,
Могутня вітчизна
[23,82]

Риси жанру, які ми розглядаємо, містить вірш «Я не поет». І автор його – найвідоміший білоруський поет Янка Купала (1882-1942). Цікаво, що цей вірш створений на початку творчості поета і містить думки, які звучали у згаданих нами творах інших поетів, а також інші міркування. Янка Купала не вважає себе поетом, та й в майбутньому не претендує на світову славу. Проте він хоче прославити свій народ, розкрити його велич, здобутки і втрати. А хто все це краще зробить за поета:

Кожен край має тих, що співають,

Щоб смуток і слава десь не пропала,
А білоруси нікого ж не мають
Нехай же хоч буде Янка Купала
[II, 19]

Поет не може похвалитися на щасливу долю, проте не нарікає: аби доля його коханого народу була щаслива. Тільки тоді про нього і можуть згадати після смерті:

Спитається дехто: а хто в цій могилі?
І напис покаже: Янка Купала
[II, 20]

Ми розглянули інші варіанти жанру «пам'ятника», які створили найвидатніші поети різних народів. Умовно деякі з них можна назвати поетичними заповідями. Більшість з них мають спільні думки: високий патріотизм, біль за долею вітчизни (в більшості поетів вона поневолена), і глибока віра в щасливе майбутнє рідного народу – його свободу.

Вірш Шевченка «Заповіт» має всі ці основні риси, а тому близький майже до всіх поезій, які ми розглянули. Водночас, всі названі поезії відрізняються не тільки тому, що їх написали різні поети, а й тому що ці поети представляють різні народи з різною історичною долею. Так, наприклад, вірш Беранже виділяється, адже його написав поет, народ якого – державний... Вірш українського поета має риси, яких немає в інших поетів. Так, Шевченко починає свій твір: «поховайте мене на могилі...», - не в могилі. В Україні є термін «козацька могила» ще з давніх князівських часів. На могилах ховали героїв. Тому Шевченко хоче, щоб його поховали як воїна. І місце він вибирає в центрі України, щоб видно було Дніпро. Вибрати це місце поет заслужив своєю любов'ю, своїм талантом, своєю правдою. У вірменського поета Туманяна теж мрія – побачити гору Арарат усміхненим (тобто щоб ця гора знову стала вірменською). Вірш «Заповіт» має перевагу в тому, що в ньому говориться про «сім'ю вольну і нову», тобто про сім'ю різних і вільних народів. На основі різних прикладів і порівнянь можна зробити висновок, що вірш «Заповіт» - яскрава перлина світової поезії.

Заповітні традиції в українській поезії

Після появи «Заповіту» Т.Шевченка в українській поезії з'являються нові твори підсумкового і програмного характеру. Їх пишуть поети в інших умовах, але всіх їх об'єднує любов до України, глибоке усвідомлення трагедії рідного народу, прагнення бачити його в колі вільних і культурних народів. Звичайно, всі ці поети пройшли високу школу поезії Шевченка.

Передусім варто назвати Івана Франка (1856-1916) – справжнього титана праці і думки. Його вступ до поеми «Мойсей» - могутній монолог поета до рідного народу, скривдженого і зневаженого. Тут знайдемо продовження ідей «Заповіту» Шевченка. Франко детально змальовує рабське становище рідного народу, проте вірить в краще майбутнє його:

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народі вольнім колі
[5,214]

Павло Грабовський (1864-1902) у вірші «До Русі-України» висловлює подібні думки:

Щоб Русь порізнена устала...
У згоді з ближніми всіма
[1,78]

Поет вважає одним із завдань об'єднання України. До цих творів близька поезія «І ти колись боролась, мов Ізраїль» Лесі Українки (1871-1913), яка згадує славне минуле рідного краю і закликає звільнитись від рабства:

Чи довго, ще о Господи, чи довго

Ми будемо блукати і шукати
Рідного краю на своїй землі?

Поет-модерніст Микола Вороний (1871-1938) у вірші «Коли ти любиш рідний край» виражає радість свободи рідного народу, проте переконаний, що перемога ще не завершена:

Коли ти любиш рідний край
В ряди ставай!
Гори відвагою святою!
Бо тільки меч, а не права
Здобуде нації права.
[6,170]

Великий лірик України Олександр Олесь (1878-1944) особливо боляче реагував на становище рідного краю. Це видно на прикладі однієї з поезій:

Прокляття, розпач і ганьба!
Пройшов усю я Україну
І сам не знаю, де спочину
Де не зустріну я раба
[13,152]

Поет багато зробив для батьківщини і міг зробити ще більше:

О краю рабський: які чудовні – трави-ліки
Для ран твоїх в собі я ніс
[13,153]

Він уявляє майбутнє, але надто трагічно і майже безнадійно він бачить рідний край і наслідки своїх зусиль:

І їх, як зерна кину я
В твоїх полях степах і луках,
І, може, ти в пекельних мука
Згадаєш згублене ім'я
[13,153]

Син Олександра Олеся – Олег Ольжич (1907-1944) створив цикл поезій «Незаномому воякові» – своєрідний заповіт борцям за визволенням українських земель: чим більше буде справжніх борців, тим швидше Україна звільниться і стане сильною:

Сліпуча і вічна, як слава...,
Ясніє Залізна Держава
[14,92]

У роки радянської влади після загибелі УНР будь-який вияв українського патріотизму і прагнення до свободи розцінювався цією владою, як державний злочин. Тому сміливі спроби виразити справжню любов до України нещадно каралися. Геніальний Павло Тичина (1891-1967) стає співцем цієї влади і губить неповторний свій талант. В останній рік свого життя він пробує створити власний заповіт – вірш «В серці у моїм», де згадані трагедії різних народів. Проте у цьому творі немає жодної згадки про Україну, про її пекельні муки в ХХ столітті. Поет міг тільки багатозначно закінчити поезію і все:

Серце стогне, як уся земля
[22, т.2, 395]

А от вірш «Любіть Україну» В. Сосюри (1898-1965) можна назвати справжнім заповітом поета; щирим і чистим. Свій твір Сосюра передусім присвятив молодому поколінню українців:

Всім серцем любіть Україну свою
І вічні ми будемо з нею
[20, т.3, 9]

За цей вірш поет пережив багато несправедливих звинувачень.

За вірну і справжню любов до батьківщини шестидесятнику Василю Симоненку (1935-1963) довелося заплатити високу ціну: він рано пішов з життя за рядки великої правди. Поет відчував своє майбутнє і майбутнє рідної землі у вірші «Задивляюся у твої зіниці»:

Україно! Ти для мене диво!
Я проллюся крапелькою крові
На твоє червоне знамено
[19, 95]

У Василя Стуса (1938-1985) – поета світового рівня – теж є ряд віршів, які мають риси заповіту. Переконливим прикладом може бути поезія «Верни до мене, пам'яте моя», в якій є нотки «Заповіту Шевченка»:

Нехай Дніпра уроча течія
Бодай у сні у маячні струмує
І я гукну. І край мене почує
[21, 137]

А у вірші «Як добре те, що смерті не боюся я» знаходимо типові риси цього жанру:

Народе мій, до тебе я ще вверну
І в смерті обернуся до життя
[21, 114]

Стус був «оцінений» за свої переконання і талант дуже «високо»: 23 роки концтаборів і заслання дала йому тоталітарна влада.

Як бачимо, українська поезія – яскрава і невід'ємна сторінка світової поезії. Вона мала мужні і сміливі голоси.

Висновки

Тарас Шевченко – абсолютно
геніальний поет

І. Бунін

Ми розглянули вірш «Заповіт» Т.Шевченка в незвичайному контексті світової літератури – на тлі жанру «пам'ятника». Ми переконалися, що жанр «пам'ятника» має давню і цікаву історію і охопив багато народів. До нього вдавалися, як правило, великі поети, які найглибше усвідомлювали свою добу, свою країну і виражали найкращі мрії і сподівання багатьох людей, вказували на нові і кращі шляхи для майбутніх поколінь. Саме вони вміли об'єднувати свої народи, надихати і вести їх до свободи. Тарас Шевченко своєю поетичною творчістю довів, що належить не тільки українському народу, але й всьому людству. Яскравим свідченням цьому є його славетний вірш «Заповіт». Порівнявши цю поезію з програмними і «підсумковими» творами найбільших поетів світу, ми побачили, що український поет боровся за найвищі ідеали людства, за те, щоб усі народи жили в злагоді «в сім'ї вольній, новій».

Список літератури

1. Аполлінер Г. Поезії. – К.: Дніпро, 1984.
2. Байрон Д.Г. Лірика. – К.: Дніпро, 1982.
3. Беранже П.-Ж. Пісні. – К.: Дніпро, 1970.
3. Верлен П. Лірика. – К.: Дніпро, 1968.
4. Війон Ф. Великий Тестамент та інші поезії. – К.: Дніпро, 1973.
5. Вороний М. Твори. – К.: Дніпро, 1989.
6. Горацій Квінт Флакк. Твори. – К.: Дніпро, 1982.
7. Грабовський П. Зібрання творів: у трьох томах. – К.: Видавництво АН УРСР, 1959.
8. Державин. Г. Р. Сочинения. – Л.: Художественная литература, 1987.
9. «Заповіт» мовами народів світу. Антологія. – К.: Наукова думка, 1989.

10. Купала Я. Лірика. – К.: Дніпро, 1967.
11. Некрасов Н. Сочинения. – М.: Правда, 1985.
12. Олесь О. Твори: у двох томах. – К.: Дніпро, 1990.
13. Ольжич О. Цитаделя духа. – К.: Словацьке видавництво в Братиславі, 1991.
14. Петефі Ш. Поезії. – К.: Дніпро, 1972.
15. Пушкин А.С. Сочинения: в трех томах. – М.: Художественная литература, 1985.
16. Рильський М. Зібрання творів: у двадцяти томах. – К.: Наукова думка, 1983-1986.
17. Рильський М. Золоті меди: вибрані поезії. – К.: Дніпро, 1974.
18. Симоненко В. поезії. – К.: Радянський письменник, 1984.
19. Сосюра В. Твори: у десяти томах. – К.: Дніпро, 1970-1972.
20. Стус В. Під тягарем хреста. – Львів: Каменяр, 1991.
21. Тичина П. Твори: у двох томах. – К.: Дніпро, 1976.
22. Туманян О. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1969.
23. Церетелі А. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1990.
24. Франко І. Зібрання творів: у 50 томах. – К.: Наукова думка, 1976-1986.
25. Шевченківський словник. – К.: Видавництво УРЕ, 1976-1977.
26. Шевченко Т. Заповіт: збірник. – К.: Наукова думка, 1964.
27. Шевченко Т. Про мистецтво: збірник. – К.: Мистецтво, 1968.
28. Шевченко Т. Твори: у п'яти томах. – К.: Дніпро, 1984-1985.

Сорокіна Лариса Вікторівна,
 учитель української мови та літератури
 Смілянської загальноосвітньої школи
 I-III ступенів №10 Смілянської міської
 ради

«Заповіт» був написаний у грудні 1845 року, коли Шевченко лежав хворий у Переяславі у знайомого лікаря А. Козачковського. Літературознавець Г. Нудько писав, що хоч поштовхом до написання вірша була тяжка хвороба автора, проте «причини, що породили твір, крилися в тій суспільно-політичній дійсності, яку спостерігав і вивчав поет у 30 – 40-х роках...» [2].

Т.Г. Шевченко «Заповіт»

Як умру, то поховайте
 Мене на могилі
 Серед степу широкого
 На Україні милій,
 Щоб лани широкополі,
 І Дніпро, і кручі
 Було видно, було чути,
 Як реве ревучий.
 Як понесе з України
 У синєє море
 Кров ворожу... отойді я
 І лани і гори –
 Все покину, і долину
 До самого Бога
 Молитися... а до того
 Я не знаю Бога.
 Поховайте та вставайте,

Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

«Заповіт» є різновидом жанру “пам'ятника”, засновником якого є поет «золотого віку» римської літератури Квінт Горацій Флакк (65 до н. е. – 8 до н.е.).

Т.Г. Шевченко, безперечно, був знайомий із «Пам'ятником» («До Мельпомени») Горація. Для сприймання цього твору необхідна обізнаність з культурою Давнього Риму та Греції, оскільки у творі Горація йдеться про Капітолій, Авфід, Дави, Мельпомену та інші суто античні поняття. Та Т.Шевченко – випускник Академії мистецтв, в якій велику увагу звертали на вивчення історії та культури античного світу, – не відчував труднощів у сприйманні цього твору [3].

Квінт Горацій Флакк

Пам'ятник

Мій пам'ятник стоїть триваліший від міді.
Піднісся він чолом над царські піраміди.
Його не сточить дощ уїдливи́й, гризький,
Не звалить налітний північний буревій,
Ні років довгий ряд, ні часу літ невпинний;
Я не умру цілком: ества мого частина
Переживе мене, і від людських сердець
Прийматиму хвалу, поки понтифік-жрець
Ще сходить з дівою в високий Капітолій.
І де шумить Авфід в нестриманій сваволі,
І де казковий Давн ратайський люд судив,—
Скрізь говоритимуть, що син простих батьків,
Я перший положив на італійську міру
Еллади давній спів. Так не таїсь від миру,
І лавром, що зростив святий дельфійський гай,
О Мельпомено, ти чоло моє звінчай.

Переклад Миколи Зерова

Новаторство Горація в тому, що він започаткував у світовій літературі традицію створення своєрідних заповітів, з якими поети звертаються до нащадків. У них митці підбивають підсумок свого творчого життя.

У вірші Горація провідною є тема нетлінності творчого спадку поета.

Поезія – це краща частка митця, яскравіша за мідь, дорожча за золото. Мла віків ніколи не поглине її, а люди завжди знатимуть ім'я творця. Гордість Горація виражена гіперболічно: він пишається не лише за себе, але й за всіх поетів майбутнього, які прийдуть після нього і будуть знати його як основоположника нового жанру – оди [6].

Горацій перший так ємко і чітко висвітлив тему нетлінності людського духу, втіленого у поетичних рядках. Цю тему пізніше розвивали геніальні митці: В. Шекспір, Й.-В. Гете, М.В. Ломоносов, Г.Р. Державін, О.С. Пушкін та ін. Вони вслід за Горацієм стверджували, що поезія – це пам'ятник, який здатен назавжди увічнити ім'я поета.

Свій «Пам'ятник» О.С.Пушкін написав за півроку до смерті – в серпні 1836 році. Обставини, за яких жив Пушкін в останні роки життя, були нестерпними. Залежність від царя, цензурний гніт, матеріальна скрута, світські чвари – все пригнічувало поета, робило

його життя гостро уразливим. Звідси – відчуття близького кінця, думки про смерть і вічність.

У квітні 1836 року Пушкін поховав матір у Святогорському монастирі. Поряд з матір'ю він замовив і собі місце. Тужливі відчуття дедалі частіше навідують поета. На ліцейській річниці 1836 р. він почав читати свої вірші: «Была пора, наш праздник молодой Сиял, шумел и розами венчался», і раптом сльози полилися з його очей...

У такому душевному стані 1836 року Пушкін пише вірш «Пам'ятник» – сповідь перед самим собою і водночас гордий заповіт нащадкам [1].

О.С.Пушкін «Пам'ятник»

Я памятник себе воздвиг нерукотворный,
К нему не заростет народная тропа,
Вознесся выше он главою непокорной
Александрийского столпа.

Нет, весь я не умру — душа в заветной лире
Мой прах переживет и тленья убежит —
И славен буду я, доколь в подлунном мире
Жив будет хоть один пиит.

Слух обо мне пройдет по всей Руси великой,
И назовет меня всяк сущий в ней язык,
И гордый внук славян, и финн, и ныне дикой
Тунгуз, и друг степей калмык.

И долго буду тем любезен я народу,
Что чувства добрые я лирой пробуждал,
Что в мой жестокой век восславил я Свободу
И милость к падшим призывал.

Веленью божию, о муза, будь послушна,
Обиды не страшась, не требуя венца,
Хвалу и клевету приемли равнодушно,
И не оспаривай глупца.

21 августа 1836

Вірш Пушкіна побачив світ 1841 року. Безперечно, Т.Г. Шевченко знав його.

Думається, що поезії Горація і Пушкіна дали Кобзарю певний поштовх до написання його власного «Заповіту».

І Горацій, і Пушкін, говорячи про свою майбутню славу, зовсім не переоцінювали її. Історія повністю підтвердила їхні слова – імена видатних митців шануються у всьому світі.

У «Заповіті» Тарас Шевченко, як і Олександр Пушкін у поезії «Я пам'ятник собі воздвиг нерукотворний...», мріє прийняти шану від майбутніх поколінь:

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом.

Проте, за думкою науковців, між «Заповітом» Шевченка та «Пам'ятниками» Горація і Пушкіна не можна проводити прямих паралелей.

«Якщо Горацій і Пушкін у перших строфах своїх поезій писали про пам'ятники, які вони воздвигли собі власною творчістю, то і Шевченко говорить про пам'ятник, який має

стати степова могила, де він просить себе поховати. На цьому фактично вичерпується перегук Шевченківського «Заповіту» із відповідними творами Горація і Пушкіна [4, 205]»

Що ж найбільше різнить ці твори?

І Горацій, і Пушкін у своїх віршах зосереджуються на зображенні власної заслуги у розвитку поезії.

Так, Горацій говорить про свої конкретні заслуги, наприклад: «першим положив на італійську міру Еллади давній спів». Дійсно, у I столітті до н.е. Давній Рим активно переймав у Греції її культуру: Горацій ознайомив римлян із грецькою лірикою – мистецтвом Алкея, Сафо, Анакреонта; писав латиною, використовуючи віршові розміри, винайдені цими видатними давньогрецькими поетами.

Великий російський поет О.С.Пушкін зазначав як власну заслугу певну опозиційність своєї творчості до царської самодержавницької влади. Його пам'ятник піднявся вище навіть Олександрійського стовпа, що був поставлений на честь одного з російських царів.

Серед позитивів своєї творчості Пушкін зазначав її гуманізм («И долго буду тем любезен я народу, Что чувства добрые я лирой пробуждал») і прославлення волі («... в мой жестокой век восславил я Свободу»).

Тарас Шевченко, безперечно, усвідомлював свою значимість як поета. Знав справжню вартість створеного ним. Проте у вірші «Заповіт» він не оцінює свою творчість, не вишукує в ній те, що, на його думку, принесе йому славу у прийдешніх поколіннях. Його вірш – це заповіт нащадкам – порвати кайдани, вибороти волю. Це основне бажання, головна мрія його життя.

Такий порив Шевченка можна краще зрозуміти, коли згадати «Гайдамаків», «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...». «З якою неймовірною, ніби не людською жадобою повноти і завершеності він, письменник із кріпаків, цькований, засланий, нещасливий в особистому житті, віддає всього себе батьківщині, щоб ніби розплинутися в ній і в цім творчій пориві віддати цій батьківщині одночасно... свою повноту і завершеність! Ось ця риса особистості Шевченка зробила його «Заповіт» твором найвищої духовної шляхетності [3, 206].

І хоча Т.Г.Шевченко у своєму вірші – «пам'ятнику» безпосередньо не розглядає власні заслуги, «Заповіт» у ряду безсмертних творів поета говорить про великий подвиг Кобзаря, який, за словами Івана Дзюби, «полягав передусім у тому, що він, вивищивши поняття про свій народ – повернувши цьому поняттю його споконвічну гідність, – водночас підніс до загальнолюдського рівня і відроджувану літературу цього народу... [4, 206]».

Отже, розглядаючи знамените творіння генія українського народу на тлі жанру «пам'ятника» в світовій літературі, приходимо до висновку, що «Заповіт» Шевченка вирізняється повною відсутністю «егоцентризму». Великий Кобзар менш за все переймається своєю майбутньою славою. Навпаки, всі його помисли і тривоги пов'язані з прийдешньою долею народу [6, 226].

Список використаних джерел

1. Вірш «Пам'ятник» – поетичний заповіт Пушкіна / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.br.com.ua/inshe/tvory/92599.htm>
2. Жанр послання у творчості Т.Г Шевченка / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.coolreferat.com>
3. «Заповіт» Т. Шевченка – патріотичний гімн [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tvory.br.com.ua/9816>
4. Ключек Г.Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. Навчально-методичний посібник. – К.: Освіта, 1998. – 237.
5. Маланюк Є. Книга спостережень. – Торонто, 1986. – Т.2. – С.412.

6. Пахаренко В.І. Шкільне шевченкознавство. – Черкаси: Брама-Україна, 2007. – 256 с.

7. Христиніна П. Горацій. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/zaruba/biography/goraciy.html>

ТЕМА 11 МОТИВИ УКРАЇНСЬКИХ ДУМ У ТВОРЧОСТІ Т. Г.ШЕВЧЕНКА

Сейкель Оксана Федорівна,
вчитель української мови і літератури
Чигиринської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №1
ім. Б. Хмельницького Чигиринської
районної ради

Рідна земля! Нема в світі нічого дорожчого за неї для нашого серця. Вона ще над колискою немовляти погойдує сонячним променем лагідну колисанку матері, вона підводить своїм гірким і солодким хлібом дитину на ноги і входить в її очі та душу своєю безмірною красою, вона дарує своїм дітям велич людини і, скільки може, захищає в лиху годину і сама потребує самовідданого захисту.

Нічого нема гіршого для людини, як неволя. А турецька неволя – каторга, яка своєю сумною славою стала відома на весь світ.

Думи про неволю та про боротьбу з турками і татарами займають чільне місце в українському епосі, до них належать такі неперевершені твори, як "Самійло Кішка", "Івась Коновченко", "Маруся Богуславка", "Втеча трьох братів з Азова", "Отаман Матяш старий" та інші. Героями цих дум є, як правило, волелюбні сини народу, яких не згинає неволя, які мужньо борються з ворогом, перемагають його або достойно і чесно зустрічають смерть у нерівному бою. У них оспівується вірність товариству, підноситься ідея єдності з російськими братами.

За своїм письмом – це глибоко реалістичні твори, на яких не позначились сліди міфології, казковості чи фантастики. У деяких із цих дум епос глибоко переплітається з лірикою, а в реалістичну основу іноді закономірно входять елементи перебільшення – гіперболізм – з метою різкіше підкреслити хоробрість народних героїв.

Друге місце по кількості творів у нашому героїчному епосі займають думи про боротьбу українського народу з польською шляхтою, яка насаджуючи дике кріпосне свавілля, захопила більшу частину нашої землі. Ці думи є художнім свідченням самовідданої любові до Вітчизни і ненависті до її ворогів, зокрема свідченням великого патріотичного піднесення всього українського народу у визвольній війні 1648 – 1654 років.

Основними героями цих творів є широкі маси повсталого селянства і козаків, а керівником їх яскраво показано Богдана Хмельницького, якого народ любовно величає "наш батю Зинов"

Безсмертною славою увінчує народ в думках своїх вірних синів: Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Максима Кривоноса, Семена Палія – історичних діячів, які правильно зрозуміли національні інтереси українського народу, у боротьбі проти іноземних загарбників шукали союзу і підтримки у великого народу російського, і

навпаки, довічною ганьбою таврує народ ренегатів і зрадників, таких як Барабаш, Мазепа, Виговський.

Цей мотив є основним в історичних діячів, які боролися за соціальну справедливість, за незалежність своєї країни, народ наділяє найкращими людськими рисами, підкреслює їхнє безсмертя. В народній уяві вони не вмирають і після смерті, а живуть і житимуть у пам'яті.

Слово «дума» часто зустрічається у давньоукраїнських рукописних джерелах на означення думки, мислення. Лише згодом воно набуло дещо іншого значення (змісту) і ним став визначатися жанр епічного поетичного твору, епічної пісні героїчного плану. Хоч ті думи, що збереглися до наших днів, виникли, очевидно, приблизно у 15 столітті, оскільки відтворені в них історичні події не виходять за межі 15—18 ст., незаперечним є факт, що до того українці вже мали досить розвинутий героїчний епос, який ліг в основу виникнення дум. У літописах неодноразово згадується про княжих співців-поетів, що складали пісні на честь героїв, у своїх творах возвеличували подвиги князів і дружини.

Загальновідомо, що пісенно-епічна традиція українців сягає значно далі залишених нам історією збережених текстів.

Первісно слово «дума» вживалось для означення жанру пісні на честь померлого чи загиблого лицаря — саме в такому значенні воно вживається у писемних пам'ятках 16 століття. Відтоді збереглися не лише окремі згадки про те, що українці виконували думи, а й описи манери їх виконання з вказівкою на те, що вони супроводжувались грою на музичному інструменті. На означення інструмента, яким користувалися співці дум, найчастіше вживається у давніх письменах слово «кобза». Думку про те, що первісні думи склалися на честь загиблого героя, підтверджують дослідження, які вказують, що епос багатьох народів за своєю природою, за походженням довіязаний з плачами і похоронними голосіннями (Плачі за Патроком, Гектором і Ахіллою нібито стали початком «Ілліади», плачі за Зігфрідом і Бургундами були імпульсом до виникнення «Пісні про Нібелунгів» і т. п.).

Стосовно українських дум вперше це зауважив М. Максимович, а потім продовжив і розвинув цю думку Ф. Колесса, який довів, що думи близькі до народного голосіння своєю формою поетичного і музичного вислову. Ф. Колесса дослідив і встановив, що думи та голосіння споріднює мелодійна та ритмічна близькість (речитативний стиль), нерівноскладовість віршових рядків, перевага дієслівних рим, певна імпровізація тексту і музики.

Голосіння існували у праслов'ян здавна — голосили за померлим родовим ватажком чи героєм ще у незапам'ятні часи (ця традиція є чи не у всіх народів). Але коли у народній свідомості витворюється культ князя-богатиря — відважного лицаря, що віддає своє життя за спільні інтереси народу і держави, — давніми голосіннями уже не можна було висловити всі почуття і настрої, щоб гідно оплакати загиблого. Тому виникають пісні-плачі, у зміст яких, крім оплакування смерті народного героя, вноситься похвала його справам і подвигам, звершеними за життя, і запевнення, що його слава не загине, а збережеться у наступних поколіннях. Про такі пісні йдеться у рукописах арабських мандрівників, в яких вони описують похорони у слов'ян (зокрема, на території Київської Русі). Очевидно, ці пісні і стали перехідною ланкою від похоронних пісень-плачів до героїчних дум у сучасному розумінні цього жанру. До того часу, поки ці пісенні твори почали називати думами, в народі побутували назви «невольничі плачі», «лицарські пісні», «козацькі псалми».

Перші згадки про думи знаходимо не в українських, а у польських пам'ятках літератури 16 ст., де говориться про речитативний український поетичний епос, що користувався пошаною у тогочасній Польщі. Однак термін «дума» вживався не лише на означення цього жанру в сучасному розумінні. У деяких випадках так називали сумні, елегійні, героїчні пісні на історичні теми, які мали чітку строфічну будову і лише змістом наближались до дум.

Думи відзначаються стрункою, відшліфованою упродовж століть своєрідною поетичною формою, відмінною від усіх інших віршових форм українського фольклору. Неподібність дум до інших жанрів визначається передусім манерою виконання. Виконувались думи речитативом (протяжним наспівним промовлянням) — італ. *recitative*, від лат. *recitare* — читати вголос, виголошувати. Це була своєрідна форма декламації в урочистому, піднесеному стилі. Драматизм виконання підсилювався музичним супроводом — грою на кобзі (рідше бандурі чи лірі). Віршовою і музичною формою думи репрезентують вищу стадію речитативного стилю, розвиненого раніше в голосіннях. Довгі рецитації дум наявні в пливкій, мінливій формі. Тому дуже важко (або й неможливо) вивчити їх напам'ять дослівно. На думку дослідників, кожен кобзар переймав від свого вчителя зразок рецитації (речитативного виконання) лише в загальних рисах, а тоді витворював свій варіант мелодії, під який виконував усі думи свого репертуару. Тобто досить гнучка та вільна щодо словесного та музичного вираження дума ніби завжди народжується заново, імпровізується. Жоден наступний варіант думи, навіть якщо вона виконується одним і тим самим виконавцем, не є тотожним з попереднім: у ході відтворення одні елементи мимоволі опускаються, інші додаються, тому думи належать до найбільш імпровізаційних видів фольклору.

Т. Шевченко завжди пишався приналежністю до "країни козаків" і натхненно оспівував славнозвісне українське козацтво, яке виникло в ході постійної боротьби українського народу проти Польсько-литовської держави та турецько-татарської агресії. З XV ст. в українських степах з'явилися втікачі від польського панування. Захищаючись від нападів татар, вони формувалися в окремі озброєні загони, які не тільки відбивали наскоки татар, але й нападали на їхні загони та поселення. Цих відважних людей почали називати козаками. "Козак" - слово тюркського походження, що означало людину, яка бореться за свободу. Запорізький козак був не тільки піхотинцем, кіннотником, артилеристом, а ще й моряком. Запорізьке Військо неодноразово робило походи по Чорному морю проти турків. У ході бойових дій проти турецького військового флоту запорожці розробили спеціальні засоби боротьби з кораблями ворога. Чайка була малопримітною серед морських хвиль, швидкохідною, а також сильною вогнем ближнього бою. Перебуваючи за зоною спостереження з галери, козаки швидко наздоганяли ворога й атакували. Безперечно, козацька тактика морського бою ґрунтувалася на відчайдушній хоробрості, сміливості та кмітливості. Не останню роль у поведінці запорожців відігравала й особлива філософія оцінки життя і смерті, яку вони висловлювали однією фразою: "Смерті не треба боятися, бо від неї все одно не вбережешся". Мабуть, саме тому козацтво було та й залишається для України святиною, синонімом свободи, людської й національної гідності. Козаки приймали до себе всіх, хто вірив у Святу Трійцю. Новобранцем, якого називали джурую, опікувався курінний отаман. Джура три роки проходив "випробувальний термін". Під умілою орудою старого запорожця він вчився витривалості, хоробрості і ставав добрим лицарем; якщо ж джура втікав із поля бою, його карали смертю. Козаки дотримувались своїх порядків і звичаїв. Найголовніша козацька твердиня - Січ - приймала тільки неодружених. Жіноча нога ніколи не ступала на її територію - такий був закон. Сімейні ж козаки жили на хуторах і в селах. Виборний курінний отаман керував 150 козаками, а січовим військом - кошовий отаман, при якому були військовий суддя, обозний, писар та інша старшина. На чолі всього запорозького війська стояв гетьман, якого обирали на козацькій раді. Атрибутами гетьманської влади були бунчук і булава. Під час військових походів він користувався необмеженою владою, включаючи право застосування смертної кари. На Січі були також церкви і священики, своєю заступницею козаки вважали Святу Покрову. Загальновідомо, що Запорізька Січ захищала від нищівних набігів турецько-татарських загарбників не лише український народ, а й весь християнський світ. Її визнавали сусідні держави. На Січі приймали послів із Австрії, Швеції, Польщі, Московії, Туреччини, Кримського ханства. Запорожці укладали міжнародні угоди, проводили переговори з іноземними

дипломатами, підтримували, коли це було їм вигідно, окремі держави. Козаки служили при дворах французьких королів, австрійських імператорів та інших правителів Європи, і, як правило, робили там блискучу військову кар'єру [1].

Саме в ранній період творчості (1838-1843 р.) Т.Шевченко багато уваги приділяв історичній тематиці. Ще з дитячих літ запам'яталися йому народні пісні, історичні думи, легенди та перекази про героїчну минувшину народу, колоритні звичаї та обряди. Здобута поетом висока петербурзька освіта сприяла трансформації дитячих спогадів та почуттів в усвідомлене розуміння великої історичної несправедливості і кривди щодо його народу, у синівську відповідальність за долю свого краю.

Узагалі, твори, які присвячені історичній тематиці, мають велике значення для літератури, оскільки вони вирізняються історичною достовірністю, художньою довершеністю та цінністю. У них об'єднуються виклад фактів та цікавий сюжет. Такий ефект досягається шляхом поєднання художньої вигадки та історичного матеріалу. На думку І.Синиці, "звернення письменників до теми козаччини в поетичній творчості не лише свідчить про пошуки ідеальної духовної субстанції, а й розкриває авторське бачення історичної спадкоємності, реалізацію історичного коду в народній свідомості" [2, 61].

Шевченко знав думи з дитинства. Згодом він познайомився з відомими публікаціями дум у фольклорних збірниках, упорядкованих М. Максимовичем, П. Лукашевичем, А. Метлинським, П. Кулішем. Про високу оцінку Шевченком цих творів народного епосу свідчать сторінки повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали», на яких розповідач-автор із захопленням розмірковує про українські історичні думи й доходить висновку, що саме вони є гідним взірцем для його майбутньої поеми. Шевченко порівнює думи з творами Гомера: «...Наши исторические думы-эпопеи, как например дума «Иван Коновченко», «Савва Чалый», «Алексей, попович пирятинский», или «Побег трех братьев из Азова», или «Самойло Кишка», или, или, — да их и не перечтешь... все они так возвышенно-просты и прекрасны, что если бы воскрес слепец хиосский да прослушал хоть одну из них от такого же, как и сам он, слепца, кобзаря или лирныка, то разбил бы вдребезги свое лукошко, называемое лирой, и поступил бы в михоноши к самому бедному нашему лирныку, назвавши себя публично старым дурнем». У цій же повісті процитовано уривки «Думи про пирятинського поповича Олексія».

Думи — український козацький епос; масштабні словесно-музичні твори з розгорнутим сюжетом героїчного та героїко-ліричного змісту. Вони виконуються піднесеним речитативом у супроводі музичних інструментів — кобзи, бандури, ліри.

Думи та їхні виконавці — кобзарі, бандуристи, лірники — улюблені об'єкти уваги в поезії Шевченка. Не випадково він першій збірці своїх творів дав назву «Кобзар». Укладаючи в цей образ поняття речника, Шевченко розкриває його у вірші «Перебендя», називає героя твору кобзаря братом, батьком, що «з Богом розмовля», а його пісню — «Божим словом». Співець дум, кобзар, лірник як об'єктивовані образи-персонажі присутні в «Гайдамаках», «Невольнику», «Катерині», «Тарасовій ночі» та інших творах. Думу, народну пісню Шевченко вважав символом безсмертя України: «Наша дума, наша пісня // Не вмере, не загине... // От де, люде, наша слава, // Слава України!» («До Основ'яненка»). Народні історичні пісні та думи — одне з літературних та історичних джерел поем «Гайдамаки», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Невольник». Тематику й стиль дум, властиву їм героїчну патетичну тональність, акцентний нерівноскладовий вірш із тяжінням до дієслівних рим Шевченко наслідує в думі Степана у поемі «Невольник» — одній з перших спроб стилізації під народну думу: «Чайки і байдаки спускали, // Гармати риштовали, // З Дніпрового гирла широкого впливали...».

Шевченко охоче звертався до типових для думи стилістичних засобів, таких як початки-зачини: «У неділеньку у святую // У досвітнюю годину // У славному-преславному // Місті Чигирині» («У неділеньку у святую»), «У неділю вранці-рано...» («Наймичка»); як градації синонімів: «Плаче, ридає, // До Бога руки здіймає, // Кайдани ламає» («Невольник»); сталі лексичні фігури, типові епітети: «орли сизокрилі», «вовки-

сіроманці», «турки-яничари», «Уже на третьому полі турки-яничари догнали, // До стовпа в'язали, // Очі виймали...» («Невольник»).

Нерівноскладовий вірш думи з нерівномірними періодами-уступами, залежними од логічних пауз, справив вплив на метро-ритмічну й строфічну організацію віршів Шевченка з їхньою постійною трансформацією в межах одного твору. Дбаючи про популяризацію народних дум, Шевченко вмістив у своєму «Букваре южнорусском» тексти «Думи про пирятинського поповича Олексія» та «Думу про Марусю попівну Богуславку».

Тексти ранніх поем Т.Шевченка ("Тарасова ніч", "Іван Підкова", "Гайдамаки" та "Гамалія") є цінним джерелом виявлення фольклорної основи творів на історичну тематику, а також окреслення найважливіших рис українського національного характеру й умов його формування.

Запорозька Січ — один із світових феноменів, над яким замислювались, який намагалися розгадати багато поколінь дослідників.

Козаків Січі називали в народі "святими лицарями", їх оспівали в думах, піснях та легендах. Звитяжні запорожці стали героями безлічі літературних і мистецьких творів. Вельми пишався приналежністю до козацтва Тарас Григорович Шевченко. Саме тому він так натхненно оспівав славнозвісне лицарство у своїх творах. І не дивно, що образ козака є одним із основних у його поетичному доробку.

Уже в ранній період творчості Кобзаря постать козака-лицаря, захисника народу, його волі та православної віри є своєрідною тугою поета за минулим. Підтвердженням того є поезія "Тарасова ніч". В основу твору покладено події 1630 року, коли відбувся бій козаків проти військ польського гетьмана С. Конєцпольського під Переяславом. На чолі боротьби стояв Тарас Трясило, який в тісному єднанні з козаками здобуває перемогу над ворогом. У цій поемі Шевченко високо підносить героїзм українського народу в боротьбі проти зовнішніх ворогів. Щоб краще розкрити велич і красу козацької звитяги, автор звертається до постатей Наливайка, Павлюка. Згадуючи колишні події, поет висловлює тугу, що десь поділася воля, про яку тепер тільки кобзарі співають:

Було колись — панували,
Та більше не будем!
Тії слави козацької
Повік не забудем!

Цей мотив звучить і в поемі "Іван Підкова", у якій головний герой твору наділений надприродною силою і мужністю. Ось Підкова підняв шапку — і човни стали, затихло море; надів шапку — і "знову закипіло синє море", знову звірюкою стогне бурхлива природа, а козакам байдуже — вони спокійно "пливуть собі та співають".

Поєма "Невольник" відображає картину проводів батьком сина на Січ, де бувалий козак передає у спадок єдиному нащадкові свою гордість, силу — козацьку зброю:

Послужи, моя ти зброє,
Молодій ще силі,
Послужи йому так щиро,
Як мені служила!

Дух давніх козацьких часів, неповторний героїзм лицарів Січі відтворив Тарас Шевченко і в поемі "Чернець". Центральною постаттю твору є Семен Палій, про якого в народі складено безліч пісень та легенд. Завзятий козак пройшов всі випробування долі. І тепер на схилі літ, за старим запорозьким звичаєм, він постригся в ченці. Та в уяві героя постійно постають картини славного січового братства. Палій тяжко переживає своє безсилля, свою самотність. Але як справжній патріот він думає передусім про Україну:

... Чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патерицю,
Перехрестився, чотки взяв...
І за Україну молитись

Старий чернець пошкандибав.

Козацька звитяга, велич і краса подвигу наших славних пращурів будуть жити у віках, їх хоробрість, висока мораль, любов до рідної землі є джерелом національної гідності українців. Тому велика туга за тими давніми часами, "країною козаків" звучить у поезії Т. Г. Шевченка "До Основ'яненка", бо їх:

Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чий ми діти.

Поета проймає гордість за славних лицарів-запорожців, за козацький рід, якому ніколи не буде переводу. А живий голос предків постійно нагадує нам, сучасникам, про те, що:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!

Борцями "за святую правду-волю" постають козаки у поемах Кобзаря "Гайдамаки" та "Холодний яр". Бойові звитяги гайдамаків, які зображені в одноіменній поемі, свідчать про їх військовий досвід, винахідливість, хоробрість. Захоплення Шевченка героїчними подвигами повстанців червоною ниткою проходить через увесь твір. Повстанці для поета — це справжні герої, орли, що на заклик України злетілися, щоб рятувати її. Так, колишній наймит Ярема Галайда разом з ватажками повстання — Залізником та Гонтою відчайдушно б'ється з ворогом, виявляючи неабиякий героїзм:

А Ярема — страшно глянуть —
По три, по чотири
Так і кладе.

У чому секрет козацької величі і звитяги? У любові до рідної України, в прагненні до волі. Недаремно слово "козак" означало вільну людину, у якої розумна голова і сильні руки. Горді, міцні, як леви, козаки були гідним прикладом для наслідування. Слава їх оживає з кожним днем, як оживає справжня історія нашого народу без прикрас, перекручень, правдива, чесна. І проаналізовані вище твори підтверджують, що не можна знищити життєдайні джерела нашої національної духовності, не можна обрізати крила моральному відродженню українців.

У ранній період творчості (1838-1843 р.) Т.Г.Шевченко багато уваги приділяв історичній тематиці. Однією з головних його тем є боротьба українського народу проти поневолення польською шляхтою. Уже в "Кобзарі" 1840 р. була надрукована поема "Тарасова ніч" (1838). В основу твору покладено події травня 1630 р., коли відбувся бій козаків проти військ польського гетьмана С. Конецпольського під Переяславом. На чолі боротьби стояв Тарас Трясило.

Обізвався Тарас Трясило
Віру рятувати,
Обізвався орел сизий
Та й дав ляхам знати!

Повстання проти армії польського гетьмана Конецпольського очолював Тарас Трясило (Тарас Федорович). Вирішальний бій стався під Переяславом 22 травня 1630 р., після трьох тижнів запеклої боротьби козаки розбили армію Конецпольського.

Наливайко Северин – ватажок народного повстання проти шляхетської Польщі в кінці 16 ст. (1594-1596); був захоплений у полон і страчений у Варшаві 1597 р. З ім'ям Наливайка пов'язано багато пісень та легенд.

Приваблювала Т.Г.Шевченка і тема боротьби українського народу проти турецько-татарських загарбників. Вперше вона порушена у поемі “Іван Підкова” (1838), також опублікованій у “Кобзарі” 1840 р.

Іван Підкова – козацький ватажок другої половини 16 ст. відомий в народі походами проти турків. Про його морський похід відомостей немає.

Поема композиційно складається з двох частин. У першій розповідається про минулі часи, які протиставляються сучасному Шевченкові становищу України. Туга за минулим, помітна деяка ідеалізація минулого.

Було колись - в Україні
Ревіли гармати;
Було колись - запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю...
Було колись добре жити
На тій Україні...

У другій частині безпосередньо відтворюється морський похід. Яскраво виділяється образ сміливого отамана - керівника походу. Він наділений надприродною силою:

А попереду отаман
Веде, куди знає.
Походжає вздовж байдака.
Підняв шапку – човни стали.
“Нехай ворог гине!...
...у Царград, до султана
Поїдемо в гості! –
Надів шапку і знову закипіло море.

Ця гіперболізація бере свій початок з фольклору.

Так малював народ героїв у легендах, піснях, думках, таким бачив своїх героїв-предків (образ Данила Нечая у пісні “Ой з-за гори високої”). А в думі “Отаман Матяш старий” герой “на доброго коня сідає, шість тисяч турок-яничар побіждає”. Гіперболізований і образ Івана Підкови у Шевченка. Поема підносить гордість народу за героїчну боротьбу в минулому, будить патріотичні почуття.

Якщо у поемі “Іван Підкова” дано лише картину початку походу, то вже у поемі “Гамалія” відтворено весь похід, бій у Царгороді, повернення козаків з перемогою на Батьківщину. Поема написана у 1842 р. і починається вона піснею невірників, створеною під впливом народних дум (про Самійла Кішку, Олексія Поповича, Марусю Богуславську, Івана Богуславця та ін.)

Гамалія не історична особа, але в 17-18 ст. серед козацької старшини було кілька Гамалій. Згадуються вони й у “Истории руссов”. Це узагальнений образ козацького ватажка.

Ватажок Гамалія у поемі зображений у тісних зв'язках з козацтвом. Запорожці плывуть у Туреччину і “попереду Гамалія байдаком керує”.

У Скутарі - передмісті Стамбула - він у самому пеклі бою.

Гамалія по Скутарі - по
Пеклу гуляє,
Сам хурдигу розбиває,
Кайдани ламає.
Під час повернення на Україну пливе останнім:
... пливе
Позад завзятий Гамалія:
Орел орлят мов стереже...

Гамалія здобуває славу “На весь світ великий, на всю Україну”. Запорожці в поемі вималювані яскравіше, ніж у поемі “Іван Підкова”. Тут дано зримі картини бою, показано їх відвагу.

Чернець - гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. Під його проводом козаки здійснили ряд успішних походів на татарські й турецькі міста-фортеці, які були водночас і невольницькими ринками. Насправді Сагайдачний ченцем не був, він помер 1622 р. від рани, яку дістав у бою під Хотином (1621 р.) Шевченко, як і деякі історики, вважав, що Сагайдачний помер у монастирі.

... Візантія “боїться, щоб чернець Не засвітив Галату знову” (передмістя Стамбула, яке спалив Сагайдачний в одному з боїв”

Широко використана в поемі персоніфікація. Лиман передав Дніпрові журбу-мову, Дніпро зареготався, Босфор схаменувся.

Звертається Т.Г.Шевченко і до другого свого визначного попередника - Г.Квітки-Основ'яненка (1839). Ця поезія теж ввійшла до першого “Кобзаря” 1840 р.

Г.Основ'яненка поет називає “отаманом”, “батьком”, “орлом сизокрилим”. Поезія-послання починається романтичною картиною природи. Тут же згадка про минуле України, яке протиставляється сучасному. Коли на Україні “кров ляха, татарина морем червоніла”, тепер же його країна

Обідрана, сиротою
Понад Дніпром плаче;
Тяжко-важко сиротині,
А ніхто не бачить...

У цій поезії Т.Г.Шевченко, оспівуючи минуле, прагне розв'язати важливі проблеми сучасності, з'ясувати

Чия правда, чия кривда
І чиї ми діти.

Минуле повинно давати відповідь на проблеми сучасності. Саме тому поет і закликає Квітку-Основ'яненка співати про славне минуле України, про боротьбу проти поневолювачів. Митець висловлює віру і впевненість, що їй належить велике майбутнє:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...

Т.Г.Шевченко відтворює героїчне минуле нашого народу стилістичними засобами мови: і фонетичними, і лексичними, і морфологічними, і синтаксичними. Адже, за словами П.Воронька, клітиною мислі та артерією сили духу є саме слово. Влучно сказане, образно складене швидше переконує.

У творчості раннього періоду Т.Г.Шевченко оспівав героїчне минуле українського народу. Увагу поета привернули ті моменти минулого, у яких виявилась боротьба народу проти загарбників та пригноблювачів за свою волю й незалежність. Мотив визвольної боротьби є основним у поезіях “Іван Підкова”, “Тарасова ніч”, “Гамалія”, “До Основ'яненка”.

У ліричному творчі “Тарасова ніч” відтворено моменти визвольної боротьби українського народу проти польської шляхти.

Ліричні твори “Іван Підкова” й “Гамалія” змальовують героїчні морські походи запорізького козацтва проти турецьких загарбників. Ці твори є, як зазначив І.Я.Франко, “немов дзвінким погуком козацького героїства та відваги й енергії”.

У поезії-посланні “До Основ'яненка” поет, оспівуючи героїчне минуле нашого народу, звертаючись до великого митця слова, прагне з'ясувати багато проблем, те, що його найбільше хвилює: “чия правда, чия кривда і чиї ми діти”...

Образи своїх героїв автор замальовує в піднесеному героїчному плані, гіперболічними рисами. Історичні поезії Т.Шевченка пройняті волелюбними мотивами, вони мали збудити національну й соціальну самосвідомість українців. Поет завжди мріяв про вільну та незалежну українську державу. Він сумував за героїчним минулим України.

У його творах, як і в інших романтиків, проявилася тенденція до ідеалізації минулого. Дух минувшини вони черпали з народних джерел, що зумовило появу в історичних поемах елементів фольклорної поетики. Історичні імена часто слугували лише зовнішніми оболонками для вигаданих героїв, наприклад Гамалія ("Гамалія"). Герої поем були не ідентичні своїм прототипам, адже при їхньому змалюванні романтики користувалися як документальними фактами, так і рецепціями фольклорно-літературних джерел. При написанні історичних творів Т.Шевченко з метою достеменного відображення подій, народних характерів і традицій поєднав літературні, історичні, та фольклорні джерела. На думку Г.Грабовича, для поета було прикметним те, що "правду про українське минуле неможливо вивчити з книжок чи архівів або вибирати з мотлоху особистих знань..., цю правду можна пізнати тільки звернувшись до колективної душі власного народу. Її треба не вивчати, а відчувати чи сприймати як одкровення" [3, 63].

Історичні твори письменника можна умовно поділити на три групи. До першої входять поезія та проза, в якій відтворюється історичне минуле й займає переважну частину того чи іншого твору ("Тарасова ніч", "Іван Підкова", "Гайдамаки", "Гамалія", "Чернець", "Невольник" тощо). У них не просто відтворюються відомі події, а й зображуються справжні, часто маловідомі, історичні фігури. До другої групи входять твори більш різноманітні, що містять роздуми про історію. Тут йдеться про українське минуле в цілому, найчастіше про занепад і руйнування колишнього щасливого стану буття ("До Основ'яненка", "Думи мої...", "Сон", "Холодний Яр" тощо). Що ж до третьої групи, то тут поет частково торкається минулого й описує його. Це сприйняття минулого через цінності, погляди й почуття народу, це Шевченкове розуміння історії загалом ("Хустина", "У тієї Катерини" тощо). Отже, найбільшу увагу Т.Шевченка привертала такі історичні теми, як: боротьба українського народу проти турецько-татарських нападів ("Іван Підкова", "Гамалія"); розгром повсталими козаками на чолі з Тарасом Трясилом війська гетьмана С.Конецпольського ("Тарасова ніч"); народно-визвольне повстання 1768 року, відоме під назвою Коліївщина ("Гайдамаки"); ситуація в Україні після зруйнування Запорозької Січі ("Невольник"); страта чеського релігійного діяча та провідника Яна Гуса ("Єретик") тощо [3, 63].

У відображенні минулого України поет близький до розуміння народом своєї історії, що проявилось у фольклорі, який має багато творів, присвячених якраз прославленню героїчного минулого. Народна дума, пісня чи оповідання якщо й згадує колишні страшні події, то все ж сум у ній не є домінуючим, її пронизує віра в майбутнє. Такий характер показу минулого носять й історичні твори Т.Шевченка. У поемах "Іван Підкова", "Тарасова ніч", "Гайдамаки" є нотки суму, викликані роздумами про героїчне минуле і сучасне йому життя. Але поет сумує не тому, що все це минуло, а тому, що внуки колишніх борців за волю "панам жито сіють". Шукаючи зразків для героїчних творів з життя і боротьби українського народу проти татаро-турецького поневолення, поет, за його власним свідченням, "перебрал в памяти литературы всех образованных, и древних, и новых народов, кроме литературы санскритской", але нічого гідного наслідування там не знайшов. Коли ж він познайомився з історичними народними думами, що їх виконував старий лірник, йому стало зрозуміло, де треба шукати подібних зразків: "Я искал рукавиц, а они за поясом торчат" [4, 84-85].

Кожний великий народ має свої знакові постаті. Для Англії – це Байрон, для Німеччини – Гете, для Польщі – Міцкевич, для Росії – Пушкін, для України – Шевченко. Хочеться згадати заключні рядки вірша "Кобзар" української поетеси Ліни Костенко:

"Ще не були епохи для поетів,
Але були поети для епох!"

Ці слова засвідчують велич Тараса Шевченка – Поета, Художника й Пророка, який, простуючи крізь століття в сьогодення, начебто стає сучасником і співучасником наших патріотичних діянь. Для справжніх геніїв час не вимірюється датами народження і смерті: їхні ідеї і творче надбання перебувають поза часом, вони безсмертні!

Література:

1. Арендаренко І. Взаємодія історії та фольклору в історичних поемах В.Скотта і Т.Шевченка / Ірина Арендаренко // Слово і час. - 2003. - № 3. - С. 62-66.
2. Грушевська К. Українські народні думи. — К., 1927. — Т. 1;
3. Колесса Ф. Українські народні думи. — Львів, 1920;
4. Комаринець Т. Шевченко і народна творчість / Теофіль Комаринець. - К.: Державне видавництво художньої літератури, 1963. - 232 с.
5. Кирдан Б.П. Украинские народные думы. — М., 1962;
6. Наливайко Д. Компаративістика й історія літератури. Університетські лекції з теорії літератури і компаративістики / Дмитро Наливайко. - Харків: Наукове видавництво "АКТА", 2006. - 366 с.
7. Сидоренко Г.К. Ритміка Шевченка. — К., 1967;
8. Синиця І. Лексема козак: від історичного поняття до етнопсихологеми (на матеріалі наукових та художніх текстів ХІХ ст.) / Ірина Синиця // Культура слова. - 2004. - Вип. 64. - С. 57-62.
9. Сушицький Т.С. «Дума» Шевченка і українські думи (До питання про стиль «Кобзаря») // Збірник пам'яті Тараса Шевченка (1814–1914). — К., 1915;
Шевченко Т. Твори / Тарас Григорович Шевченко: В 5 т. - Т. 1. - К.: Дніпро, 1978.- 373 с.
10. Швецова А. Національний характер як феномен культури / Антоніна Вікторівна Швецова. - Сімферополь: Таврія, 1999.
11. Що значило козацтво для України? - Режим доступу: <http://www.litrasoch.ru/shho-znachilo-kozactvo-dlya>

ТЕМА 13

СПРИЙМАННЯ ПОСТАТІ Й ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА ЙОГО ЗЕМЛЯКАМИ (МЕШКАНЦЯМИ МОРИНЦІВ ТА КЕРЕЛІВКИ)

Терещенко Ліна Денисівна,
директор Шевченківської
спеціалізованої загальноосвітньої
школи-інтернату з поглибленим
вивченням предметів гуманітарно-
естетичного профілю Черкаської
обласної ради

«Той, хто хоче зрозуміти поета,
повинен іти на його
батьківщину».

Й. Гете

Мабуть, ніхто сьогодні не скаже, хто з народних гумористів колись давно влучно і коротко сказав про роль імені Т.Г.Шевченка у розвитку сіл, де він народився, де пройшло дитинство поета: «Спасибі Тарасу за шифер і трасу».

Звичайно, автор цих слів мав на увазі не тільки шифер, які виділяла держава для перекриття будинків шевченківцям і морянам (жителям с. Шевченкове і с. Моринці), коли всі готувались до святкування 150-річчя з дня народження Кобзаря. Тоді дійсно перекривали дахи будинків не тільки тих, хто проживав вздовж центральних доріг цих двох сіл, а й на хуторах тим, кому дійсно потрібна була допомога.

А щодо траси, то сільських доріг не знає лише той, хто ніколи не бував у селі або не дивився художніх фільмів про сільське життя. Влітку вони були більш-менш непоганими, рівними, хоч від пилюки, яка здіймалась за проїжджаючим автомобілем чи навіть і возами, не було де заховатись. А ось коли починались осінні дощі, всі дороги потопали в грязюці і калюжах води. У невеличких вуличках, де транспорт дуже рідко появляється, ще було хоч трішки легше, там багнуку можна обійти хоч обочиною, де росла травичка. А ось центральними дорогами автомобілі часто тягли за собою трактори, виїхати з глибоких «колій» в болоті не всім машинам вдавалось. Тому і використовували трактори особливо там, де дорога проходила або в центрі сіл, або в лісі, де не було належного провітрювання, а тому й висихання грязі. Сумно було дивитись на тих конячин, які, надриваючись, тягли цією горе-дорогою віз, навантажений усім тим, що потрібне людям у селі: і мішки з зерном, і буряки, і будівельні матеріали, і людей, яким треба було добратись з хутора до центра села до контори колгоспу чи сільської ради, чи до магазинів, лікарні.

Кожен, хто бачив ці дороги, хто ішов ними, не в змозі витягти з болота чобота, той може оцінити величезний подарунок для селян – красиву, рівну асфальтовану дорогу.

Кожен розумів, що всі ці асфальтовані дороги прокладались в Шевченковому, Моринцях, Будищах, Вільшані у зв'язку з підготовкою до святкування ювілею Великого Поета, Великої Людини – нашого невмирущого Тараса Шевченка. Потрібно було прокласти до цих сіл трасу від обласного, районного центрів, від столиці. Адже на свято чекали гостей не тільки з Києва, Черкас, а з усієї України, з усього світу.

Тому невідомий спостерігач так влучно і зробив висновок: «Дякуючи славетному земляку, появилась асфальтована траса Київ-Вільшана-Шевченкове-Будище-Моринці-Звенигородка». І вже ніхто і не знає, які-то були жахіття, а не дороги в цих селах.

«Спасибі Тарасу за шифер і трасу» - в цих словах підсумовано все, що з'явилося в Шевченкових селах у роки підготовки до ювілею.

Якщо говорити про Моринці, то там народився красивий центр села з двохповерховим будинком культури, 2-х поверховим торгівельним центром, з магазином сувенірів, поштою, аптекою, їдальнею, кафе, кількома двохповерховими житловими будинками, які тоді безкоштовно виділили для учителів, працівників культури, лікарні.

Відкрились нові магазини і далі від цього центру, нова автостанція. Оновилося приміщення школи, виросла також 2-поверхова красива будівля дитячого садочка.

Не менше розквітло і Шевченкове. Усміхаються впорядковані будинки жителів села, бо всі перекриті новим шифером, огорожені новими парканами. А в центрі села виріс красивий 2-х поверховий будинок культури, приміщення – комплекс сільської ради, пошти, міні-готелю, ошадкаси.

Тут же, поруч, замилювали око 2 чотириповерхові будинки – гуртожитки для студентів місцевого гідромеліоративного технікуму (нині коледж сільськогосподарський), навчальний 3-х поверховий корпус. Шевченківський коледж – це ціле містечко, адже там, крім гуртожитків, навчального корпусу, були побудовані два одноповерхові, два 2-х поверхові та 1 чотириповерховий будинки для викладачів.

У самому центрі села появились і будівлі школи-інтернату, а це трьохповерховий навчальний корпус, 3-х поверховий гуртожиток, з'єднаний з їдальнею теплим переходом. (А рік тому тут появилсь ще й красень – двохповерховий мистецький корпус).

Для вчителів сільської середньої школи та школи-інтернату були збудовані два двохповерхові будинки.

Ці двоє сіл стали більше схожі на селища міського типу.

Ось і це мав на увазі автор подячних слів «Спасибі Тарасу за шифер і трасу».

Я розповіла вище про те, скільки добрих справ зроблено нашою державою для земляків Т.Г. Шевченка. Говорила про матеріальні цінності. А духовні цінності? Як впливає ім'я поета, його творчість, можливість жити і працювати в селі, де він народився, де пройшло його дитинство, де нині живуть його близькі і далекі родичі?

Кожному зрозуміло, що духовні цінності людини формуються спочатку в сім'ї, родині, а потім у дитячому садочку, школі, вищому навчальному закладі, дивлячись, де продовжує здобувати освіту і професію молода людина.

І Моринці, і Шевченкове – благодатний ґрунт для формування особистості людини, її моральних і духовних якостей.

Ні в одному з сіл нашої України не буває стільки людей різних уподобань, професій, національностей, релігійних переконань, освіченості, які шанують Т.Г. Шевченка, схиляють голову перед його талантом і поета, і художника, як приїжджає до нас їх не тільки в дні народження Кобзаря чи в дні його пам'яті, а й у різні пори роки. Їдуть і йдуть, щоб побувати в Моринцях на садибі, де народився Тарас, в літературно-меморіальному музеї в селі Шевченкове, в будинку Енгельгарда, біля столітніх дубів у селі Будище.

Приїжджають у ці села сучасні поети і письменники, композитори, артисти, художники, і зустрічі з цими людьми – то неоціненне джерело для духовного росту не тільки нашої молоді, а й дорослих.

Національний заслужений академічний український народний хор України ім. Г.Г.Верьовки, Національна заслужена капела бандуристів України імені Г.Майбороди, народний артист України Володимир Гришко, Герой України, народна артистка Ніна Матвієнко, Герой України, народний артист Дмитро Гнатюк, кобзар Василь Нечепя, поет Вадим Крищенко, народний депутат України, народна артистка України Руслана Лижичко – їх не перерахувати усіх цих прекрасних носіїв культури і мистецтва нашої України, які своєю творчістю облагороджують наші душі, відвідуючи наші села.

Усього кілька слів скажу про нашу Шевченківську спеціалізовану школу-інтернат. Тут щоденно в усіх куточках чути дух мистецтва; піснями, музикою, танцем, образотворчим мистецтвом формується тут національна свідомість і самосвідомість дітей, які приїхали на навчання в нашу школу з різних районів Черкащини, Київської та Кіровоградської областей.

Чи мали би ми цю школу, якби не наш земляк, поет, художник Т.Г. Шевченко?

Малий Тарас мав тяжке голодне сирітське дитинство, він у мріях не мав того, що нині мають наші вихованці.

Недаром говорять, що наша школа – це подарунок пам'яті Кобзаря. Адже наші діти мають справді щасливе дитинство. Вони живуть у чудових побутових умовах, якісно харчуються, здобувають належні знання з основ наук, розвивають свої творчі здібності з музики, образотворчого мистецтва, хореографії. Ростуть вихованими, щороку приносять школі, селу, району десятки перемог з різноманітних конкурсів, фестивалів, олімпіад, захисту науково-дослідних робіт. Мають щастя не тільки в стінах школи спілкуватись з мистецтвом, зустрічатись з цікавими, знаними в Україні людьми, а й в щорічних поїздках по рідному краю, по Україні наповнювати свої юні серця красою природи своєї Батьківщини, її архітектурних пам'яток, заповідників, музеїв, відвідуючи різноманітні виставки, концерти відомих артистів.

А по закінченні школи продовжують навчання у вузах, стають хорошими працівниками у вибраній сфері життя нашої держави.

Я все розповідала, яку роль відіграла і відіграє велична постать Кобзаря в житті знаних на всю Україну сіл – Моринці, Будище, Шевченкове (Керелівка).

А як же люди? Як сприймають постать і творчість Т.Г. Шевченка його земляки, люди, які і пишаються тим, що живуть на батьківщині поета, користуються благами, які створені державою для них ради пам'яті поета, в ім'я великої пошани до людини, життя і творчість якої хоч і вивчається вже більше півтори сотні літ, а ще й досі стільки не вивченого, стільки не уточнено, не розкрито.

Зустрічаюсь, бо й сама живу в с. Шевченкове, з людьми різних професій, різного віку, часто буваю в с.Моринці, там маю родичів, колег по роботі. Навіть сама не чекала, скільки цікавого почую від людей, кому не байдужа доля наших сіл, нашої України, хто

вміє бачити навколо себе добро, вміє бути вдячним за те добро, хто у всі роки свого життя шанував і шанує Тараса Шевченка і його творчість.

Одні будуть говорити, інші покажуть своє ставлення до поета своїми добрими справами.

Першою була зустріч з учителем, директором Шевченківської школи-інтернат в 1965-1970 р.р., художником-аматором, нині пенсіонером *Миколою Степановичем Терещенком*.

Микола Степанович народився в с. Моринці, там навчався у школі, звідти пішов у армію, а потім в отой широкий світ, де вже сам собі кував своє щастя. Чим цікава постать Миколи Степановича, то це тим, що він народився у Моринцях, працював першим секретарем райкому комсомолу, інструктором райкому партії в с.Вільшана, завучем у школі с.Будище, директором школи-інтернату в с.Шевченковому, де проживає і нині. Отже, у своєму житті багато-багато раз сходив тими стежинками, тими дорогами, якими ходив малий Тарас, а потім Тарас Григорович, коли приїжджав у гості до родичів.

Микола Степанович завжди захоплювався постаттю і творчістю Т. Шевченка не тому, що був учителем української мови і літератури, а тому що з дитинства у їхній старенькій хаті завжди звучало Шевченкове слово, єдиною книгою, яку довгими зимовими вечорами роками читала сім'я, був «Кобзар» Т.Г. Шевченка. Багато поезій Шевченка дорослі і діти сім'ї Терещенків знали напам'ять. А малий Микола уже тоді щось малював на аркушах із зошита, відтворюючи дитячою рукою картини природи, зображені Тарасом у своїх поезіях, пробував і Катерину намалювати, і отих маленьких казахів. Може все це і визначило дальшу долю хлопця, може й тому став учителем української мови і літератури, може й тому, коли служив у армії, після служби біг у художню студію навчитись малювати. Хто знає...

Уже давно на пенсії, а час від часу бере в руки «Кобзаря», і сьогодні сидить за мольбертом, готує картину до 200-річчя з дня народження поета, хоче подарувати її нашому сільському музею Т.Г.Шевченка.

Багато картин намалював художник-аматор Микола Терещенко, жодної не продав, а ось дарував і дарує багатьом людям. Окремі з них пов'язані з іменем Тараса, як от: «Думи мої, думи», «Будинок культури в с.Шевченкове», «Пам'ятник матері Т.Г. Шевченка Катерині в с.Моринці», ілюстрація до поеми Т. Шевченка «Сон», «Будищанські ставки».

Тому і не дивно чути від Миколи Степановича: «У всі часи для мене був і є Шевченко зразком, гідним подиву і захоплення. Мале було, а яке допитливе, всерозуміюче і сильне! А став дорослим... Ви мені назвіть таких людей, таких поетів, які не побоялись в ті страшні часи отак говорити, отак писати, отак правду періщити в очі самому царю, так правдиво описувати гірку долю людей-хліборобів, долю жінки, дівчини! Та ще й такою дохідливою, зрозумілою, близькою рідною мовою. Як же це не боятись отак рекомендувати «добре вигострити сокиру та й заходитьсь вже будить», кайдани порвати...? Ні, постать Тараса Шевченка у всі часи мене захоплювала, я схилию голову перед його матір'ю, що дала світу отакого Велетня слова, душі, сили. А його картини... Як же можна ними не захоплюватись! Як не дивуватись, як в цьому невеликому на зріст чоловікові так міцно переплелись і здібності до малювання, до поетичного слова, і гідна подиву працьовитість, і бачення розвитку світу на десятиліття – віра в краще майбутнє українського народу («оживуть степи, озера...», «...борітеся...Поборите»), і любов до України...

Так, я погоджуюсь з думками багатьох, що Т.Г.Шевченко – це людина, яка народжена цілою епохою, одна на цілу епоху».

А ось думки учениці нашої школи *Грицаї Наташі*: «Говорячи про нашого видатного, знаного по всій країні і за її межами, земляка Т.Г.Шевченка, можу стверджувати, що саме його творчість вагомо вплинула на формування національної самосвідомості багатьох українців. Особисто я пишаюсь цим всебічно обдарованим

митцем, який у багатьох своїх творах звеличував героїчну боротьбу нашого народу за волю. Для мене Т.Г.Шевченко став символом України, адже його творчість шанують, вивчають, досліджують не лише в нашій державі. Звичайно, про те, що його багатогранна творчість знайшла відгук у серцях багатьох людей, свідчить те, що майже у кожній хатині є відоме творіння Т.Г.Шевченка, як поета, – «Кобзар».

Взагалі, хтось з відомих людей сказав досить вдालу фразу про нашого земляка: «Україна була для нього всім і він нині всім є для українців».

Я люблю поезію учениці нашої школи-інтернату (1-9 класи), нині учениці місцевого Шевченківського НВК, *Кацевич Ірини*. Дівчина любить Т.Шевченка, любить його творчість, пишається, що живе в селі Шевченкове, що, мабуть, земля наша якась особлива, бо народжує стільки здібних, творчих людей: поетів, композиторів, художників. Тож і її Бог благословив на поетичне слово.

Ось один з віршів Ірини.

Україна

Я народилась на святій землі,
В країні вільного та гордого народу,
Де на калині соловей співа пісні,
І верби нахилили віти в воду.

Сади тут мальовничі і поля,
Й стежинка кожна, ніби вишиванка мами,
Я в рідну землю закохалась ще малям,
Цим почуттям я з радістю ділюся з вами.

Зі мною доторкніться до краси,
Що матінка – Вкраїна дарувала.
Тут трави п'ють цілющої роси –
Здоров'я з ними змалку набирала.

І я горджусь, що українка я,
Що Кобзаревими стежками я проходжу.
Що Україна – Батьківщина це моя,
На карті світу краще місця не знаходжу.

Говорить *Василь Степанович Денисенко*, житель с. Шевченкового, пенсіонер: «Мене хвилює, ні не хвилює – мені болить, що з нами, людьми, твориться: людині Бог дав пам'ять і вона має дякувати йому за цей неоціненний дарунок, але ж чому ця пам'ять притупляється, чому люди поступово забувають добро, яке їм роблять інші люди, чому мати поступово забуває свого сина, чому у нас поступово забувають Т. Шевченка, не знають його творчості, навіть його картини «Катерина» багато хто не знає. І не сперечайтесь зі мною, Ліно Денисівно, я десятками фактів доведу Вам, що говорю правду. Колись у нас в Шевченковому, Моринцях проводились «Шевченківські березини», коли 9-10 березня в сільських будинках культури були багатолюдні зустрічі з поетами не тільки України, а й республік бувшого СРСР. А які колективи творчі до нас приїжджали! І капела бандуристів з Києва, і Черкаський народний хор, і різні ансамблі, окремі артисти. А скільки було набудовано-перебудовано до 150-річчя поета. А зараз і вулиць ніяк гуртом до цього часу не освітлять. А є ж люди, які шанують поета, їдуть у наші села. Будуть і на 200-річчя Тараса навіть і з-за кордону, а новенького у нас нічого і немає. Хіба-що школу середню добудували...

Та й у видавництвах різних хіба дуже пропагують творчість поета науковці, працівники музеїв і Київського, і Канівського, і нашого Шевченківського... Ось і болить моя душа, ніе. Ні, ми не маємо права, не можемо забувати людину, яку знають і далеко за

межами України. Я люблю і самого Шевченка, і його творчість. Люблю і пишаюсь, що маю такого земляка. Ви будете сміятись, але я говорю правду: я люблю і «анекдоти» про життя Тараса, я наче живого бачу, як він говорить на зауваження, що за стіл не можна сідати, поки всі гості не з'їдуться: «Людина сідає їсти, коли захоче, а свиня – коли їй подадуть». Гуморист, і пісню любив заспівати, і з друзями посидіти хай і чарочку випити (а як же це, хіба і ми не любимо з добрими людьми чарочку іноді випити?), і красивих жінок любив, і вони його любили (справжній мужик!), і землі своєї, народу бідного не цурався.

Отаким я люблю Шевченка. А творчість його, його вірші, його картини просто боготворюю».

Давно всім відома істина: підтвердити добре ставлення до людини словами, сказати їй щире, добре слово – це вагомо, та ще цінніше підтвердити це добрими ділами. Істина ця дуже стосується ще одного жителя села Керелівка *Миколи Михайловича Дойнеки*.

Служба в армії дала Миколі Михайловичу інвалідність. Залишився жити з мамою в рідному селі Шевченкове і всю свою любов до світу цього, до Т.Г.Шевченка передав у своїх прекрасних роботах на дереві. Він знає кожну рисочку обличчя поета, зрозумів своєю душею його душу, його страждання і болі, його радощі. І все це передає у витворах своїх золотих рук, доброго, щирого серця. Портрети Кобзаря, персонажі його творів, хатинка, в якій народився Тарас, – скільки ж їх виготовив Микола Михайлович! Дома немає нічого, все роздає людям по всій Україні, з інших країн, щоб зацікавити їх цією незвичайною Постаттю, показати красу художніх робіт Шевченка. І в цьому зміст життя цієї людини.

Розмовляю з *Тетяною Миколаївною Шульгою*, жителькою с. Моринці, завучем Моринського НВК.

Її думки уособлюють роздуми про Тараса Григоровича людей, з якими вона працює, з членами своєї сім'ї.

Ось фрагменти цієї розмови.

«Тарас Шевченко – це синонім до слова Україна, незбагнений Апостол українського народу, його вічний учитель і Пророк. У ньому – наша історія, сьогодення, наші болі і мрії.

Безмірно багато важить Шевченко в житті нашого народу, у його духовному формуванні.

Думаючи про творчість Кобзаря, його унікальну особистість, я вкотре переконуюсь, що є величини в житті незамінні, неземною силою є Великий Кобзар».

Дуже вже цікавою вийшла у нас розмова з *Анатолієм Олексійовичем Савченком*, жителем с. Шевченкове, директором Шевченківської середньої школи (1980-1996 р.р.), потім учителем літературної студії «Голос» нашої Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату, поетом, нині на пенсії.

Анатолій Олексійович сам дуже цікава людина, освічена не як для села, розумна, вихована, закохана в свій Шевченків край, віддана своїй Україні.

Які ж він пише прекрасні вірші! Нещодавно вийшла уже восьма його поетична збірка. Послухайте, будь ласка, що говорить Анатолій Олексійович.

«Моє ставлення до Шевченка високопозитивне з усіх позицій. Свіість нації, великий українець, визнаний світом народний поет, один із кращих українських художників, людина страдницької долі, яку не розтоптали жодні обставини, пророк, який передбачив багато і доброго, і лихого, яке могло трапитись в Україні. Його любов до неї була щирою, вистражданою і ту любов він передав нам – його нащадкам. Понесемо її далі у всі світи на безмежних господніх обширах.

Особистість Шевченка, його художньо-соціальна ідеологія впливає на будь-якого поета. Взяла вона в свої обійми і мене. Маю десятки віршів, у яких пульсує дух

геніального чоловіка, у яких ненав'язливо уславлюється його народна простота і сила думки. Найкращими своїми творами про Шевченка вважаю «Моринський етюд», «Хата діда Бойка», «Є куточок землі», «А ти, Поете, нам світи» і ін.

Я намагаюсь максимально схвильовано передати сутність шевченкової місцини, а також економно, але щиро окреслити образ цієї людини із глибокими національними почуттями, із невмирущою любов'ю до України.

«Нам стільки треба ще пройти,
Пізнати твої першооснови.
А ти, Поете, нам світи
Й не полишай святого Слова».

Не могла я не запропонувати Вашій увазі роздуми про Шевченка, не познайомити з представником родичів Тараса Григоровича – праправнуком поета *Миколою Павловичем Лисенком*.

Нещодавно Микола Павлович видав цікавенну і неоціненну книгу «Коріння Шевченкового роду», яка стала підсумком його багаторічної праці у встановленні родового дерева родини Шевченків по брату Йосипу, представником якої він і є.

Уже те, скільки часу потратив він на збирання історичних відомостей, де він тільки не побував, скільки часу висиджував у архівах, скільки листів понаписував у різні куточки України і за її межі – і все це за свою невеличку зарплату і у вільний від роботи час, говорить про все: і про його ставлення до Тараса Григоровича просто як до людини, і до його творчості.

Але нехай скаже сам Микола Павлович.

«Для мене Тарас Григорович Шевченко – це справжній українець зі своєю неповторною і багатогранною творчістю незбагненої філософії. Його творчість – це незгасна свіча української культурної спадщини, думки і помисли якої звернені до майбутніх поколінь: жити щасливо на оновленій вільній землі. Я горджуся тим, що проживаю на землі, яка послала світу неординарного Генія людства.

Хрещеними батьками мого прадіда Трохима Йосиповича Шевченка були Тарас Григорович Шевченко та його сестра Ярина. Моя бабуся Марія Трохимівна Лисенко, онука Т.Г.Шевченка по родинній лінії брата Йосипа, часто мені розповідала про приїзд Тараса Шевченка в село Керелівку і про те, як він пригощав дітей цукерками, опікувався родичами, відвідував свого хрещеника Трохима. Бабуся Марія охоче читала мені вірші Шевченка.

Із дитинства мене цікавила творчість нашого Поета, який переймався долею простого народу, тому настільною моєю книгою є «Кобзар» – книга, яка не лише розкриває історію життя нашого народу, а й заставляє задуматись, як же жити далі.

Усі ці спогади бабусі, поезія Т.Г.Шевченка, а особливо його твір «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні, і не в Україні моє дружнєє посланіє» були для мене своєрідним поштовхом і відгуком до посланія – написанням книги «Коріння Шевченкового роду».

Книга ця найповніше підтвердить моє ставлення до Тараса Григоровича: я дивуюсь, захоплююсь його жертвністю, любов'ю до України».

А ось ділиться своїми роздумами дружина Миколи Павловича, *Галина Федорівна Лисенко*, почесний практичний психолог нашої школи-інтернату.

«Село Шевченкове надзвичайно мальовниче зі своєю неповторною красою природи, яблуневими та вишневими садами, буйнолистою зеленню, яскравими квітами, блакитними ставками. В оточенні такої благодаті Бог послав на землю Генія, Пророка Тараса Григоровича Шевченка.

Я зростала в сім'ї, де по-особливому любили творчість Шевченка. Довгими зимовими вечорами батьки читали нам святу книгу Кобзаря. Т.Г.Шевченко для мене – співець українського побуту, великий філософ, психолог жіночої душі. Його особливе ставлення до долі дівчини, жінки-матері не залишали мене байдужою ніколи.

Тарас Шевченко писав свої твори, ніби пензликом змальовував побут українського народу. Кожен його твір – неоціненний шедевр. А його картини – це щось особливе, вони запалюють душу, заставляють по-особливому оцінити його таланти.

22 травня ми з чоловіком щороку їздимо до Канева на могилу Тараса Шевченка низько вклонитись йому, висловити велику пошану до Пророка. В своїй оселі ми створили куточок Т.Г. Шевченка, який дуже приваблює наших гостей, яких у нас завжди багато.

Я вважаю, що в житті кожної людини найважливіше – доброта, любов до своєї Батьківщини, своєї землі. Як би хотілось, щоб це зрозуміли всі українці. Щоб в кожній сім'ї дитина зростала на традиціях нашого народу, щоб прищеплювали тут любов до творчості поета. Щоб кожен міг з гордістю говорити: «Я – з Керелівки. Я живу на тій землі, де народився Тарас». І я вірю в те, що в Україні життя стане набагато духовніше, таке, про яке мріяв Тарас. Він не нажив багатства, та нажив невмирущу славу, любов народу.

Я горда з того, що я українка, що живу на цій святій землі».

Звичайно, як же можна було сьогодні обійтись без спілкування з тими, хто найчастіше зараз зустрічається з творчістю Шевченка, хто щоденно під час екскурсій розповідає людям про життя, про долю, про творчість поета. Так, це працівники Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка», що в селі Шевченкове.

Говорять:

Людмила Шевченко, заслужений працівник культури України, заступник директора з наукової роботи Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка»: «Рідна земля, Керелівка, родина - для Тараса Шевченка це суть життя, творчості і снаги до пізнання світу. До батьківської садиби повертався він завжди – подумки і вочевидь, приїжджаючи на зустріч до найрідніших людей та своїх спогадів про дитинство, із джерел народної мудрості черпав натхнення і патріотизм думок.

Тож і для мене, керелівчанки, Тарас Шевченко – взірць істинної любові до рідного краю, що виражає глибинний зміст його творчого спадку. У своїх творах Кобзар закарбував наші краєвиди, історичні місця. Недарма поет Гете каже: «Той, хто хоче зрозуміти поета, повинен іти на його батьківщину». А геніальний Скворода наголошує: «Пізнай себе – і ти пізнаєш світ!». Отож, і я переконую: аби зрозуміти і відчуті глибинний зміст творчості нашого славетного земляка, потрібно знати і любити місця його дитинства!

Ольга Дмитренко, головний зберігач фондів Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка»: «Для мене Т.Шевченко, його особистість, творчість – звідси, з цієї землі, де батьківська садиба, могила матері, копанка, калина, розкішний сад та і вся Керелівка.

Тут його дитячі сліди у ранковій росі, тут вишневі заметілі, оспівані у його поезії, тут – мудрість віків і спомин гайдамацьких походів – 100-літній дід Іван, портрет якого написаний Тарасом, випромінює доброту і величність українця.

Усе це і наш Геній – єдине і неподільне для мене, воно злилось із моїм життям і суттю. В моєму баченні і розумінні Т.Шевченко – глибинний розум, невечерпна криниця мудрості, дна якої ніхто і ніколи не досягне».

Ольга Бондаренко, завідувач музею, Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка»: «Тарас Шевченко – високе сонце українського народу.

Традиції, звичаї, фольклор, історичну пам'ять нашого народу прочитуємо у його творах, як поетичних, так і малярських.

Для мене «Кобзар» Тараса Шевченка – джерело українства, що б'є могутнім ключем, проникає в саму душу, заповнює найпотаємніші куточки, дає силу і наснагу, щоб доносити щоденно слово Тараса Шевченка до кожної щирої української душі».

А яке ж моє особисте ставлення до творчості Т.Г. Шевченка, до нього як до людини?

Я хочу просити вибачення у всіх поетів нашої України, Росії, бувшого Радянського Союзу, я хочу просити їх не ображатись, що серед величезної поетичної сім'ї я ось уже півстоліття співаю Тарасові «Думи мої, думи», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Садок вишневий коло хати», його безсмертний «Заповіт». Уже більше, як півстоліття, часто-часто відкриваю його «Кобзар», не перестаю милуватись його картинами. Я люблю його творчість, я люблю

Т.Г. Шевченка, а за любов не судять. Її не ділять.

Шульга Тетяна Миколаївна,
учитель української мови і
літератури Моринського навчально-
виховного комплексу «Дошкільний
навчальний заклад – загальноосвітня
школа I-III ступенів» Звенигородської
районної ради

У цім краю земля до неба горнеться,
А в росах світяться Тарасові сліди.
В Керелівку, у Будище, і в Моринці
Врочисто, мов до храму увійди...

А. Савченко

Тарас Шевченко – синонім до слова Україна, незбагнений Апостол українського народу, його вічний Пророк і Поводир. Історичний біль і священний гнів України за всі її віковічні кривди... Національний поет, Мойсей багатостраждальної української нації. Його ім'я вписане золотими буквами в літопис українського народу. Безсмертна поезія, вельми талановиті художні твори воскресили дух нескореної вольності і почали збуджувати мрію відновити свою державність.

Минали десятиріччя, століття, і яскраве світло Шевченкової музи запалило вогонь надії на воскресіння України. Після важких і довгих випробувань Україна таки змогла пережити чужоземне панування на всіх своїх землях. І хоч на вівтар України покладали голови багато визначних борців за її волю і незалежність, Шевченкова зоря осіяла українську державність. Україна воскресла, відродилась її незалежність.

Думаючи про Генія Шевченка і його унікальну особистість, вкотре переконуюсь, що є величини в житті незамінні, є сили, які постійно не дають народові зруйнуватись. Такою неземною силою, що увіковічена у величі, є Великий Кобзар.

Та серце повниться гордістю і життєдайною силою, перехоплює дух врочиста піднесеність, що саме тут, у Богом поцілованому селі, у рідних Моринцях, народився Великий Тарас!

Наша Моринська земля має свою дуже давню історію і зберігає в собі безліч таємниць. Про походження назви села до нас дійшли тільки легенди. З них ми й довідуємось, що перші поселенці були люди від південного моря, поселились тут на пагорбах, створили став і назвали його «Морин», а село Моринці. З іншої легенди дізнаємося, що на цій території була поширена хвороба чуми, в той час називали її «мор». Від цієї хвороби померли всі перші поселенці, а ті, що поселились пізніше, від слова «мор» і дали назву селу Моринці. Ще з однієї легенди ми довідуємося, що в сиву давнину наші предки димом морили бджіл, таким чином добуваючи мед. Отже, від слова «морити» і походить назва села Моринці.

Село лежало під високими пагорбами, помереженими кучерявими гаями, балками та виярками, вкритими густою травою, в якій дзюрчали прозорі джерельця і струмки. Серед цього буйнотрав'я, незайманої чарівниці – природи, у далекому 1802 році побралися Григорій Шевченко та Катерина Бойко. Молоде подружжя вирішило жити в Керелівці у батьків Григорія Шевченка, але у 1810 році родина з

дозволу пана Енгельгардта переселилась до Моринець в хату Андрія Копія. Господар в той час був на засланні, а хата його пустувала. Маючи вже власну оселю, Катерина та Григорій з болем згадували, як то не затишно почували себе в хаті Копія. Бо коли той втік з покари, то зібрав собі ватагу в дрімучому лісі і виходив на дороги з Пустих Ярів та Братерського лісу. Пограбувавши там не одного пана, Копій здебільшого пограбоване роздавав бідним. Тож тривожним був притулок для всієї сім'ї Шевченків у тій хаті, тому що темними ночами він навідувався до них, вважаючи, що Григорій зі своєю сім'єю мали платити належне йому за те, що користувались його ґрунтом та хатою. Чимало зусиль доклали Шевченки, щоб навести в цій хаті лад. Незабаром ця оселя була побілена, красива, стояла, як квіточка, а маленькі віконечка випромінювали сяйво. Стиха шепочуть уста: «Будь славна в віках, щедра українська Хато, з хрещатими вікнами, під синім небом України, бо від твого порога пішов у світ велет думки – Тарас Шевченко по Моринській землі, що пахне чебрецем, барвінком і м'ятою, бринить колоссям стиглої пшениці...»

Ось в такій хатині 9 березня 1814 року і народивсь Тарас Григорович Шевченко. Господь зробив чудо із чудес і підніс його в сьогоднішні до вершин світової слави.

Тарасові подобалось бути на дідовому обійсті. Старий у хвилини перепочинку розказував малому хлопчині про героїчне минуле України. Пізніше, у передмові до поеми «Гайдамаки» поет напише: «Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей. Нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову зі своїми ворогами, нехай житом – пшеницею, як золотом покрита, не розмежованою останеться слов'янська земля». Як стверджують перекази, ліси біля Моринців, Вільшани, Лисянки пам'ятають, як в них збирались учасники Коліївщини, щоб потім хвилиною гніву виступити проти польських поневолювачів. Ось як описує Тарас Шевченко ті місця в поемі «Гайдамаки» (глава «Гупалівщина»):

Гайдамаки понад яром
З шляху повернули.
Наганяють півпарубка.
Хлопець у свитині
Полатаній, у постолах.
На плечах торбина.
-Гей, старченя! Стривай лишень!
-Я не старець, пане!
-Я, як бачте, гайдамака!
-Який же поганій!
- Відкіля ти?
-З Керелівки!
-А Будища знаєш? І озеро коло Будищ?
- І озеро знаю,
Отам воно, оцим яром
Втрапите до його!»

Про сусідню Лисянку в тій же поемі Т. Шевченко написав цілу главу «Бенкет у Лисянці», в якій Гонта і Залізняк карали мерзенних ляхів.

Мене завжди вражає вірність Шевченка рідній мові. Зберігся лист, який у 1839 році написав молодий Тарас братові Микиті. Читаю його - і відчуваю, як трепетно поет любив материнську мову:

« Микито, рідний брате!

...Слава Богу милосердному, жив і здоров, учусь малювати, коли трапиться, заробляю гроші, оце на тім тижні заробив трохи, то й тобі посилаю 25 руб. асигн.

А коли буде більш, то й ще пришлю. Так от, бач, живу. Учусь, нікому не кланяюсь і нікого не боюсь, окрім Бога, - велике щастя бути вільним чоловіком. Поклонися усім родичам од мене, а надто дідові... Скажи, нехай не вмира, швидко побачимось, цілуй брата Йосипа... і сестер Катерину, Ярину і Марусю, коли жива, так скажи, будь ласкав, як і де вона живе, чи одягнена, чи обута. Купи їй що - небудь к святам з цих грошей, що я тобі пересилаю - поки що, а то я буду присилати їй окреме, коли трапляться у мене гроші. А сам, як тільки получиш моє оце письмо, зараз до мене напиши, будь ласкав, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по - московському, а по - нашому.

Бо москалі чужі люди,
Тяжко з ними жити:
Немає з ким поплакати,
Ні поговорити.

Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо мені тут так стало скушно, що я всяку ніч тільки бачу во сні, що тебе, Моринці та Керелівку, та рідню, та бур'яни (що колись ховався од школи): весело стане, прокинусь, заплачу. Ще раз прошу, напиши мені письмо, та по - своєму, будь ласкав, а не по - московському...

Твій рідний брат Тарас»

Розлука з рідним селом тривала довго. Але і перебуваючи далеко від Батьківщини, поет постійно пам'ятав її, згадував нелегкі роки свого дитинства. Тільки через 14 років після того, як Тарас Шевченко залишив рідний край, він знову зміг відвідати батьківську садибу, вклонитися могилам матері і батька.

Коли задумуюсь над родиною Шевченка, особливу увагу привертає образ батька, який був не тільки добрим хліборобом, а й стельмахом та чумаком. Умів читати і писати. Тому спадає на думку батьків «заповіт»: « Синові моєму Тарасові зі спадщини після мене нічого не треба. Він буде людиною абиякою, з нього вийде або щось дуже добре, або велике ледащо; для нього спадщина по мені...нічого не значитиме...» І справді: не брався хлопець по - справжньому ні до стельмахування, ні до хліборобства, а нестерпно тягнуло його до малярства та письма.

Вдруге після тривалої розлуки поет приїздив сюди у 1845 році, а востаннє відвідував село за два роки до смерті.

Спадають на думку доречні рядки поезії Анатолія Самойленка:

Я завжди з вами, Моринці мої,
Радію, мої рідні, і страждаю,
Стрічаю весни перших солов'їв,
З піснями швидкоплинними злітаю.

Звідсіль в безсмертя крок ступив Тарас,
Пророк з народу і поет від Бога.
Він на сторожі Слово біля нас
Поставив, щоб була ясна дорога!

Ім'я Тараса Шевченка назавжди закарбовано в історію світової прогресивної культури. Немає українця, який не знав би поетичного слова Кобзаря. Українці завжди стоятимуть перед Шевченком, як перед своєю совістю, а в душах житиме його слово, сповнене любові і самопожертви. Геніальний поет, живописець, цікавий прозаїк і музикант. Шануємо його і як мислителя, філософа, гуманіста, просвітителя. Кожна епоха перечитує геніальні твори Великого Кобзаря, відшуковує в них те, що співзвучне із сьогоденням.

Низько вклоняюсь рідній Моринській землі, яка подарувала людству великого Генія! Нехай дух Великого Кобзаря окриляє українців на всі дії і звершення рідного народу, на благо України!

Використана література:

1. Капелістий М. А нащадкам не байдуже/ Михайло Андрійович Капелістий. – Х: Асамблея діл. кіл., 2008. – с. 191.
2. Самойленко А. Роду мого джерело/ Анатолій Павлович Самойленко. – К.: Рада, 2008. – 353 с.
3. Чайковський Б. Тарас Шевченко: [роман]/ Богдан Йосипович Чайковський. – К.: Обереги, 2009. – 485, [1] с. – (Першотвір)

ТЕМА 14

Шевченкіана російських авторів: особливості сприйняття і трактування. Шевченко в контексті світової літератури

Вихор Ольга Юхимівна,
учитель української
мови та літератури Стеблівської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
імені І.С. Нечуя-Левицького
Корсунь –Шевченківського районної ради

Що є мірою вселюдської величі Шевченка, в чому значення його творчості як однієї з найбільших величин світової літератури?

Часто ми визначаємо цю міру дещо механічно, бо навіть кількісно, віднаходячи її, скажімо, в «частотності» світового резонансу Шевченкової спадщини. Звичайно, історики літератури мають «за фонографувати» кожне, хай навіть неголосне відлуння поетового голосу в будь-якій традиції (художній, публіцистичній і т.д.) будь-якої епохи. Для нас дороге кожне «незле тихе слово» про поета, навіть кинуте мимохить – у листі, щоденниковому записі, в лекції, бесіді і т.ін. Але воно, зрозуміло, ще не може бути еталоном згаданої міри. Так само замало для розуміння поетового місця у світовій літературі байдужого компаративістського переліку алузій і ремінісценцій з неї, помічених і ще не помічених у «Кобзарі».

Скажімо, в “Сні” ледь помітно мерехтять кілька “позик” із “Санктпетербурзьких вечорів” Жозефа де Местра (1821), вкрай реакційного, але напрочуд обдарованого і спостережливого французького мислителя, що залишив виразний слід у філософській спадщині Чаадаєва, Хом’якова, Тютчева та ін. (Ці ремінісценції в Шевченка, можливо, опосередковані “Мідним вершником” Пушкіна, що його певні ходи полемічно перетворені в “Сні”. Варто звернути увагу на добре чутний відгомін у “Сні” та в інших шевченківських творах книги іншого французького письменника — “Росія в 1839 році” Адольфа де Кюстіна, різкого памфлета проти миколаївської імперії, що її Кюстін назвав імперією “каталогів і фантомів” (пор. петербурзькі гротески “Сну”).

Із другого боку, для нас очевидно, що, сказати б, “египтологія” Андрія Белого - нескінченні уподібнення Петербурга з його імперським склерозом давньому Єгиптові, що на них ледь не схибнувся вразливий письменник, - веде свій родовід від шевченківського –

Кума моя і я
В Петрополіськiм лабіринті
Блукали ми - і тьма, і тьма...
“Ходімо, куме, в піраміду
Засвітим світоч”. І зайшли,

Слей і миро принесли,
І чепурненький жрець Ізиди... і т.д.

При бажанні такі й схожі алюзії з “Кобзаря” можна знайти і в інших російських поетів тієї доби - від Федора Сологуба, який Шевченка перекладав і який, здається, дещо наслідуючи його, дбав про міфо-фольк-клорне тло своєї поезії, і Інокентія Анненського, що вже під час свого перебування в Києві у 80-х роках у суперечці з викладачем Галаганівської колегії висунув своє, визивно не хуторянське прочитання “Кобзаря”, до пізнього О.Мандельштама з його гострим і приязним інтересом до Шевченка. Але все це - лише тінь поетової слави, по суті, другорядний історико-літературний додаток до неї. І алюзії в Шевченка і алюзії із Шевченка потрібні не для самоцінних і самодостатніх порівнянь, а для інших, вищих і важливіших цілей. Словом, для визначення згаданої міри треба вийти на соціокультурний простір, значно ширший від елементарних історико-літературних уподібнень, аналогій, відгуків і т.п.

Найвідважніші і найсовісніші з-поміж найбільших європейських митців, як ми переконалися, іноді спускалися вниз по соціальній драбині, добираючись до її останніх щаблів, - хоч і ненадовго. На дозвіллі Віктор Гюго міг завітати в робітничі підвали Лілля і потому написати зворушливого вірша (“Веселе життя”), але це була, по суті, традиційна французька “поезія на випадок”, наслідок випадкової і миттєвої зустрічі двох антисвітів — вишуканої культури, що так зручно влаштувалася в бельетажі суспільної будови, з підпіллям останньої - в цьому “випадку” з лілльськими підвалами.

Така культура іноді й сходила в народ, як Віктор Гюго сходив у робітничі підвали, але так само, як і Гюго, невдовзі поверталася “нагору”, в затишні кабінети й вітальні, до гарних книг, картин і статуй, до красномовних співрозмовників і прекрасних співрозмовниць. Та й до цих сходжень вона повинна була пробиватися, допрацьовуватися віками, з величезними зусиллями видобуваючи елементарний демократичний досвід і потяг!

А що ж самі маси, саме пекло класово-антагоністичного світу? Чи ж лунали звідти якісь охудоженні крики-сигнали відчаю й болю? Чи якимось прохопилося в літературі слово самих невольників і мучеників цього пекла? Можна говорити про пізньофольклорне оформлення цього крику (від потрясаючої “Бондарівни”, що тікала “поміж возами”, до негритянських “спіричуелс”, де згаданий крик уже перестає бути метафорою і в усій своїй психофізичній данності входить у музично-словесну структуру). Були, як зазначалося, і різного роду репортажі з пекла, що транслювалися спеціально для еліти (книга абата Рейналя “Історія обох Індій”, що живописала страхіття работоргівлі, розтопила навіть таку камінну душу, як Наполеон, а над “Записками із мертвого дому” нібито плакав сам Олександр II).

Проте фольклор має зовсім іншу, ніж література, соціокультурну долю, обумовлену, зокрема, усним способом його існування, що й зумовило порівняну нечисленність тих “сигналів”, які усе ж таки дійшли до нас, подолавши свою “комунікативну” крихітність. А про двоїстість і навіть двозначність соціального буття й обличчя згаданих репортажів, їхньої соціальної адреси йшлося вище. (Так, Наполеон писав захоплені листи Рейналеві, дякуючи йому за негрофільську книгу, і через півтора десятка років поновив рабство на Гаїті, а Олександр II, відплакавшись над Достоєвським, капітально збільшив число “мертвих домів” у своїй імперії). Отож, вікове горе мас, по суті, не мало своїх літературних уст, не розверзалося ними, не прорізалось своїм художнім голосом, “озвучувалося” у кращому випадку фольклорно. За свідченням мемуаристів, антільські раби, потрапивши в тамтешній етнічний котел з усіх кутків Африки, не могли одразу знайти спільної мови і тому, збираючись, не співали пісень, а просто вили (дивись чи, вірніше, слухай один з епізодів п’єси У.Дюбуа “Гаїті”). Це вичерпна метафора “мистецької ситуації” в найдалших колах соціального пекла, що про них, якщо пригадати один давньоруський апокриф, “уже забув сам Бог” (пригадаємо Шевченкове про “простих сірих сіромах” - “вони і Господом забуті”).

Один із найбільших парадоксів в історії культури полягає в тому, що навіть у тих украї рідкісних випадках, коли після міриадів перешкод вчорашній раб усе ж таки здобував право літературного голосу (завдяки своїй унікальній обдарованості, “щедротам” меценатів і т.д.), його голос був усього- на-всього слабким відлунням елітарної культури. Така Валаамова ослиця починала говорити не голосом Бога, а найвпливовішої на той час школи, течії, естетики тощо. Вуста, що запеклися кров’ю, промовляли словником і світоглядом панівної культури, з професіональним красномовством того літературного цеху, до якого доля записала благопридбаного автора.

Півтора століття тому в Бостоні доби “Лібейтора”, газети У.Л.Гаррісона, що започаткувала аболіціоністську традицію, зібралось кільканадцять літераторів, учорашніх рабів. І все це закінчилось епігонством наявних літературних зразків, їх дилетантськими дублікатами, словом, безневинними літературними вправами, версифікаторською гімнастикою під проводом лояльних білих наставників. Винятки (памфлет “Заклик” негра Д.Уокера, спрямований проти рабства) лише підтверджували опортуністичне правило такої літератури. З нею слід порівняти селянсько-кріпацькі за походженням і одверто наслідувальні за своєю художньою спрямованістю явища в російській літературі миколаївської епохи - типу Єгора Аліпанова або Федора Слепушкіна. Їхні твори, далеко не бездарні, подібно до версифікації їхніх американських братів “по музе, по судьбам”, насичені такою патокою, від якої нудило навіть цілком лояльних рецензентів.

Інерція панівної культури, тягар її формальних “конвенцій” (від метрики до словника) гнули додолу плебейську “мислячу тростину”, одразу ж заглушали її і без того несміливе нарікання, робили з неї дудку для різних ідеологічних оркестрів, що ними керували імперські та федеральні капельмейстери.

Така література була не просто панською іграшкою, тогочасним відповідником сучасного “примітивізму” з усіма властивими йому (досить-таки принизливими) суспільно-естетичними функціями. Вона була також підмінена німотою мас, німотою, що прикидалася голосом. Насправді ж ця німота закінчилась лише появою “Кобзаря” (йдеться не спеціально про його видання 1840 року, а про поетичну систему українського генія).

Саме Шевченко вперше в історії (і не літератури, а людства) порушив цю тисячолітню німоту, саме через нього вперше прохопилася словом, а не лише криком, сама зазвучала, як казали середньовічні теологи, “субстанція пекла”, його моторошна, наскрізь пропечена стражданням “речовина”. Тут не Орфей спустився в пекло - тут раптово заспівало, затужило в повний голос усе його каміння, усі його стіни й склепіння. Уявімо собі на хвилину, що соборний плач антільських невільників раптово повернувся в слово, віднайшов його, осів у ньому, не втративши при цьому жодної своєї сльози. Уявімо собі, що він із своєї дознакової, необхідної неформальності і стихійності перейшов у знаки з усіма їхніми прикметами, якостями, умовами, обов’язками - у знакову реальність мови, зберігаючи водночас свою стихійну, невідпорну силу, свою дорефлексивну, дораціональну міць. Із своєї безмірності він прийшов до міри, в гранично вивірених простір вірша, у піфагорейську періодичність метра й ритму, при цьому залишаючись по суті своїй безмірним, постійно переक्रиваючи всі ритуали розміру й рими.

Сума таких уявлень і наблизить нас почасти до розуміння всієї грандіозності й загадковості явища Шевченка, до його планетарного значення. Вперше його словом заговорили світи, які залишалися таємницею за сімома замками для елітарної культури, чи не для всіх її літературних експедицій, туди споряджених. Не знак наблизився до явища і покритий його, знак, замислений і опрацьований у найкращих інтелектуальних та естетичних лабораторіях: саме явище, ні на крихту не змінюючи своєї сутності, не поступаючись своєю онтологічною природою, стало знаком, заговорило саме про себе. Таке буває лише у великих космогонічних міфах, у грандіозних світоглядних першосистемах.

Цілком очевидні абсолютні переваги такого художнього “самоосмислення” світу над входженням у нього “збоку”, власне, із соціального “верху” з його нескінченними аберациями зору і розуму, з його неунікними містифікаціями.

Пригадаємо хоча б тяжкий шлях російської літератури — її столітнє просування до справжньої, “останньої” реальності, її найглибших і найтрагічніших шарів — від колись сенсаційного відкриття М.Карамзіна, що “и крестьянки любят уметь” (“Бідна Ліза”) до “Воскресіння”, що нарешті прочитало карамзінську фавулу по реалістичному шифру. Пушкін, спускаючись у вогнедишний кратер революційно-селянського вулкана, їздив в Оренбурзьку губернію. В Оренбурзьку ж губернію імперія командувала Достоевського для ґрунтовнішого знайомства із першоосновами народного життя, тоді як Шевченко потрапив туди вже з абсолютним знанням останнього. Він сам був цим життям, його найгустішим і найпереконливішим втіленням. Йому не треба було “збирати матеріал” до народної трагедії, щоб потім її художньо втілити (“Історія Пугачова” - “Капітанська дочка”) - він сам був найпатетичнішою та наймоторошнішою явою цієї трагедії.

Із Шевченка, ніби перебиваючи одна одну, заговорили всі, доти безмовні складові народної стихії, національні (скажімо, в “Гайдамаках”) і загальнолюдські (“пізньопетербурзька” лірика), етнічно й історично виокремлені і рішуче універсальні. В “Кобзарі” поспішало “означуватися” те, що впродовж століть внаслідок зрозумілих соціальних причин при всій своїй патетичності не могло художньо та ідеологічно оформитися, віднайти свій світоглядний та естетичний реєстр. “Гнані і голодні” всіх країн, інтернаціонал знедолених і скривджених (від рабів перших класових формацій до рабів пізніших імперій і цивілізацій) тут уперше знайшли свого речника, свій громоносний орган, що за своєю силою, за своєю здатністю віддавати всю гаму людського болю - від найлютішого і найголоснішого, вперше звіданого під ветхозавітним небом, до стишеного європейською дисципліною, - і знаходити її загадково адекватний словесний вираз, що залишає далеко позаду інші відповідні спроби.

“Кобзар” знаменував радикальну демократизацію світової культури. Йдеться не про її необхідне омасовлення з усіма його світлотінями, не про перемену її соціальної адреси (донедавна індивідуально-елітарної, тепер націленої на великі колективи) - йдеться про її нову якість, про перетворення всієї її суспільно-художньої фактури. У Шевченка вона набирає нових соціальних ознак, визріваючи та викристалізовуючись не на горішніх поверхах соціуму, а в його “ліллських підвалах”, зміщується ближче до першореальності, подалі від умовностей, що ними обставлена і захарашена культура тих поверхів.

1826 року Грибоедов з гіркотою говорив, що класово-культурний розкол країни досяг такої гостроти й різкості, яка вже набирає ніби етнічного, расового характеру - дворяни й селяни, за його словами й спостереженнями, вже такі несхожі, що ніби належать до різних народів (“Поїздка до Парголова”). Весь свій геній, усю свою енергію Лев Толстой витратив на подолання цієї прірви, на спробу “прорватися” в народ. Відомо, чого це йому коштувало і чим це закінчилося. Під кінець життя він, здається, зрозумів, що народові легше “прорватися” в культуру, а не навпаки. Не випадково він з таким гострим інтересом зустрів людину, яка здійснила цей “прорив”, — О.М.Горького, що його він вивчав просто-таки лабораторно, як загадкового “представника іншого соціального виду” (див. горьківські спогади про Толстого).

Проте ще раніше, за ще складніших, билинно важких умов, такий подвиг здійснив Шевченко. Потім цей подвиг став майже обов’язковим - варто пригадати найгучніші письменницькі життєписи ХХ століття, весь їхній демократичний потенціал. Але в літературі останніх століть ніхто з такою силою і рішучістю не перетворив кожний атом своєї біографії на художній досвід, на світоглядне підґрунтя своєї творчості, як Шевченко.

Ми вже зафіксували кілька випадків дивовижної глухоти Європи до тих розпачливих криків, що долітали з її індустріальних і колоніальних підземель. Дантові картини з Енгельсового “Становища робітничого класу в Англії” тогочасна англійська література “репродукувала” блідо і невпевнено. Діккенсу “Холодного дому”, скажімо,

виразно бракувало справжнього, не книжного знання цього становища, безпосереднього з ним знайомства, абсолютної автентичності - тобто, погляду на нього “зсередини”, з якогось там кола соціального пекла, а не з суспільного узвишшя. Шевченкова ж доля тільки те й робила, що обирала найзручніший спостережний пункт для різного роду суспільних узагальнень, який рішуче усував щонайменше художнє відхилення чи спотворення - в самісінькому центрі згаданого пекла.

Шевченко тут не мав досвідченого гіда рангу Вергілія, та й потрапив сюди він не в ролі Данте. Проте, без упину суміщаючи в собі свідка з мучеником, в один і той же час спостерігаючи-картаючи зло на всіх пекельних колах і кругах і безмірно й бездонно терплячи від нього, він ні на мить не припиняв художньо переповідати свій страхітливий досвід.

Ренесансне малярство десятки разів зображало мучеництво святого Себастьяна - передусім, напевне, задля анатомічного ефекту. Пізніше новоєвропейське мистецтво, сказати б, перетворило цю і подібні фабули на свій фах, зображаючи чуже страждання саме “на віддалі” (історичній, естетичній і т.ін.). Неможливо уявити собі “розповідь” святого Себастьяна про своє мучеництво, проте неважко зрозуміти, якою вона була б несхожою на оте його розмальоване і підфарбоване “житіє”. Так от - очевидна дистанція поміж ними і може бути метафорою- мірою тієї космічної відстані, що пролягла між Шевченком і літературним загалом його часу, поміж двома протилежними способами оповіді про світ - тієї, що в ній букви, мов Святе Письмо в “Страшній помсті”, наливаються кров’ю, і тієї, в якій вони наливаються лише друкарською фарбою.

Шевченківський “болезапис”, абсолютна і трагічна “синхронізація” страждання і його художнього закріплення з необхідністю вели поета за ту рису, що на ній, острахнувшись, зупинилися, наприклад, навіть Гойя або Лакло, зупинилися перед тими найглибшими таїнами людського буття, що їх зважилися передати лише найсміливіші з письменників ХХ століття.

Справді, яка художня свідомість Шевченкової доби витримала б усю вагу того, про що йдеться в “Сові”, у “Відьмі” або “Варнаку”? Щось схоже постає лише століття потому, скажімо, у “Дитяті” Всеволода Іванова, виконаному, по суті, в межах того ж світогляду і, почасти, тієї ж географії, що й “Варнак”. “Відьма” ж віддає людське безумство - не умовне “декоративне” безумство Аріостового Орланда, що його так полюбляв романтизм, а справжнє безумство в усій його клінічній реальності, з усіма відповідними зсувами людської психіки. Цьому мистецтву красне письменство навчилося теж лише в ХХ столітті — десь із появою “Галасу і шалу” Фолкнера, - але здебільшого не з “книги життя”, а з підручників психіатрії.

Шевченко не випадково вдався до засобів, по суті, ще не освоєних літературою, яка тоді по-гамлетівськи імітувала безумство, по-справжньому не входячи в нього.

Саме так і “озвучувалося” пекло, прохоплювалася словом-стогоном його речовина. Саме так розпечений народний моноліт і заспівав наче античний колос - Мемнон, порушивши своє пофольклорне мовчання. І цей голос Орфея, який не зійшов у пекло, а в пеклі народився, абсолютний у своїй світоглядній і художній вивіреності, зрозуміло, на тисячі мегагерц сильніше тих, зрештою, і нечисленних голосів, що їх подавала елітарна культура під час своїх короткочасних екскурсів до першого кола.

Розповідають, що равеннські жінки, зустрічаючи Данте, шептали, охоплені жахом, що він був “там”, але ж він “звідти” повернувся - до листування з государями й книжниками, до своїх трактатів, до Джемми Донаті, своєї “забутої тіні”... В грудні 1851 року після бонапартистського перевороту був ув’язнений у Венсенський замок граф Алексіс де Токвіль, історик і соціолог, один із найблискучіших умів ХІХ століття. Після і внаслідок ув’язнення він оголосив це століття і взагалі всю буржуазну епоху апокаліпсисом, представив його як низку нескінченних катастроф і т.п. Його ув’язнення тривало... один день. А якби йому три тисячі шістсот п’ятдесят днів солдатчини і заслання Шевченка?

Теодор Візенгрунд-Адорно, один із речників елітарної культури в її останній версії, оголосив, що “Після Освенціму не можна писати віршів”, і потім у відчаї закінчив апологією антикультури. Так елітарні нерви не витримали того “Оренбургу”, що в нього вперше потрапили “гравці в бісер” -тепер уже не в ролі цікавих туристів... Шевченкові ж вірші постали саме в найтемніших і найстрашніших закутках усесвітніх “лілльських підвалів”. І завдяки цьому його слово не лише втратило, а здобувало безприкладну художню міць, енергію, переконливість. Усе це було зумовлено саме абсолютною близькістю поета до найболючіших точок тогочасного світу, поета, який, зрештою, сам був такою больовою точкою, близькістю, що їй не могли заважати мури і підмурівки тогочасних мистецьких теплиць. “Абсолютне” людське страждання нічим і ніким не впокоєне, не “приспане” і не пом’якшене жодним соціальним чи естетичним обезбольюванням, заговорило в ньому і через нього. Заговорило те, що мовчало століттями і навіть тисячоліттями, те, про що на різного роду мистецько-духовних олімпіах лише не-виразно здогадувалися...

Із Шевченка заговорили цілі соціальні материки, ледь намічені на елітарних культурологічних картах, велетенські, доти не знані масиви людського горя, вперше залунав на повну силу той трагічний супровід світової історії, що його так довго не чула чи не хотіла чути культура, усамітнена на своїх “чарівних горах”. По суті, саме з Шевченка (зрозуміло, у світоглядному, а не вузько історико-генетичному плані) розпочинається довгий і драматичний процес планетарної демократизації світової літератури, повсюдне оновлення її етносу, її героїчні намагання щонайбільш переконливо розповісти про всі “мертві дома”, всі гекатомби нової і новітньої історії, про весь її трагічний “баланс”. Очевидне її бажання віддати весь неосяжний діапазон людського болю, віднайти абсолютну солідарність з упослідженою і покривдженою людиною світу, пошматованого антагоністичними класово-егоїстичними пристрастями. “Кобзар” — один із перших взірців такого по-справжньому олюдненого мистецтва.

Використана література

1. Лотман Ю. Структура художественного текста.- М.: Искусство, 1970.
2. Смирнов И. Художественный смысл и эволюция поэтических систем., М.:Наука, 1977
3. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури.- Львів,1910.
4. «Кобзар» Шевченка .- Донецьк, 2010 р
5. «Кобзар» Шевченка .- Харків, 2010 р.

Піщана Юлія Вікторівна,
учитель української мови та літератури
Катеринопільської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів №1
Катеринопільської районної ради

Творчість Т. Шевченка вперше була оцінена відразу по виході в світ невеличкої, скромно оформленої книжечки із шести віршів і двох поем. Автор цієї оцінки – професор Петербурзького університету, відомий журналіст і критик, (який друкувався під псевдонімом Барон Брембаус), редактор журналу «Библиотека для чтения» О.Сенковський: «Як тільки Пушкін помер, всі мудрі мужі приклали палець до чола і запитали себе: чи є на Русі поет? Довго думали вони, багато витратили часу... і нарешті вирішили... - є такі поети: часом доходять до нас чудові пісні, відрадні явища, які мають на собі відбиток безсумнівного обдарування. До таких явищ належить «Кобзар» пана Шевченка... Якою б мовою він не писав, він – поет. Він уміє відчувати і висловлювати

почуття своє вправним віршем; на кожному творі його лежить печать поезії, яка йде прямо до серця»[1] . А незабаром , у 1841 році, Харківський літературний альманах опублікував вірш поета О.Афанасьєва –Чужбинського «Шевченкові»

Гарно твоя кобза грає,
Любий мій земляче:
Вона голосно співає,
Голосно і плаче. [2]

У літературних колах вважають, що цей вірш є початком поетичної Шевченкіани. З того часу про Шевченка склалася багатотомна бібліотека. Авторами її є прозаїки, поети, драматурги різних народів і національностей.

Серед росіян на почесне місце заслуговує Варвара Рєпніна. З Шевченком вона познайомилася у своєму родовому маєтку в 1843 році в Яготині на Полтавщині. Результатом почуття, яке спалахнуло у Рєпніної до поета, стала перша повість про Тараса Шевченка «Безмовна любов», яка перекладена українською мовою О. Чижовим у 2004 році.

Досліджуючи питання «Шевченкіана російських авторів: особливості сприйняття і трактування», ми дійшли висновку, що ця повість є першим епічним твором про Тараса Григоровича і що цей твір можна віднести до жанру біографічних. О.М. Геншерзон у примітці до повісті зазначає: «Псевдоніми до повісті неважко відгадати: Березовський – Шевченко, Віра – сама Варвара Миколаївна, Софія – Глафіра Іванівна, Мудрін – Капніст ...»[3].

Із – під пера В.Рєпніної Т. Шевченка постає незвичайно обдарованою людиною. Варвара Рєпніна перша назвала тридцятилітнього Шевченка генієм: «Він був із малої кількості обраних, які, будучи щедро обдарованими провидінням, не мають потреби належати до жодного стану суспільства і бувають прийняті усіма з особливою увагою. Він був поет. ... Березовський був поет у всій широкості цього слова : він віршами своїми перемагав усіх, він вичавлював з очей тих, хто слухав його, сльози розчуленості і співчуття, він налагоджував душі на високий діапазон своєї захопленої ліри, він вів за собою старих і молодих, холодних і запальних. Читаючи свої дивні твори, він ставав чарівливим: музичний голос його переливався у серця слухачів усі глибокі почуття, які тоді владали ним. Він обдарований був більше ніж талантом. Йому був даний геній, і душа його – чутлива і добра – налагоджувала його цівницю на високе і святе. ... Його всі любили, і всі йому бажали щастя й успіхів.... Вона зрозуміла, що він може бути великим, і всіма силами душі прагнула, щоб він завжди і в усьому був великим... Він був добрий до слабкості і душевно легковажний до жорстокості, нерішучий і разом необачний у своїх справах. Його не можна було не любити» [4]. Так говорить авторка про Березовського (Шевченка) – поета. Але вона ділиться з читачами й своїми враженнями про свого героя як про звичайну людину. «Залишається сказати кілька слів про нього як про людину. ... хто б не увійшов до кімнати, де він знаходився з іншими молодими людьми, яких було так багато – на жаль! – ніяк не міг би поставити його на вищий ступінь від інших. Він міг віддаватися цілі години наймарнішій банальній розмові ... Він був добрий до слабкості і душевно легковажний до жорстокості, нерішучий і разом необачний у своїх справах. Його не можна було не любити. Для тих, хто щиро любив його , він був джерелом піклування, безперервних переходів від захоплення до обурення, від співчуття до збайдужіння!»[5] Як бачимо, В.Рєпніна, пишучи і про – Шевченка – поета, і Шевченка – людину робить висновок, що його не можна було не любити.

Зі сторінок повісті перед нами постає натура сильна . Сильна в тому, що зуміла розгледіти намагання нав'язати свій світогляд , що в разі успіху звело б геній поета до салонної вишуканості, до мистецтва заради мистецтва. Порятунку, який пропонувала йому княжна своїми релігійними настановами й моралізуванням, міг стати для нього мистецькою, духовною, суспільною пасткою.

Письменниця розкриває нам і вади Шевченка. Зокрема, головна героїня повісті переймається схильністю Березовського до пияцтва. Але ця вада не змінює її ставлення до нього, вона ще більше переймається ним. «Вона бачила Березовського над безоднею. Вона чула, як байдуже люди, що не брали великої участі ні в поеті, ні в поезії, ... стверджували, що якщо Березовський не кине цієї згубної звички, то мусить неодмінно років за два загинути, тобто втратити творчий свій дар – одним, словом спитися [6]. Спочатку вона не хоче вірити в те, що її «улюбленець – поет страждає на нього (пияцтво) не менше простих поселян» [7], але коли пересвідчилася, що це так, шукає шляхів, щоб допомогти йому. «О, як йому допомогти? Він не повинен загинути. Не даремно ж Бог допустив, щоб я покохала всією душею цю людину» [8].

Віра прохає Березовського не водити дружби із Заверб'яєвим, який схиляє його до пияцтва: «... шукайте приятелювання доброго, розумного нашого сусіда Мудріна. Покінчіть знайомство із Заверб'яєвим. Воно шкодить вам. ... Я вам бажаю так щиро усього найкращого» [9]. Віра так переживала, що Березовський не кине цієї згубної звички, що навіть змінилася та так, що це стали помічати всі, хто був поруч, дивувалися її зміні. Шукала шляхів і не знаходила. Тоді вона вирішила написати «повість свого життя і присвятила її Березовському, сподіваючись цим душевним дарунком привести його до віри, до бажання, зі свого боку, відкритися у душевній бесіді і вислухати правдиві його поради» [10].

І Віра (прообраз Варвари Репніної) пише невелику повість – зізнання «Дівчинка», в якій розповідає про своє кохання. Повість поділена на частини («Дванадцять років», «Вісімнадцять років», «Двадцять п'ять років» і «Тридцять п'ять років»), з яких ми дізнаємося про інтимні почуття, які пробудилися в ній ще у дванадцять років, коли вперше закохалася. Цей твір вона показує Березовському і чекає на його оцінку.

Березовський, прочитавши Вірине зізнання, відправив їй послання, в якому назвав її добрим янголом, який зміцнив у ньому «віру в існування святих на землі» [11].

З повісті ми також дізнаємося, що Віра щиро любила Березовського не тільки як людину розумну, добру, з гарячою душею, яка прихилила її до себе своїм довір'ям, «але і як промінь слави батьківщини, і ще як одного з тих, на кого вона, Віра, поклала високі надії, що втішали її душу, розшматовану підлістю і стражданнями, що оточували її» [12].

З реального життя Т. Шевченка ми знаємо, що Тарас Григорович не відповів Репніній взаємністю: між ними була глибока вирва – їх соціальний стан.

Особливість композиції повісті В. Репніної «Безмовна любов» полягає в тому, що вплиши в її сюжет «повість свого життя», авторка ще яскравіше розкриває свої почуття.

Особлива увага російських письменників до особи Тараса Григоровича виявлялася в ювілейні роки. Так у 1939 році Михайлом Зощенком була написана повість «Тарас Шевченко», яку у вступній статті до збірки «Голубая книга. Повести», Олег Кузьменко назвав одою людській витримці й мужності. Образ Кобзаря – уособлення духовної величі людини. Зі сторінок повісті перед нами постає цілісна і надзвичайна у своїй витримці й неприборканості особистість великого поета, чия душа була переповнена любов'ю й співчуттям до кожного пригнобленого й обездоленого. У передмові до повісті М. Зощенко пише: «Життя Шевченка – це повість про те, що таке мистецтво, в чому його велич, які перешкоди воно може подолати і який страх може нагнати на ворогів.

Здавалося, що все було зроблено для того, щоб Шевченко не був поетом і художником. Спочатку злидні, кріпацтво, свавілля пана – поміщика стояли на шляху до досягнення мети. Потім, коли все було подолано, сама держава загородила шлях поету.

Фізично понівечений в'язницею і засланням, але своє мистецтво проніс до кінця свого життя. Він до кінця днів своїх залишався таким, яким був, – непримиренним і сміливим.

І це так дивовижно, що мені важко сказати, що більше можна оцінити – його поетичний геній чи його надзвичайну мужність» [13]

До цього висновку автор іде через усю повість: «Детские годы», «Поиски искусства», «Неудача», «Снова неудачи», «Искусство и коммерция», «Последнее припятствие», «Новая жизнь», «На родине», «Арест и ссылка», «Роль личности в истории жизни человека», «Возвращение», «Последние годы», «Смерть Тараса Шевченко» – так назвав М.Зоценко частини своєї повісті. Кожна частина – це певний період життя поета, етап подолання тих труднощів, які постійно ставали на шляху Тараса Григоровича до здійснення мрії. А від наступного ув'язнення і заслання врятувала смерть

... Случай предвиденный, даже желательный...

Тут ему бог позавидовал:

Жизнь оборвалась

(М. Некрасов «На смерть Шевченко»)

І письменник пояснює слова М.Некрасова : «Случай желательный» - следует понимать в том смысле, что для таково человека, как Шевченко, в России готовились более страшные вещи, чем смерть, – тюрьма и каторга.

Так і оказалось. После смерти Шевченко возникло дело о заговоре против помещиков. Будущий сосед Шевченко (у которого покупалась земля) послал донос в полицию на поэта ...

Несколько месяцев шло следствие, и, если б Шевченко не умер, он снова был бы в тюрьме и в ссылке. Вот почему так горько звучат слова Некрасова...» [14]

Роком раніше, у 1938 році, Костянтин Паустовський також пише повість «Тарас Шевченко», в якій від першої особи переказує розповіді свого діда про Шевченка.

«Дед мой – старый николаевский солдат – любил поговорить о Тарасе Шевченко». [15]

Далі з розповіді оповідача довідуємося, що дід його був солдатом роти, яка стояла в Гур'єві на річці Урал. Саме через це містечко етапом гнали «известного в последствии человека», бывшего кріпака Шевченко. Забрал его царь в солдаты за мужицкие песни. Гнали его ... на Мангишлак, в самое киргизское пекло, где тухлая вода и нет ни травы, ни лозы, никакого даже лежащего дерева». [16] Солдати, які вже давно служили, розповідали, що Шевченко підбрав прутик верби: «В наше время солдата гоняли сквозь строй, били беспощадно мокрыми прутьями из вербы. Один такой прутик и подобрал Шевченко. В память забитого тем прутом солдата он его посадил, и выросло на крови солдатской да его слезах веселое дерево в бедняцкой закаспийской степи» [17]. Ми знаємо, що це не є художнім вимислом автора, дійсно, Шевченко на Мангишлаці посадив вербовий прутик, доглядав його, і виросла верба.

З перших сторінок повісті зав'язується характер майбутнього поета. Перед читачами постає хлопчик – кріпак, козачок. Не по роках задумливий та допитливий. У нього зарані пробуджується потяг до малювання й поезії. Зустрічі з відомими художниками Сошенком, Брюлловим, Венеціановим допомагають повірити юному Шевченкові у велику силу мистецтва над душами людей.

Читаючи повість, бачимо, як поступово визріває громадська думка письменника. Він боляче переживає закріпачення свого народу, стосунки між поміщиками й кріпаками. К.Паустовський розповідає про один випадок із життя Шевченка. Коли Тарас Григорович під час першої поїздки в Україну гостював у полтавського поміщика Родзянко, то став свідком того, як дворецький ударив по обличчю хлопчика з прислуги. Шевченко вночі залишив маєток Родзянко і більше з ним не зустрічався.

Розповідає К.Паустовський і про стосунки Т.Шевченка з В.Репніною, називаючи їх безмовним самозреченим коханням. Від Костянтина Георгійовича дізнаємося також про те, що коли Шевченко був на засланні, Варвара Репніна клопоталася про звільнення поета. І припинила ці клопоти після того, як Третій відділ пригрозив піддати переслідуванню всю її родину.

Сюжет повісті можна поділити на три розділи з Шевченкової біографії: перший закінчується засланням, у яке поета відправлено таємно. «Никто не знал, куда сослан

поэт. Первое время по Петербургу ходили слухи, что он увезен на Аландские острова и там повешен» [18]; другий – десятилітнє ув'язнення (солдатчина); третій – об'єднує кілька подій – повернення із заслання, життя в Москві, Петербурзі, знову поїздка в Україну.

К.Паустовський не прагне відтворити всі відомі факти із життя Шевченка. Багато про що він не пише, а деякі факти висвітлює більш детально. Наприклад, перемовини з паном Енгельгардтом про викуп з кріпацтва. Письменник цей епізод передає за допомогою реплік пана:

-Все это вздор! – сказал он Венецианову. – Все это филантропия! Не в том, батенька, дело.

Коли Венеціанов, червоніючи, запитав у співбесідника, скільки той хоче за кріпака, пан відповів:

- Наконец –то я слышу достойные слова.[19]

Торгівля тривала довго. Енгельгардт не дуже бажав відпускати кріпака, якого можна було використовувати як придворного художника.

Далі ми дізнаємося, що поет дуже хвилювався з цього приводу, навіть задумав убити Енгельгардта.

Для повноти розкриття образу, передачі думок і почуттів поета К. Паустовський « малює» портрети Тараса Григоровича, використовує рядки з поезій Т.Шевченка, а це ще більшою мірою підкреслює майстерність Паустовського – письменника.

«Шевченко облысел, глаза его сузились и потеряли блеск, походка стала тяжелой и медленной. Жизнь как бы кончалась, но не кончалась каторга... Ему снились томительные сны, дрожащие песни кобзарей, деревни... Но наступало пробуждение и поэт с горечью признавался:

Сердце старое черствеет,
И очи не видят
Ни хатенки этой белой
Под синью небесной,
Ни долины приветливой
У темного леса...» [20].

Та це були лише короткі хвилини розслаблення. Бо далі К.Паустовський розповідає, як Шевченко, прагнучи наздогнати втрачене за роки заслання, отримавши волю, будучи фізично ослабленим, бо навіть друзі не впізнавали його: «Они были потрясены видом поэта. Изможденный, в изорванном солдатском мундире, он был больше похож на беглого, чем на освобожденного из ссылки» [21],- поспішав зробити те, чого не зробив, навчитися того, чого раніше не вмів, радикально змінив свої політичні погляди. «Шевченко все реже вспоминал Костомарова, Кулиша... Голоса Герцена, Чернышевского заглушали болтовню «братчиков»...» [22]. Шевченко захопився гравюрою і багато часу віддавав цьому захопленню, бо це був новий, мало вивчений вид мистецтва.

Ось таким мужнім і разом з тим слабким постає перед нами наш безсмертний Кобзар зі сторінок і своїх сучасників, і тих, хто прийшов у літературу через сто і більше років по ньому.

Підтвердженням безсмертя Великого Кобзаря також є наша Інтернет – конференція «Відкриваймо нові грані шевченкознавства» до 200-річчя від дня народження поета. Досліджуючи цю тему, ми збагатили перш за все себе новими відомостями про нашого славного земляка.

Використана література

1. Бібліотечка «Дивослова», №3., 2008, с.63, с.2.
2. <http://www.utoronto.ca/elul/history/Zerov/Nove-pysmenstvo/Stattia%203.html>
3. «Я дуже щиро Вас люблю...»: Шевченко у розповідях сучасників / Упоряд. , передм., прим., О.В.Ковалевського. – Х.:Прапор, 2004.- 352, с10

4. Там, с.13
5. Там,с.14
6. Там,с21
7. Там, с.18
8. Там, с.19
9. Там,с.21
10. Там,с.28
11. Там,с .22
12. Там, с. 27
13. М.Зошенко. Голубая книга. Повести.- К.: Дніпро, 1988.- 432с.,с.345
14. Там с. 388
15. К. Паустовский. Повести и рассказы.- Л.: Худож.лит., 1985.- 320с., с 130
16. Там, с.131
17. Там, с.131
18. Там, с.153
19. Там, с.141
20. Там, с.161- 162
21. Там, с.166
22. Там, с.167

ТЕМА 16

ШЕВЧЕНКІАНА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Нерубайська Любов Андріївна,
вчителька української мови і літератури,
заслужений вчитель України,
Тальнівського навчально-виховного
комплексу «загальноосвітня школа
I-III ступенів №1 – гімназія» Тальнівської
районної ради

Тема, яку ми обрали, надзвичайно масштабна і багатопланова. Зосередимось лише на аналізі творів небагатьох сучасних письменників, визначивши часові межі останніми десятиліттями, тобто роками незалежності України.

Як справедливо зазначає відомий літературознавець В.Т. Поліщук, «Тематика літературної Шевченкіани в усіх родах письменства – найрізноманітніша, амплітуда – дуже широка: від художніх (охудожнених) інтерпретацій якихось моментів біографії, до глибокого проникнення у суть феномену Шевченка, його співвіднесеності із самим поняттям «Україна». [14, с. 16]

А тому, на нашу думку, цікавим буде розглянути зразки сучасної Шевченкіани на прикладі кількох відомих письменників, умовно кажучи, всеукраїнського виміру, письменників Черкащини і Тальнівщини зокрема.

Образ Т. Шевченка у кожній історичній добі мав свої виміри. «Кобзаря» читало по своєму кожне покоління і брало з його творчості найпотрібніше, найсуттєвіше, бо сила поетового слова в тому, що воно дивилося набагато вперед, а сказане 150 і більше років тому звучить актуально й сьогодні.

Не випадково Ліна Костенко у вірші «Кобзар», пишучи про велич Т. Шевченка як поета, художника, пророка, стверджує:

Ще не були епохи для поетів,
Але були поети для епох.

Для справжніх геніїв час не вимірюється датами народження і смерті, їхнє надбання перебуває поза часом, вони безсмертні.

Ліна Костенко – совість нашої поезії, вона чи не найближче споріднена душею з великим Шевченком, продовжує нести його ідеали в новітнім часі, що добре проглядається як у її статті «Геній в умовах заблокованої культури», так і в поетичному слові. Образ поета вона трактує як символ української нації, а його поезію як явище наскрізь національне. У вірші «Княжа гора», розкриваючи переживання Шевченка під час його останнього приїзду в Україну, поетеса його ж устами стверджує:

Будь прокляті всі, хто відняв у мене Вітчизну!

Але у Вітчизни ніхто не одніме мене.

У незалежній Україні свої поетичні слова про Шевченка висловили В. Юхимович, Д. Павличко, І. Драч, П. Перебийніс, В. Базилевський, Г. Білоус, В. Бровченко, А. Горбівненко, Р. Лубківський, І. Дробний, П. Власюк, А. Поліщук, Н. Віргуш, Є. Лешук, Н. Кособлик та інші.

Якщо Д. Павличко змальовує образ Т. Шевченка як велетня світового масштабу («Молитва», «Шевченко у Римі»), то у П. Перебийноса цей образ більш приземлений, асоціативний, пропущений через чуття сучасної людини.

Ліричний герой Павличкової «Молитви» молиться на Шевченка як батька української нації, українського духу, «віку двадцять першого предтечу». Хронологічно останніми в Шевченкіані Д. Павличка є вірші «Напис на камені» (2011) та «Шевченко в Римі» (2012). Обоження українського генія присутнє в обох цих творах, але головним мотивом віршів є осуд рабського духу і покори в українців у нових історичних обставинах.

П. Перебийніс змальовує нашого сучасника, для якого «земля свята...з Тарасової хати», що зберігається у полотнянім вузлику в міській квартирі, є найбільшою реліквією («Немає хати, де Тарас...»). Таким же приземленим і святим для простих людей є образ Тараса у вірші «Кобзарєва зоря»:

Вечір вишитий зірками.

Сидимо під рушниками.

Квітне вишня-подолянка.

Тітоньки у вишиванках.

Я між ними вичитую:

«Зоре моя вечірняя»...

Віршем «У казематі» сучасний поет вражає читача образом бджоли, яка «іскринкою живою» відтінює ніжну вразливу душу Тараса. Хоча П. Перебийносу, як і іншим сучасним поетам, вдається створити величний образ Шевченка («Доле, офіру прийма...»):

Сонцем зринає з п'їтьми

Віще обличчя Тараса...

Очі такі молоді

Дивляться в душу зігріту.

Мовчки стою на суді

Перед рядком заповіту.

Подібно до Павличка обожнює Тараса І. Драч у вірші «На Шевченкові роковини 1994 року. Звичайно, коли він пише «наш гнівний Бог і каторжник Тарас», то має на увазі насамперед нескорений дух поета, який «бути нам рабами не дає». Симфонія І. Драча «Смерть Шевченка» позначена філософським осмисленням не тільки геніальності Кобзаря, але й всеосяжного впливу його життєдайного слова на світ:

Поет став морем. Далеч степова

І хмарочоси, й гори – ним залиті.

Бунтують хвилі – думи і слова,

І сонце генія стоїть в зеніті.

Із властивою йому образністю й метафоричністю, несподіваною й парадоксальною асоціативністю поет малює не стільки долю Тараса Шевченка, скільки гаму його почуттів і людських болей:

Він лежить горілиць. Гасне свічка неволі.
Люто груди печуть, та нікого нема,
І летять на Україну незгоєні болі,
Зупиняють їх ґрати, бо Вітчизна – тюрма.

Закінчує свою поему-симфонію І. Драч голосінням матері України, відтвореним майже з фольклорною точністю і разом з тим осучаснене атрибутами новітнього часу. Образ тернового вінка на чолі геніального поета як завершальний акорд цього непересічного твору нагадує нам про одвічну долю справжнього народного співця, не зрозумілого до кінця не тільки сучасниками, але й не прочитаного вповні нащадками.

Своє прочитання теми Шевченка доносять нам поети сучасності В. Бровченко і В. Базилевський. У збірці В. Бровченка «За сивими курганами» є вірш «Матері, пересилаючи нове видання «Кобзаря». У ньому автор пише про силу впливу творів Т. Шевченка, у яких він «заходив думно» в кожную селянську хату. Але не тільки заходив, але й заходить сьогодні:

І як воно? Така епоха вчена,
А кріпакова сила незнищенна.
Однак завершення цього вірша досить несподіване:
А жив він правдою до згину, до спочину,
Тож побажай того своєму сину.

Мрією кожного поета є бажання хоча б на трохи дорівнятися, дорости до Шевченкової правди і сили.

Сторінкам біографії Великого Кобзаря присвячений вірш-диптих «Яготин» В. Базилевського, у якому в поетичних образах відтворено драматичні епізоди стосунків поета з княжною Репніною.

Містку поетичну формулу ролі Шевченка в житті кожного українця знайшла поетеса Євгенія Лищук («Дихаю рідною мовою»):

Яке то щастя – бути українцем!
Бо українцем був Тарас Шевченко.

Багатою на поетичні твори є Шевченкіана Павла Гірника («Урок», «Шевченко, автопортрет зі свічкою», «На Чернечій горі», «Тарасе Григоровичу, годі мене муштрувати» та ін.) Крізь призму Шевченкової долі поет перепускає проблеми сучасного життя: виховання підростаючого покоління, збереження мови, традицій, вболівання за долю незалежної України.

Долучилися до поетичної Шевченкіани і черкаські митці. Виступаючи на ІV науково-практичній конференції «Черкащина в контексті історії України», присвяченій 195-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка, член Національної спілки письменників України В. Поліщук зауважує, що «Шевченкіана літераторів Черкащини по суті є загальною Шевченкіаною в мініатюрі, бо і в тематиці, й у проблематиці дуже характерно відбила і концептуальні, й «периферійні» риси творів про Великого Кобзаря. І почалася вона давно, практично в перші місяці по смерті Тараса Григоровича» [14 с. 16]. Автор називає і професійних поетів і, як він говорить, аматорів поетичного слова.

Ми б відзначили поетичне слово про Т. Шевченка, сказане в період незалежності України, М. Негоди, Г. Білоуса, П. Власюка, І. Дробного, Н. Віргуш, А. Горбівненка. Про твори М. Негоди, І. Дробного, Г. Білоуса пише у своїй розвідці В. Поліщук. А тому обмежимося посиланням на нього. Що ж стосується інших авторів, то вони намагаються подати своє бачення образу Т. Шевченка, відкривають нові грані осмислення його впливу на нашого сучасника.

П. Власюк у вірші «Є правда вічна» стверджує істину, яку сповідують усі свідомі українці:

Є правда вічна і єдина –
Не відібрать її у нас:
Що наша мати – Україна,
А батько – славний наш Тарас!

У Анатолія Горбівненка і Наталії Віргуш назви віршів про Т. Шевченка майже однакові – «На Чернечій горі» і «На Чернечу гору». Та за тональністю й ідейним змістом вони досить різні. Вірш А. Горбівненка написаний у традиційній манері, він оптимістично піднесений. Ліричний герой звертається до Кобзаря як до нашого вічного і святого отамана «українського диво-коша». Власне, ця думка перегукується з вищенаведеним висновком П. Власюка.

Що стосується поезії Н. Віргуш, вона є філософським роздумом про Шевченкову правду і силу його впливу на пересічного українця. Авторською знахідкою можна вважати думку про те, що дороги до святої Шевченкової могили у сильних світу цього і простолюддя різні не тільки у прямому, а й у переносному сенсі:

Але й до кручі дві дороги є.
Одна – для нас. По іншій – лімузини.
Спасибі, що до них ти знову спиною,
І що назустріч нам – лице твоє.

Чи не першою з поетів-талнівчан звернулася до образу Т. Шевченка Катруся Кособлик. У своєму вірші «Тарасова земля», покладеному на музику М. Вовком, поетеса у традиційній манері, однак із власними інтонаціями, звеличує Україну як землю Тараса, що «Кобзареві силу дала».

Із поетів Талнівського району, що на Черкащині, найбільшою є Шевченкіана Андрія Поліщука. Автор багатьох прозових творів, кількох поетичних та пісенних збірок присвятив пам'яті Великого Кобзаря вірші «Народила в муках сина...», «Б'ємо чолом», «Душа поета», «Земля Черкаська», «Над Україною сія Кобзар», «Тарасова любов», «Тарасове серце», «Тарасова земля», «Черкаський гімн», «Нас народила Україна», «Черкаси – жива душа Тараса», «Шумить Дніпро» та ін. Наче з рогу достатку посипалися вони в його останній збірці «Затанцюють лелеки в лугах» (Черкаси, 2011). Більшість із них уже покладені на музику місцевими композиторами.

Автору цих творів властиві народнопоетичні мотиви та образи, природна пісенність і простота. Вигідно відрізняється від багатьох патетично наснажених творів сучасних поетів вірш А. Поліщука «Народила в муках сина...», який уже став відомою піснею «Катерина» (муз. Л. Столярської). Авторіві вдалося напрочуд проникливо і задушевно змалювати образ матері великого поета. Він фактично стверджує, а не припускає, що Шевченко жив і творив за материним заповітом. Образи матері й Тараса змальовано просто і велично, вони ніби злиті воедино й переплавлені в цілісний образ України:

Залишила сиротину
Молодою Катерина,
Генія своїй землі дала...
І сказала Катерина
Молодому своєму сину:
Бог для тебе – Україна,
Йй молись, вона одна...

Надзвичайно свіжо, соковито й оригінально сказав А. Поліщук про світову велич Шевченка та її живлющі джерела:

Він підвівся первоцвітом
Над усім вселенським світом
І поніс крізь бурі й морок
Материнський заповіт

Серед усієї поетичної Шевченкіани рідко надibuємо вірші інтимного плану. В А. Поліщука є не один такий вірш, але найбільш ліричною і щемною бачиться нам поезія «Тарасова любов». У ній поетові вдалося відтворити образи Тараса й Оксани, розкрити почуття болю від тієї любові, що не збулася. Вірш написаний у формі діалогу закоханих. Як узагальнення і залучення читача у світ Шевченкової любові звучить рефрен:

Тарасова любов – то сонця світ.

Тарасова любов – то України цвіт.

Тарасова любов – і ми з тобою в ній.

Тарасова любов – то пісня наших мрій.

Прозова Шевченкіана останніх двох десятиліть не настільки багата, як поетична.

На увагу заслуговує історична повість Наталі Околітенко «Рось – Марія», яка повідує про стосунки Івана Сошенка і Тараса Шевченка. Не все між ними було так ідеально, як описують деякі дослідники творчості Шевченка. Авторка ж віднайшла правдиво відтворені факти і дійшла до висновку, що Тарас Шевченко, який був зріліший у стосунках із жінками, не відбивав у Сошенка коханої, а свідомо рятував свого друга від життєвого краху.

Цікавим відкриттям для нас стало оповідання Григорія Булаха «Се человек!..» про перебування Т. Шевченка на засланні. Поштовою до його написання була поїздка автора на далекий Мангишлак із метою роздобути саджанець верби поета-страдника для посадки в словацькій Братиславі. Автор виконав своє моральне зобов'язання перед словаками, але разом із тим написав оповідання, сповнене драматизму і новизни в осмисленні трагедії Шевченкової долі. Йому вдалося через складні нюанси стосунків поета-засланця з родиною коменданта Новопетровського укріплення Ускова показати його тонку і ніжну душу. Високого драматизму і гостроти, переконливої художньої правдивості досягає автор в зображенні кульмінаційного епізоду, коли Шевченко був на грані самогубства. Така проза не менш вартісна, ніж скрупульозні наукові дослідження життя поета на засланні, поданого в щоденній хронологічній послідовності.

Цікавою за побудовою й манерою розповіді є повість-казка дитячого письменника з Криму Євгена Білоусова «Тарасове перо». Вона розповідає про дитинство та юність Тараса Шевченка. Здавалося б, що можна ще сказати про це після таких видатних письменників, як С. Васильченко, Г. Хоткевич, О. Іваненко, Л. Смілянський. Проте авторові вдалося знайти таку манеру оповіді, такі казкові образи, що привертають увагу сучасного юного читача, заставляють з цікавістю перегортати сторінку за сторінкою. Образи Чарівного Пера і його антипода Чорної Хмари є не тільки символами добра і зла, творчого духу поета й жорстокого імперського гніту, а й добрими провідниками читачів сторінками життєпису Тараса. Гарно оформлена художницею О. Хейлик, ця книжка є справді етапною, знаковою в сучасній дитячій літературі.

Варто сказати, що не лише твори, присвячені безпосередньо Шевченковій долі, малюють сучасний образ генія українського народу. Інколи художні вкраплення Шевченківської теми в контекст сюжетної оповіді творів на іншу тематику стають не менш важливими штрихами до створення його величного образу, ніж твори біографічні. Це можна сказати й про роман земляка Шевченка з Лисянщини, відомого українського письменника В. Шкляра «Залишенець» («Чорний Ворон»). Тричі в романі згадано про Т. Шевченка. У донесенні по начальству карателів, кинутих проти повстанців Холодного Яру, в якому, характеризуючи отамана Гупала, говориться, що він «носить вызывающий полуаршинный оселедец, любит наизусть почитать перед бандитами стихи Шевченки» [15, с. 171]. Ось хто ідейний натхненник холодноярських повстанців! У такому ж донесенні представника ГПУ на Правобережній Україні, де говориться про проведення спецоперації «по захвату главарей петлюровских банд», «которую мы недвусмысленно назвали «Заповит» [15, с. 217]. Ці епізоди підкреслюють і роль Шевченкового слова у згуртуванні українських патріотів і розуміння цієї ролі московськими карателями.

Емоційно наснаженим, просякнутим Шевченковим духом і глибоким трагізмом є епізод, коли повстанець Гриць приводить отамана Чорного Ворона до таємного сховку бойового повстанського прапора Холодноярської республіки: «Ворон розгорнув полотнину. На ній було вигаптувано срібною заполоччю герб-тризуб у терновому вінку. І головний холодноярський девіз – «Воля України або смерть». Із другого боку полотнища над тризубом у вінку яскравіло Тарасове пророцтво. Як заклик: «І повіє новий огонь з Холодного Яру». [15, с. 334]

Заслуговує на увагу й повість Ф. Білецького «Змова проти Шевченка», що розповідає про останнє кохання Шевченка і його стосунки з Ликерою Полусмак. Пропонований виступ не може претендувати на широке і повне охоплення творів Шевченкіани періоду незалежної України. Ми намагалися хоча б коротко окреслити ті тенденції, які характерні для нової доби в розкритті й осмисленні вічно живої та актуальної в усі часи творчості Великого Кобзаря. Навіть цей короткий огляд підтверджує, що джерело Шевченкіани не замулюється, що інтерес до Шевченка і його слова, бажання нового його прочитання й сучасної інтерпретації дає творчу силу новим і новим поколінням митців.

Список використаних джерел

1. Базилевський В. Украдене небо. Поезії. – К.: Український письменник, 1999.
2. Білоусов Є. Тарасове перо. – К.: Просвіта, 2004.
3. Бровченко В. За сивими курганами. Поезії. – К.: Веселка, 2003.
4. Булах Г. Нурт. Поезії. Проза. Есе. – К., 1998.
5. Вовк М. Батькова пісня. – Черкаси, 2009.
6. Горбачук В. Барви української мови. – К.: Видавничий дім, 1998.
7. Драч І. Сізіфів меч. – К.: Український письменник, 1999.
8. Збірник праць Міжнародної (38-ї) наукової шевченківської конференції. – Черкаси, 2011.
9. Обрії. Збірник художніх творів для позакласного читання. – К., 1991.
10. Перебийніс П. Чотири вежі. Лірична диалогія. Книга перша. – К.: Ярославів вал, 2004.
11. Перебийніс П. Чотири вежі. Лірична диалогія. Книга друга. – К.: Ярославів вал, 2004.
12. Поетичний альманах. Черкаські поети. – Черкаси, 1990.
13. Поліщук А. Затанцюють лелеки в лугах. – Черкаси, 2011.
14. Поліщук В. Шевченкіана земляків Кобзаря / Черкащина в контексті історії України. – Черкаси: Вертикаль, 2010.
15. Шкляр В. Залишенець. Чорний Ворон. – Харків, 2011.

Ратушна Наталія Миколаївна,
вчитель української мови і літератури
Лукашівського навчально-виховного
комплексу «Дошкільний навчальний
заклад – загальноосвітня школа
I-III ступенів» Чорнобаївської районної ради

В історичному та духовному розвитку України Великий Кобзар посів і досі беззастережно посідає виняткове місце. Т.Г.Шевченко — явище незвичайне як своєю обдарованістю, так і місцем у літературі, мистецтві, культурі. Його впливи на різні сторони духовно-національного життя нації відчуються до сьогодні.

Волею історії він ототожнений з Україною, і разом з її буттям продовжується нею, вбираючи в себе нові дні і новий досвід народу, відзиваючись на нові болі й думи, стаючи

до нових скрижалів долі. Він росте і розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення... [7].

Уже для багатьох поколінь українців — і не тільки українців — Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо і він завжди з нами, в нас. Та це лише ілюзія. Шевченко як явище Велике і вічне — невичерпний і нескінченний.

До найсвятішої теми у вітчизняній гуманітаристиці — Шевченківської — зверталися майже всі, хто стояв в обороні України й сьогодні за неї відповідальний. Про нашого Генія написано сонмище томів, чимало дослідників присвятили йому все своє наукове життя. Вони ретельно й сумлінно гортали сторінки творів Великого Кобзаря, мандрували нелегкими стежками його долі, досліджували періоди, роки, години земного й духовного буття титана мислі. І ці невтомні «книжники», які розтаємничували поетичний світ Тараса Шевченка, описували його малярський набуток, пізнавали громадянський подвиг, так само стали частинкою історії Майстра, увійшли разом із ним у Вічність [19].

Ми щиро захоплюємося високим образом Кобзаря, його громадянською принциповістю і моральною чистотою, почуттям соціальної і національної справедливості, відданістю правді і свободі.

У кожному історичному періоді постать Тараса Шевченка мала свої духовні й естетичні виміри, які впливали з ідейних засад того відрізка часу. По-своєму читало кожне покоління й «Кобзаря» – брало з нього те, що відповідало його духовним інтересам. Сила ж поетичного генія відчувалася саме в тому, що він дивився далеко вперед, чим і подивовує читача: сказане поетом сто років тому асоціюється і з сьогоднішнім днем. Досить, приміром, уважно вчитатися у звернення Шевченка до своїх сучасників не коритися гнобителям, а боротися за своє щастя й свободу, як відчуваєш, що воно цілком стосується й нас :

Схаменіться
Усі на сім світі –
І царята, і старчата –
Адамові діти.

Не випадково відомий скульптор і поет А.Німенко свою поему «Чиї ми діти?» (1989) починає з констатації того, що великий поет

Живий у правді віковій,
В піснях і слові «Заповіту»,
Живий у пам'яті людській.
Живий !

З тематичного погляду поетична Шевченкіана останніх трьох десятиліть досить різноманітна і багатогранна, але чітко простежуються в ній дві основні групи: твори , звернені до окремих періодів чи епізодів біографії поета, і твори, пов'язані з осмисленням величчя життєвого подвигу українського Пророка, сили його поетичного слова та місця в народній пам'яті, а також з роздумами про гаразди і негаразди нашого сьогодення. Природно, кожен автор прагне бодай маленького, але відкриття як у доборі біографічного й іншого життєвого матеріалу, так і в художній його інтерпретації [16].

Черкащина – багатостраждальна й благословенна земля великого Кобзаря - дала світові чимало визначних митців, що успадкували Шевченкові заповіти. Серед них помітне місце належить донедавна замовчуваному в рідному краї співцеві-курсунчанину Андрієві Ворушилу , котрий виступав у письменстві під псевдонімом Андрій Легіт. Це самобутній поет і яскравий публіцист, талановитий педагог і плідний літературознавець, мемуарист і перекладач, відомий у діаспорі громадський і культурний діяч, одержимий ідеєю любові до матері-України. Понад півстоліття тривала вимушена еміграція митця, але розлука з землею батьків ще більше загострила відчуття духовного зв'язку із нею. За доби незалежності поет, що мешкає протягом багатьох десятиліть у Лондоні, нарешті зміг реалізувати свою мрію й побувати на Корсунщині, побачитись і поспілкуватись зі своїми

краянами, подарувати їм свої книги, наснажені любов'ю до Шевченкової землі та її чарівного куточка – Надросся [12].

Багатим джерелом для осягнення творчої особистості письменника-корсунчанина стали його «Спогади», опубліковані на сторінках «Визвольного Шляху» (1999 р., №№ 11 і 12; 2000 р., №№ 1 і 2). Із цих матеріалів митець постає перед нами людиною складної долі, котрій довелося пережити лихоліття і на батьківщині, і в еміграції.

Один з наскрізних мотивів у «Спогадах» Андрія Легота - шевченківський. Постать геніального Кобзаря є для автора зразком у мистецькій і громадській діяльності, присвяченій рідній Україні.

Кобзарева зоря осявала життя Андрія Легота з раннього дитинства, тож уже в школярських і юнацьких віршах, нехай ще й не зовсім вправних, але щирих і зболених, він прагне передати той пієтет, із яким звертаються до великого Тараса співвітчизники:

Стояв Шевченко на арені
За край свій рідний в боротьбі.
І слово істини Христове
Носив у серденьку на дні.
Це всім відомо нам, братове,
У нашій любій стороні... [6].

Згодом, ставши письменником, співець-корсунчанин продовжує культивувати цей самий мотив у десятках творів. Шевченківська тема червоною ниткою проходить крізь увесь його поетичний доробок, що складається як з друкованих, так і з довго не публікованих рукописних збірок («За дротами», «Чим серце билось», «Вибрані поезії», «У тумані чужім», «На крилах надії», «Почуття», «Мрії», «Утома», «Отава», «Осінь», «Зима», «Сімдесятиріччя». Це стосується й книг «Калинові шуми» (1994) та «Відлуння душі» (2004), виданих у Києві уже в часи незалежності.

Для Андрія Легота Т.Шевченко - символ нескореності української нації та її духовний оберіг. У вірші «Тарасова пісня» поет наголошує на тому мобілізуючому впливові, якого зазнає кожен українець, спілкуючись із Кобзарем, поринаючи у світ його думок і почувань. І це стає органічною потребою. «... Пісня Тараса між нами живе / І сонцем сія на чужині. / У жилах козацьку розбуджує кров, / І наче з колодязя воду, / Із неї п'ємо ми незламну любов / До рідного краю й народу» [10].

У віршах «Тарас Шевченко», «Пісні кобзаря», «Вічність», «Читаючи «Кобзаря» та інших Андрій Легіт підкреслює вагомість внеску великого сина України в справу відродження нації. У першій з названих поезій він закарбував монументальні риси геніального співця-подвижника й страждальця, просвітника й борця:

Він свято вірив - Україна встане,
Будить її - це був життя девіз,
Хоч часом плакав у чужім тумані,
Та сльози ті - Гольфштрем у океані
Народу-Прометея крові й сліз.

Будитель душ, із рідних піль гонимий,
На деспотів вулканом паленів,
Підняв, як зброю, ритм гнівний і рими,
Шлях указав, що ним народ ітиме
До світлом правди осіяних днів [9].

У поезії «Сімдесятиріччя» з вершин свого високоліття митець із променистим сумом прорік: «На вороних промчалися літа, / Вже сімдесят, / ... а я ще не вмираю, / Прилинь-прилинь, до мене завітай / Ти леготом з шевченківського краю, / Духмяна весно!»[10]. Отаким братом весни, Леготом із рідної землі означився в літературі діаспори й сам автор.

Серед вагомих набутків поетичної Шевченкіани початку 90-х років минулого століття не можна не помітити оригінальну збірку поезій Р.Лубківського «Погляд вічності» (1990). Особливість її в тім, що поет увів до неї двадцять три відбитки автопортретів Шевченка і стільки ж їх описів, а точніше - роздумів з приводу них, навіть можна сказати – поетичних біографій. Усі вони становлять своєрідну поему про шляхи й стежки Кобзарєвого життя, починаючи з 1840-го (дати першого автопортрета поета) й до початку 1861 року.

Задум автора визначився конкретно розсунути часовий простір, перейнятися думками й стражданнями геніального майстра слова та пензля, глянути глибше й ширше на віддалену епоху й наш час. Поєднання тут живопису з поезією виявилось вдалим і досить продуктивним: живопис фіксує зримий образ, а слово його доповнює й надовго закарбовує в пам'яті читача [16].

У жанрі Шевченкового автопортрета поет не залишився самотнім: через чотирнадцять літ -20 травня 2004 року «Літературна Україна» опублікувала шість «Шевченкових автопортретів» Адлера Королева. Природно, автор має своє бачення живописних творів Шевченка. Це - переважно роздуми, пов'язані з конкретними епізодами біографії Кобзаря. Автопортрет 1840 року, приміром, «підказав» ідею двох Доля - двох шляхів, що стелилися перед талановитим поетом і живописцем: або, як порадила перша Доля, жити «безтурботно, весело, по-панськи», або ж

Друга Доля мовчки підійшла,
Хусткою запнута, сивокоса,
Строгим зором наче облекла:
«На тобі, - сказала, - сину, кобзу».

У першій половині 90-х років привернув до себе увагу цикл поезій Н.Клименко «Шлях до України», що ввійшов до збірки «Дзвони вічного саду»(1995). Тут - сім віршів з епіграфами з творів Шевченка, які визначають конкретний задум автора. В цілому ж - це розповідь про окремі періоди життєвого шляху Кобзаря: приїзд його до Києва у 1845 р., останній день перебування на Кос - Аралі, невільницькі будні в Новопетровському форті та остання подорож на рідну землю 1859 р. Перший вірш можна вважати своєрідним вступом, тему якого означив епіграф «Ну, що б, здавалося, слова...». Кожна строфа, а їх тут три, починається рядком «Ламають руки віршам», а далі – роздуми про силу поетичного слова, «залізнi літери» якого «непідвладні цензорам права і циркулярам непідвладні їх орбіти», а доля в них, «мов окріп, круга».

Цей визначальний мотив звучить і в наступних віршах: незважаючи на заборону, поет пише, бо «страшніш поетові за смерть мовчать». Він пише, «щоб тюрми розтросить» («Кос-Арал»). Поет засмучений тим, що немає вже козаків в Україні, що «кріпаки не жито сіють – сіють плач і горе», проте переконаний: «народ мій був, народ мій є і буде» («Новопетровський форт»). Треба сказати, що слова ці переконливо звучать і нині, коли Україна долає труднощі свого нового становлення.

Не оминув у своїх творчих шуканнях постаті Шевченка й В.Грабовський: у його збірці «Солов'їне серце» (2003) знаходимо вірші «Шевченко пише портрет Ганни Закревської в Березовій Рудці», «На березі Случі», «Шевченко розмовляє з казахським хлопчиком-байгушем», «Біля Шевченкового автопортрета» та «Похорон Шевченка». Перший вірш повертає нас до квітня 1843 р., коли після тривалої розлуки з Україною учень Академії мистецтв вирушив до рідного краю й пробув там дев'ять місяців, об'їздивши всю Чернігівщину та Київщину.

Влітку він близько познайомився з братами Віктором, Михайлом та Платоном Закревськими, бував у їхньому маєтку в с. Березова Рудка, написав портрети Віктора, Платона та Платонової дружини - Ганни. Поет безнадійно закохався в красуню Ганну, яка мала тоді 21 рік. Небайдужою була й вона, але... Через п'ять років на засланні в Кос-Аралі у вірші «Г.З.», присвяченому Ганні Закревській, він згадує село Мосівку, де на балу в Т.Волховської познайомився з Закревськими.

У п'яти коротких розділах новели «Шевченко пише портрет Ганни Закревської в Березовій Рудці» автор розгортає історію появи портрета. Своєрідним епіграфом стала Тарасова записка до приятеля з проханням повідомити Ганну, що застудився, і коли трохи

одужає й пошеє кожуха, то негайно прибуде (тоді він гостював у Репніних у Яготині). І ось художник перед тією, яка (тут автор вдало послуговується мотивами Тарасового вірша) заворожила його

Станом гнучким і очима
Чудно-голубими,
І устами трепетними,
Співучо-дзвінками.

Авторові поталанило відтворити стан душі митця, який не просто виконував замовлення, а творив на полотні образ жінки, що полонила його серце вродою та багатством душі.

В. Грабовський майстерно переплавив у художні образи спогади сучасників про похорон Кобзаря в Каневі («Похорон Шевченка»). Зримо вимальовується в нашій уяві картина: люди – чоловіки, хлопці й дівчата - впряглися у віз із домовиною і, змінюючи одні одних, везли Тараса від Дніпра до Канева, а потім на Чернечу гору. Тут кожен рядок пронизаний болем від втрати того, хто був для України і сином, і батьком, і пророком, утіленням усіх чеснот [16].

Вже близько півстоліття розробляється Шевченківська тема в творах сучасного письменника Херсонщини Миколи Івановича Братана: від дебютної ліричної книги «Смаглява Таврія» (1961) і до сьогодні зустрічаємо відгомін Кобзаревих мотивів у численних збірках та в періодиці. Автобіографічна поезія «Пастушок» (1961) викликає паралелі з хрестоматійним віршем Тараса Шевченка «Мені тринадцятий минало...», з якого взято й епіграф до твору («...Я пас ягнята за селом»). Ще в 60-х рр. М.Братан маніфестував свою зорієнтованість на служіння національним святиням, вірність Кобзаревим заповітам у поезії «Листвиною зелено-промінною...» (збірка «Поступ») [2].

У ряді віршів співставляються постаті Шевченка та інших великих поетів світу: «Лермонтов і Шевченко» (1966), «Уроки Некрасова» (збірка «Портрет з дороги»).

Про сприйняття заповітів Шевченка українцями ХХ ст. йдеться у віршах М. Братана «Заспів» (1961), «Над Дніпром» (1966), «До поета» (1966), «Поступ велетня» (1984), «Його діти» (1984), «Сонет» («На «Кобзарі» — автограф Гончара...», 2004), «Де білий світ і небо синє» (2004) та ін.

Тарасова думка живить високий світ поезії М.Братана «Зелений Клин» зі збірки «Дожинок». Вірш присвячений східній діаспорі. Епіграф з послання «І мертвим, і живим...» («Нема на світі України, Немає другого Дніпра...») переакцентує непреложні істини, закодовані в Тарасових текстах:

Немає іншої України —
Несу крізь все життя своє.
А ти довів, Зелений Клине,
Що, мабуть, є, хоч трохи є [3, 103].

Адже йдеться про Зелену Україну на тихоокеанських берегах, з якої не випечено й не вивірено шевченківського духу й за цілі десятиліття більшовицької наруги та тотальної русифікації. Хоча цей процес винародовлення гілки українського етносу, що адаптувалась на Далекому Сході, триває й до сьогодні. Звідси палке побажання херсонського співця:

Ти ж не в'ялись, Зелений Клине,
В цупких обіймах далини [3, 1037].

Поет констатує фатальність тих змін, які протягом ХХ століття переродили Зелену Україну завдяки комуністичним ідеологам-русифікаторам та виконавцям їх політичної лінії, спрямованої на нищення національно-державницької самосвідомості неросіян, серед яких українці були найпершим об'єктом для цькування.

Мотив «нашої України» в Кобзаревому розумінні і в сучасному партійно-політичному сенсі обігрується в мініатюрі М.Братана «Пропрезидентське» (2007) з її наскрізним гаслом «Як Шевченка не любити!»

Лірико-драматичну трилогію М.Братана про Тараса Шевченка становлять твори «Сердитий Бог» (1996), «Колюча нива» (2004) та «Лукавий сон» (2007). Драматична повість «Сердитий Бог» відтворює події в Оренбурзі на порубіжжі 1849-1850 рр., дружбу поета з Ф.Лазаревським, О.Бутаковим, С.Левицьким, Б.Залеським, К.Поспеловим, К.Герном, любов до юної татарки Забаржиди, конфлікт з прапорщиком М.Ісаєвим, через донос якого на Шевченка чекав арешт і відправлення до каземату Орської фортеці. Драматична повість «Колюча нива» воскрешає окремі мангишлацькі перипетії в долі Кобзаря — початковий етап його перебування в Новопетровському укріпленні, а поема «Лукавий сон» зіткана з вражень Шевченка про Нижній Новгород, де змушений був майже на півроку зупинитись після заслання в очікуванні дозволу на проживання в Москві та Петербурзі.

Шевченкові присвячені й братанівські публікації в царині літературознавства та публіцистики. У розвідках «Основи майстерності Шевченка-поета» (1995), «Вічна загадка любові» (1996) співставляються погляди різних дослідників щодо творчої лабораторії українського першогенія, наголошується на великості його мистецького обдаровання. Стаття М.Братана «...І братолюбіє пошли» (1991) присвячена питанням ушанування пам'яті Кобзаря. У ній потверджується загальнолюдська значимість Шевченкової спадщини.

Творча діяльність Миколи Братана триває. Продовжується подальше його проникнення до творчої лабораторії великого Кобзаря, осмислення Тарасових заповітів, залишених у поезії, прозі, драматургії, щоденникових записах, епістолярії.

А Полтавщина благословляє у світ уже другий том сумлінної, клопіткої і посправжньому видатної праці незабутнього нашого земляка, краєзнавця й письменника від Бога Петра Петровича Ротача (1925—2007): «Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії. У 2-х книгах».

Хочеться зазначити, що Великий Кобзар посідав найважливішу сторінку в творчості П. Ротача. Свої сповнені пристрасті й захоплення розмисли про митця і філософа патріот-полтавець відтворив у книзі літературно-публіцистичних промов «Під кроною Шевченкового дуба» (2002), виголошених у шевченківські дні — 9 березня, 22 травня — протягом 1989—2001 рр. Ідеться тут про цікаві штрихи до портрета Т. Шевченка, унікальні факти його перебування на Полтавщині, творчі зв'язки з краєм, його містами, містечками, селами, хуторами, людьми — і відомими, і безвісними. П.Ротач не просто вивчав творчість письменника чи досліджував його зв'язок з українською землею, а насправді ішов до Кобзаря на сповідь,

Щоб в тиші врочистій,
Мов Батьку, вклонитись
І душу очистить,
І духу напитись.

Він закликав до цього й нас, жадаючи, аби всі суцї Шевченкові нащадки читали твори поета, насолоджувалися його високим словом, національно й духовно міцніли, доростали до рівня свідомості Генія, виконували його заповіти, передовсім — любили Україну в добрий час і «вовремя люте».

В іншій своїй книзі — «Рядки за рядками, літа за літами...» (2005) — цей мудрий шевченкознавець по-дитинному широко зізнавався, наскільки щасливий від того, що батько української літератури й літературної мови осяяв його «життя світлом своїх патріотичних думок, зігрів теплотою свого серця і тим назавжди прихилив <...> до України народної, викресав із серця любов справжню, не офіційну, не на чиєсь замовлення», «прихилив до простого народу, до нашої рідної мови, історії, культури».

Невтомний дослідник П. Ротач промандрував тернистими стежками поета-пророка й різнобічно, з науковою точністю розкрив тему зв'язку Т. Шевченка з Полтавщиною в книгах «Від Удаю до Орелі» (2005), «Від Яготина до Полтави» (2002), водночас

розповівши і про людей, які вивчали полтавські шляхи національного генія, дбали про вшанування його пам'яті.

Тож енциклопедія «Полтавська Шевченкіана» стала вінцем глибокої дослідницької розробки теми, якій великий трудівник віддав понад 50 літ свого життя. Це солідне видання продовжує справу, як зауважував сам Петро Петрович, М. Шагінян, К. Ходосова, О. Даниська, П. Загайка, Д. Косарика, Г. Паламарчук, П. Жура в осмисленні шевченківських зв'язків із краєм [19].

Шевченкові та його спадщині належить важливе місце в житті та літературній діяльності українського прозаїка, драматурга, поета, перекладача, публіциста, критика, громадського діяча, члена Спілки журналістів України (1964) та НСПУ (2002) з Херсонщини Миколи Михайловича Каляки. Шевченківські мотиви проходять через весь доробок митця, і це не раз відзначалось критикою [4; 5; 15; 20].

М. Каляка упорядкував і видав шевченкознавчі словники-довідники «Шевченко і Херсонщина» (1997; 2-е вид. — 1999), «Великі слова — велика сила: Крилаті слова Т.Г.Шевченка» (1999). У книзі «Шевченко і Херсонщина» він заповнює відчутну прогалину у плані з'ясування Кобзаревих зв'язків з Херсонщиною.

Довідник письменника «Великі слова — велика сила: Крилаті слова Т.Г. Шевченка» розширює уявлення про афористичний аспект Кобзарєвої спадщини.

Як автор-упорядник М.Каляка наголошує в своєму «Передньому слові», що «великий Кобзар продовжує збагачувати собою духовну скарбницю людства»[8]. Відтак думки, поетичні сентенції, напучування геніального поета України повсюдно присутні в численних літературних текстах і наукових розвідках, мемуарах і листуванні, публіцистиці ХІХ-ХХІ століть.

До постаті Шевченка як до символу українськості М.Каляка звертається в оповіданнях, картинах, спогадах. Він стверджує думку, що ідеї Кобзаря, як і його портрети, книги, окремі твори, афоризми, — священні для нащадків і засвідчують живучість Шевченкового духу в співвітчизниках за різних епох. Такі апеляції до Кобзарєвого світу, до його заповітів-імперативів простежуються в діяльності капітана героїчного судна «Львів» В.Ушакова (художньо-мемуарний роман про часи Другої світової війни «Рукопис знайдено в каюті Ушакова», 1983-2003). Екіпаж цього корабля 1939 року отримав у дарунок від робітників та інтелігенції міста Львова портрет Шевченка і керувався в часи протистояння з ворогом Кобзарєвою спонукою «Борітеся — поборете!». Увесь роман перейнятий шевченківською атрибутикою на позначення присутності Кобзаря в українській сучасності.

Нарис «Слово народне» (1990) М.Каляка аплікує Шевченковими рядками, а в розвідці «Вийду я тихенько на дорогу...»: До 185 річчя від дня народження М.Лермонтова (1999) приділяє увагу Кобзарєвим оцінкам творчості опального російського поета.

У ряді публікацій М.Каляка веде мову про сучасників і наступників Кобзаря через призму сприйняття ними Шевченкового світу. Шевченкознавчі елементи присутні в статтях М.Каляки «Збуджені херсонським степом. Незвичайна знахідка», «Я пам'ятник воздвиг...»: Історія одного вірша», що репрезентовані в книзі «Портрет на замовлення» (2000). Зокрема розвідка «Збуджені херсонським степом. Незвичайна знахідка» присвячена літературній династії Тулубів, що безпосередньо пов'язана з Херсонщиною і Кобзарем: йдеться про О.Д.Тулуба як діяча Кирило-Мефодіївського товариства та Шевченкового однодумця, про його сина — поета П.О.Тулуба, що переклав 15 творів з «Кобзаря» та онуку — письменницю З.П.Тулуб як авторку роману «В степу безкраім за Уралом» — про період заслання Шевченка.

Не зважаючи на свій похилий вік, Микола Каляка продовжує багато й плідно працювати як на літературній ниві, так і в царині науково-популярних студій.

Творчість Т.Г.Шевченка на сучасному етапі досліджували кілька конотопців. Зокрема мистецтвознавець Любов Внучкова брала участь у підготовці до друку книги «Т.Г.Шевченко. Документи та матеріали до біографії». Уродженка с.Підлипне,

український мистецтвознавець Валентина Судак присвятила творчості Великого Кобзаря багато наукових статей.

Одним із найголовніших є внесок до конотопської Шевченкіани відомого письменника Л.Смілянського. Перу Леоніда Івановича належать кілька оповідань та статей про Шевченка, а також кіносценарій «У колі друзів» та переклад українською мовою повісті Шевченка «Близнець».

Проте основою згаданого внеску є роман «Поетова молодість», про роботу над яким Л.Смілянський писав у статті «Перед новою зустріччю». У романі Леонід Іванович розповів про період формування і творчого розквіту Шевченка до першого арешту й заслання. У загалом небідні прозовій Шевченкіані української літератури роман Смілянського по праву посідає сьогодні одне з чільних місць.

Серед українських поетів новітньої доби одна з найяскравіших постатей - Яр Славутич. Це визначний учений і співець, педагог і етнограф, громадський і культурний діяч в Україні та діаспорі, учасник національно-визвольного руху 30-40 р.р. ХХ ст. [11].

Кобзар у долі Яра Славутича посідає одне з найвагоміших місць як символ нескореності української нації. У своїй статті «Велич Тараса Шевченка» він називає геніального поета «прапором боротьби за незалежність України від автократичної Московії, перейменованої Петром I у Росію» [18]. У кожній з десяти поетичних книг митця – «Співає колос» (1945), «Гомін віків» (1946), «Правдоносці» (1949), «Спрага» (1950), «Оаза» (1960), «Маєстат» (1962), «Завойовники прерій» (1968), «Мудроші мандрів» (1972), «Живі смолоскипи» (1983), «Шаблі тополь» (1992) - присутній якщо не образ Кобзаря, то ремінісценції з його творів.

Для Яра Славутича Т.Шевченко є втіленням споконвічного бунтарського духу, що жив і живе в нашому народі. У вірші «Коли в грозу поранена сосна...» (1982) автор вдається до прийому художнього паралелізму, щоб підсилити бачення незламності й життєспроможності українців. Поет співвідносить образи понівеченого бурєю дерева, що знаходить снагу для подальшого росту, та пригнобленого народу, що підноситься з ярма з Кобзаревим словом на вустах: «Так ти, народе мій, свободолюбне / Єство лікуєш у неволі час: / Прибоєм пісні спадщина прихлюпне - / І ти - живеш, мов спас тебе Тарас!» [17, 327]. Тему більшовицької сваволі на Україні («за лєнінським законом, / Щезає все під прапором червоним», «піднявши серп і молот, хитре гасло, / Ширяє царський двоголовий птах, / Щоб ця колгоспна панщина не згасла»). Яр Славутич розгортає у вірші «Даремно сняться золоті снопи...» (1990). Перебуваючи в рідних краях після багатьох десятиліть вимушеного відчуження, письменник не впізнає України. «Куди втекли Шевченкові тополі / І де сховались тирсові степи?» [17, 362]. Все це поглинулось гігантськими рукотворними морями, що вкриті цвіллю і гниллю. Все це поруйноване і сплюндроване будівниками нової соціалістичної епохи.

Шевченків дух допомагав вистояти в двобої з тоталітарним режимом багатьом українським правозахисникам. У вірші «Осадчий» (1981) Яр Славутич веде мову про «Кос-Арал шістдесятих років», про масові репресії проти інакомислячих у Радянському Союзі. Герой-правозахисник просить дружину, яка лишається на волі, назвати народжене маля іменем великого Тараса, «щоб зі словом Поета разом - / Діти завжди жили!» [17, 282]

У творчості Яра Славутича Т.Шевченко постає нашим сучасником, дотичним до найбільш злободенних проблем, що хвилюють як українців, так і все людство.

У сузір'ї сучасних письменників одним з найплідніших авторів шевченкіани є також Юрій Барабаш. Його книга «Просторінь Шевченкового слова» (Київ, «Тампора», 2011; серія «Бібліотека «ЛітАкценту»), – вочевидь підсумкова у науковій творчості Барабаша - шевченкознавця. По суті, вона є заключною частиною дослідницької «трилогії» ученого, початок якій поклала монографія «Коли забуду тебе, Єрусалиме... / Гоголь і Шевченко. Порівняльно-типологічні студії» (2001 р.; 2004 року цю працю пошановано Національною премією України імені Т. Г. Шевченка). Другою

частиною слід вважати дослідження «Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма» (2004 р.). Наукові ідеї, апробовані в ньому, тепер знайшли своє продовження і розвиток у нових студіях про просторинь Шевченкового слова. Міркування про історіософію, націософію та релігійно-етичні засади Тараса Шевченка суттєво доповнено студіями про мотиви любові, слова, самотності, помсти, смерті у творчості поета. Ю. Барабаш поставив за мету «ввести в рамці шевченкознавчого дискурсу методологію структурно-семантичного аналізу» – і це завдання послідовно реалізовано в дослідженні.

Маємо, таким чином, Шевченкознавчу «симфонію» Юрія Барабаша, дослідження високого класу, що представляє, між іншим, те літературознавство «з людським обличчям», у якому наукова мова елегантно й легко доповнюється лексичним і стилістичним багатством мовного розмаїття. Це книга, яка пропонує інтелектуально яскраве авторське наближення до Шевченка. А водночас вона здатна й інших запалити спокусою нових чаклувань над поетичними текстами українського генія. [1].

Тарас Шевченко завжди викликатиме інтерес в українців. У ньому сконцентрований «біль і гнів» українців, і кожне покоління намагатиметься відчитати «свого» Шевченка. І хоча зараз теж з'являються різноманітні дослідження про Шевченка, окремі з яких відзначаються національною премією його ж імені (Леонід Большаков. Біль о Тарасе. В 3-х т., 1994; Володимир Мельниченко. Тарас Шевченко: «Моє перебування в Москві», «На славу нашої преславної України (Тарас Шевченко і Осип Бодяньський)», 2009), найперспективнішими вважаю дослідження Івана Дзюби «Тарас Шевченко», 2005; Василя Пахаренка «Незбагненний апостол», 1999; Лесі Генералюк «Універсалізм Шевченка», 2008. Найперспективнішими в тому плані, що вони ламають стереотипи псевдонародницького сприйняття творчості Тараса Шевченка.

Тож не можу не згадати про відомого нашого земляка, літературознавця, шевченкознавця, поета, доктора філології, професора кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Василя Пахаренка, автора найкращих на сьогодні праць про Шевченка, зокрема, монографії «Незбагненний апостол. Нарис світобачення Т. Шевченка» (1993, друге, доповнене видання - 1999), відзначене Дипломом і премією Президії Національної Академії Наук України для молодих учених. У праці автор пропонує свій «ключ» до осмислення світогляду і творчості Т. Г. Шевченка.

У розвідці «Начерк Шевченкової етики» автором зроблено стислий огляд серцевинної у творчості Т. Шевченка екзистенційно-етичної проблематики. Окреслено природу екзистенціалізму як способу мислення, а також досліджено джерела і суть Шевченкової етики, проаналізовано художні пошуки митцем коренів зла та шляхів його подолання. Значна увага приділена наскрізній у «Кобзарі» проблемі теодицеї (боговиправдання попри існування зла) й антроподицеї (виправдання, возвеличення людини попри її недосконалість). Аналізуючи ситуацію, що склалась, В. Пахаренко вбачає причину такого розмету думок у схематизації та недопустимій поляризації Шевченкової амбівалентності. На думку ж самого дослідника, «духовні пошуки – це не хаотичні метання в різні боки, а рух до істини, імпульсивний, зигзагоподібний і все ж цілеспрямований [13]». Еволюційність Шевченка, діалектична у своїй основі, у кінцевому підсумку – це утворення нової гармонійної якості. Це переконливо ілюструють такі міркування науковця: «У Шевченковому розумінні добро – це породжена всеосяжною любов'ю гармонія людини з собою і світом (свобода фізичного й духовного саморозвитку та вільне рівноправне життя з іншими людьми, природою, космосом, Богом), зло – це руйнування такої гармонії чи перешкодження їй, заперечення стратегії любові» [14]. Дослідник підкреслює, що «узвичаєне в шевченкознавстві протиставлення бунтарства й християнства видається некоректним. Шевченко цілісний у своєму людинолюбстві, а відтак і в бунтарстві супроти зла, яке нівечить людину [14]. «Поєднання в поетовому

світогляді слова й сокири визначено також національним характером, у якому щільно переплелись хліборобський і козацький генотипи» [14].

Нарис «Тарас Шевченко» В.Пахаренко присвятив визначному українському поетові й художнику Тарасові Шевченку, який найглибше й художньо найдосконаліше розкрив українську душу, осмислив минуле, сучасне й майбутнє України, став могутнім джерелом національної свідомості, символом України..

Сьогодні ми все ще на шляху до глибшого пізнання поета. Як зазначає І.Дзюба, «Тараса Шевченка ми розуміємо настільки, наскільки розуміємо свій час і Україну в ньому» [7]. Таке осмислення творчості поета у вимірі сучасності представляє І.Дзюба. Літературно-критична робота літературознавця триває більше п'ятдесяти років. Монографії, статті, студії дослідника з вивчення творчої парадигми Т.Шевченка становлять сьогодні сучасне прочитання «шевченківського тексту».

Зібрані студії науковця різних років, зокрема підсумкова монографія «Тарас Шевченко. Життя і творчість» актуалізувалися у драматичний для українського духовно-культурного життя момент. У сучасному літературному процесі «шевченківський текст» автора праці прочитується не тільки як визначний науковий факт, а й набуває значення націєтвірного чинника не лише в осягненні творчої постаті, а й у ствердженні духовних вартостей нашої культури. Звідси й самого І.Дзюбу – вченого, літератора, людину – розуміємо в колі бачення, інтерпретації ним самого поета, наскільки глибоко та повно через Т.Шевченка переосмислюємо давній час і свою добу, колишню та сьогоднішню Україну, її проблеми.

І.Дзюба зробив ґрунтовне дослідження творчості поета у вимірі порівняння Т.Шевченка та європейських постатей. Зокрема, цикл компаративістських студій «Шевченко і Петєфі»; «Шевченко і Хомяков». Літературно-критичний нарис «У всякого своя доля». Візія ідеального стану суспільства «Шевченко і Шиллер», «Шевченко і Словацький». У цих працях творчість поета осмислюється в порівняннях як активний чинник у духовному житті Слов'янщини [1].

Теоретично-публіцистичний есей «Довіку насущний», «Світи Тараса Шевченка», – стислий нарис основоположних ідей майбутньої підсумкового дослідження. Під цим оглядом із монографією також корелює пізніше написана вступна стаття до повного зібрання творів Т.Шевченка «На вічному шляху до Шевченка» у співавторстві з М.Жулинським і розлога передмова до «Шевченківської Енциклопедії». Розвідка «Застукали сердешну волю...» (Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого). Взірєць дивовижного наджанру, в якому поєднані історичні дослідження з літературними і з публіцистичними. Шевченкова поема прочитана очима сучасного інтелектуала-гуманіста, набуває нової актуальності.

Літературознавець поступово йшов шляхом наростання шевченкознавчого потенціалу, тобто поетапного наближення до синтезу і осягнення генія. Такою синтетичною працею стала монографія І.Дзюби «Тарас Шевченко. Життя і творчість». У цій розвідці науковець зміг розкрити поетичне й моральне обличчя великого митця, його психологічний портрет, духовну й творчу еволюцію. «Шевченко, як і кожен геній, – пише автор, – нескінченне й безперервне сплетіння самозаперечень і самостверджень...» [1].

Дослідник проводить поетапне вивчення особистості поета, починаючи з дитячих років. Біографічний нарис поєднано з творчим зростанням поета. В першому розділі «дитинство» І.Дзюба відтворює світ перших років Т.Шевченка. А історичний 133 час, у період якого народився Т.Шевченко, знаменується «епохою національностей».

Життєпис поета представлений зрозумілою оповіддю, доступною для читача, дозволяє збагнути поступові сходження малого Тараса, зокрема роки кріпаччини, перебування в Академії мистецтв, викуп із неволі.

Праця Івана Дзюби поєднує розповідь про життєвий і творчий шлях великого поета й художника з інтерпретацією його спадщини, аналізом конкретних творів та характерних мотивів поезії й прози в синхронному й діахронному вимірах. У цій праці, автор прагнув

охопити весь обшир літературної та громадянської діяльності великого сина України в широкому історичному й естетичному контексті, розкрити центральне місце Шевченка в усьому національному житті, з'ясувати природу його магнетичної влади над поколіннями українців.

Кожна доба заново прочитує Т.Шевченка. І.Дзюба в монографії запропонував для сучасника необхідне розуміння поета, його слова в контексті історії, відкидаючи всілякі міфи та нашарування про Т.Шевченка. Цінність його публіцистичного слова полягає, насамперед, у авторському підході аналізу тексту до автора й навпаки.

В інтерв'ю з Кирилом Булкіним Іван Дзюба зазначив: «Моя праця має трошки полемічний характер, не підкреслено, не явно, але, мабуть, читачі можуть відчутти, в чому ця полемічність полягає. Це протистояння нинішнім спробам якимось або принизити Шевченка, або вишукувати щось компрометуюче. Це з боку тих, хто не любить Шевченка. Таких людей сьогодні є чимало. Або просто нерозуміння Шевченка. Скажімо, у нас сьогодні втрачене відчуття історизму у тих, хто не сприймає, що у Шевченка, дехто вважає, що це, по-перше, неактуально, по-друге, після всього того, що пережило українське село в сталінські часи, Голодомор і так далі, то це дрібниця якась. Дехто взагалі ідеалізує Російську імперію, що це не тюрма народів, а якийсь наш спільний дім. Тому я наводжу багато документів, просто різних свідчень людей того часу, посилаюсь на літературні твори російські і українські, посилаюсь на документи і публікації Герценівського «Колокола», щоб показати, що це було страшне лихо для всіх людей, а для України особливо тяжке лихо».

Відомий поет Юрій Липа колись зауважив, що «кожне покоління повинно наново переписувати історію свого народу, здається тому, щоб глибше і повніше вивчити його і пізнати його» .

Як бачимо з оглянутої нами Шевченкіани,сучасні Шевченкознавчі дослідження сьогодні успішно набувають свого розвитку, відзначаються новизною та актуальністю вивчення творчості поета. Це засвідчує важливість осмислення постаті Т.Шевченка у вимірі сьогодення. Велика художня сила Шевченкового слова, що глибоко вражає читача, весь час перебуває у полі зору філологів. Шевченкознавство давно сформувалось у галузь науки. Свідченням тому є численні праці літературознавців і мовознавців.

Література

1. Барабаш Юрій. Просторинь Шевченкового слова. Передмова. — Київ: Темпора, 2011 с. 86170.
2. Боронь Олександр .Поетика простору у творчості Шевченка. Шевченкіана/упоряд. : Л.Голота, Є.Букет .- К.: Пріоритет.-2011.- 320 с.
3. Братан М. Дожинок: Поезії. — Херсон: Айлант, 2004. — 180 с.
4. Волкова В. Маємо нове видання // Літ. Україна. — 2004. — 19 лютого.
5. Володимиров Л. На здобуття премії // Судостроитель. — 1997. — № 19.
6. Ворушило-Легіт А. Спогади // Визвольний Шлях. - 1999. - Кн. 12. - С.1497-1511.
7. Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. / І.Дзюба . - К.: Києво-Могилянська академія, 2006.
8. Каляка М. Великі слова — велика сила: Крилаті слова Т.Г.Шевченка. — Херсон, 1999. — 135 с.
9. Легіт А. Вибрані поезії. - Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1990. - 232 с.
10. Легіт А. Калинові шуми. Вибрані поезії: 1945-1993. - К.: Український письменник; Вир, 1994. - 119 с.
11. Немченко Іван. Кобзар у поетичному світі Яра Славутича //З Україною в серці. – Херсон, 1996. - С.62-70.
12. Немченко Іван.Шевченківські мотиви в творчості Андрія Леготи. // Визвольний шлях. - 2001. - № 3. - С.89-96.

13. Пахаренко В. Начерк Шевченкової етики / Василь Пахаренко. – Черкаси : Брама-Україна, 2007. – 208 с.
14. Пахаренко В. Добро і зло / Василь Пахаренко // Темі і мотиви поезії Тараса Шевченка / упоряд., наук. ред. Н. Чамата – К., 2008. – С. 51–75.
15. Рудницький Г. З Наддніпрянського краю // Кримська світлиця. — 2002. — 17 травня.
16. Скорський М. Живий у правді народній. // Дивослово., 10/2005, с.59.
17. Славутич Яр. Твори: У 5 т. – К.: Дніпро; Едмонтон: Славута, 1998. - Т. 1. - 469 с.
18. Славутич Яр. Твори: У 5 т. – К.: Дніпро; Едмонтон: Славута, 1998. - Т. 3. – 494 с.
19. Степаненко Микола. Подвижництво Петра Ротача на ниві шевченкознавства. Слово Просвіти. – 2011. – 3–9 березня. – Ч. 9 (594). – С. 11.
20. Яїцький А. Шевченко і Херсонщина // Літ. Україна. — 1999. — 18 березня/

ТЕМА 16 ОБРАЗОТВОРЧА ШЕВЧЕНКІАНА ЧЕРКАЩИНИ

Мельниченко Василь Миколайович,
кандидат історичних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту
історії і філософії Черкаського
національного університету імені
Богдана Хмельницького, голова обласної
організації Національної спілки
краєзнавців України

Увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка і популяризація його творчої спадщини засобами образотворчого мистецтва посідає особливе місце в черкаській шевченкіані. Образи Т. Г. Шевченка та його літературних героїв знайшли втілення в багатьох живописних, графічних і скульптурних творах черкаських митців та уродженців Черкащини.

Вагомий внесок в образотворчу Шевченкіану зробив наш земляк Іван Сидорович Їжаквич. Відомий український живописець, графік, народний художник УРСР народився 18 січня 1864 року в селі Вишнопіль Уманського повіту (нині – Тальнівського району). Працював у галузі станкового й монументального живопису, книжкової та журнальної ілюстрації.

До образів Шевченкової поезії І. С. Їжакевич звертався протягом усього життя, створивши велику кількість творів, присвячених життю і творчості Кобзаря. Ілюструвати твори Т. Г. Шевченка почав ще в 90-х роках XIX століття, виконавши малюнки до балади „Причинна” (1893 – 1894), поем „Гайдамаки” (три ілюстрації 1895), „Катерина” (1895, 1896), поезії „Перебендя” (1897), драми „Назар Стодоля” (1898).

У радянський час художник звертається до сюжетів із життя Шевченка. Його пензлю належать такі картини як “Хата батьків Шевченка у Кирилівці” (1921), „Тарас Шевченко – пастух” (1928), „Т. Г. Шевченко в майстерні В. Щиряєва” (1933), „Зустріч Т. Г. Шевченка з сестрою Яриною” (1935) та інші.

До Шевченкіани Івана Сидоровича належать його картини за мотивами творів Т. Г. Шевченка „Катерина” (1925), „Кріпаків міняють на собак”, „Право першої ночі”, „На панщині”, „Уманська різня” (1926 – 1928), кілька варіантів за мотивами вірша „Мені тринадцятий минало” (1935 – 1938). Неперевершеним є цикл ілюстрацій І. С. Їжакевича до ювілейного видання “Кобзаря” 1939 року, в якому він узагальнив свій багаторічний досвід інтерпретації поетичної спадщини Шевченка. Ці ілюстрації здобули широке визнання, багато разів передруковувалися. У співавторстві з Ф. Коновалюком наш земляк виконав малюнки до поем „Сон” („У всякого своя доля”), „Єретик”, „Кавказ”, „І мертвим,

і живим...”, „Юродивий” (1950), малюнки на обкладинки окремих видань поем „Катерина” і „Наймичка” (1951) [1, 264 – 265].

Ім'я талановитого художника і педагога Іллі Максимовича Шульги (1878 – 1938), уродженця села Кропивна Золотоніського району, ще й досі мало відоме широкому загалові. Репресованого митця довго не згадували в Україні і лише після реабілітації в 1950-х роках його ім'я повернулося у царину української культури. Художник неодноразово звертався до шевченківської тематики, створивши портрет Кобзаря, полотна „Тарас Шевченко на етюдах”, „Могила Тараса Шевченка в Каневі”, „Катерина” [2].

Ще один український художник, наш земляк Іван Іванович Падалка (1894 – 1938), родом із села Жорнокльови Золотоніського повіту (нині – Драбівський район) став жертвою сталінських репресій. Працював як живописець, графік, художник-монументаліст, у галузі декоративно-прикладного мистецтва. Проявив себе як художник-ілюстратор, в тому числі до „Кобзаря” Т. Г. Шевченка. Також вивчав і досліджував художню спадщину Т. Г. Шевченка, написав статтю „Тарас Шевченко – художник”, яка в 1926 році була надрукована в журналі „Нове мистецтво” [3].

Особливе місце в образотворчій Шевченкіані посідає творчість уродженця славного своїми шевченківськими традиціями села Зелена Діброва Звенигородського повіту (нині – Городищенський район) відомого українського художника, внучатого племінника Т. Г. Шевченка по сестрі Катерині Фотія Степановича Красицького (1873 – 1944).

Шевченкіана Красицького розпочалася двома олійними портретами 1899 року. В малому за розмірами ескізі Шевченко зображений у білій сорочці, червоній краватці і сірій жилетці. Красицький прагнув розкрити в портреті Шевченкові думки, почуття, переживання, викликані тяжким становищем українського народу, якому він так бажав кращого життя, якого він так хотів бачити вільним. Кобзареве обличчя суворе, і навіть похмура: поет заглиблений у невеселі думи. Кольоровою літографією художник видав портрет Шевченка у 1905 році. На ньому Шевченко зображений у смушевій шапці, погляд очей зосереджений, гострий. Портрет став своєрідним подарунком простим людям, оскільки його ціна складала всього 20 копійок. Його придбали книготорговці Росії, Америки, Австралії, Канади, Франції.

У творчому доробку Красицького велика кількість й інших живописних та графічних портретів Т. Г. Шевченка, серед яких: для обкладинки журналу „Шершень” (1906), „Шевченко в шапці” (1906, 1907, 1910, 1925, 1932), „Портрет Шевченка з закличом на пожертвування на пам'ятник поета” (1909), „Портрет Шевченка з бородою” (1934, 1937). Пізніше він створив жанрові композиції „Шевченко в майстерні” (1937), „Шевченко в творчому екстазі”, „Шевченко на Чернечій горі”, „Шевченко над Дніпром” (1938), „Смерть Шевченка” (1941). Красицький намалював багато красвидів тих місць, де жив і бував Шевченко, ілюстрував його твори [4, 327].

Ще один наш земляк – Іван Макарович Гончар (1911 – 1993) – відомий український скульптор, художник, етнограф, колекціонер, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, родом із села Лип'янка Шполянського району. З дитячих років пройнявся почуттям щирої любові та шани до Шевченка.

„Шевченківська тема в скульптурі мене завжди приваблювала. Я задумав на цю тему створити цілу серію образів Великого Кобзаря. Наближалась видатна дата від дня народження Тараса, яка мала урочисто відзначатись в майбутньому 1939 році. Мені стало відомо, що цій даті буде приурочена ювілейна художня виставка. Отже, я вже осінню 1938 року виношую образ в скульптурі малого Тараса в науці у дядька, яка потім вилилася в образ Тараса-водоноші”, – згадував І. М. Гончар [5].

Однією з його перших скульптурних робіт постала композиція „Тарас-водоноша” (1938, бронза), в якій митець через спогади власного тяжкого дитинства розкриває страждання в наймах малого Тараса. Оригінал скульптури зберігається в Національному музеї Т. Г. Шевченка в Києві, а авторські повторення – у Шевченківському

Національному заповіднику в Каневі та інших музеях. Статуя „Молодий Тарас Шевченко” (1949) постає новаторською роботою в українській скульптурній шевченкіані. Митець долає усталене на той час вирішення образу поета у зрілому віці. Його Тарас – це сповнений енергії, творчої наснаги і власної гідності юнак, котрий щойно закінчив петербурзьку Академію мистецтв. Обличчя Шевченка – одухотворене і благородне, чоло високе і ясне. Ця скульптура по праву стала одним із кращих творів української шевченкіани. Її авторське повторення зберігається в Національному історико-культурному заповіднику „Батьківщина Тараса Шевченка” на Звенигородщині.

Впродовж 1959 – 1963 років І. М. Гончар працює над скульптурною композицією „Тарас Шевченко з сестрою”, в якій передає трагізм української долі. Це зустріч рідних після довгої розлуки і страждань минувшини та безнадійність на щасливе майбуття.

Скульптурна шевченкіана Івана Гончара доповнюється його художніми роботами, виконаними на основі зібраного ним історико-етнографічного матеріалу: „Дума про Тараса” (1978), „Тарас Шевченко на Україні” (1989), а також графікою: „Стара чумацька хата в селі Шевченкове на Черкащині (XIX ст.)” (1963), „Вітряки в селі Шевченковому” (1963), „Шевченко Тиміш, внук Тараса Шевченка” (1964), „Хата Тимоша в селі Шевченковому” (1964). Усі графічні малюнки виконані автором з натури.

У колекції, зібраній І. М. Гончаром, шевченківська тема представлена двома картиною „Янгол зі свічкою” та іконою „Святий Микита”, які, на думку Івана Макаровича, дуже нагадують картини молодого Шевченка і можуть належати його пензлю. У меморіальній книгозбірні І. М. Гончара зберігаються рідкісні книжки, серед яких, зокрема, друге видання нецензурованого „Кобзаря” (Прага, 1876), „Жизнь и произведения Тараса Шевченка” (упоряд. М.К. Чалий, 1882), книга С. Н. Кулябки „Т. Г. Шевченко” (1884), „Кобзар. Гайдамаки” (1886), „Жалобний марш М. Лисенка до 27-х роковин смерті Т. Г. Шевченка (1888) та інші видання”[5].

Серед творців Шевченкіани чільне місце посідає відомий черкаський художник Іван Онисимович Кулик (1923 – 1995), який понад сорок років працював в українському станковому живописі. Одна з перших його картин „Старі Моринці. Відлига” не випадково була присвячена Шевченковим Моринцям, адже Іван Онисимович народився саме в цьому селі, де настільною книгою в сільських хатах, поряд з Біблією, був „Кобзар”.

Ще змалечку хлопець познайомився з творами свого геніального земляка-односельця. Полум'яне, правдиве слово Тараса глибоко запало в дитячу душу. Під впливом прочитаного виникали дивні образи, які хотілося малювати олівцем і фарбами. І, мабуть, не випадково, що перші свої роботи перемальовував із картин Тараса Шевченка.

В створеній І. О. Куликом за роки наполегливої творчої праці галереї відомих постатей української культури і літератури чільне місце посідає шевченківська тема. Передусім, це „Портрет Т. Г. Шевченка”, картини „Шевченко в Корсуні”, „Шевченко серед дітей”, „Батьківщина Кобзаря – село Моринці”, „І. С. Козловський співає в Моринцях” та багато інших [6, 119 – 126].

Творча спадщина майстра налічує понад п'ятсот творів. Людина надзвичайно щедрої вдачі, Іван Онисимович подарував людям 256 картин. В 1967 році сто картин подарував рідному селу – Моринці, а згідно його заповіту п'ятдесят робіт передано в школу мистецтв, що у селі Шевченкове, дружиною художника Луїзою Макарівною.

Багата і різноманітна палітра творів шевченківської тематики й інших сучасних черкаських митців – картини „Шевченко в Черкасах”, „Шевченко і кобзар”, „Шевченко в Млієві”, „Т. Г. Шевченко біля дуба М. Залізняка” В. Клименка, „Кобзарські думи”, „Та не однаково мені...”, „Оселя діда Т. Г. Шевченка” І. Бондара, „Шевченко в Черкасах” Є. Найдена, „Пісня Кобзаря” О. Дяченка, „Т. Г. Шевченко” О. Жури, „Думи мої, думи...” та „Тече вода в синє море” (Т. Г. Шевченко) І. Фізера, „Реве та стогне Дніпр широкий...” І. Кругляка, „Чому не йде...” „Молодий Шевченко” В. Сірого, „За що не знаю, називають хатину в гаї тихим раєм” В. Мухова, „Проводи Тараса” А. Клименко, „За вас правда, за вас сила і воля святая” В. Цимбала, диптих „За сонцем хмаронька пливе” Т. Куліш,

портрети Шевченка М. Нестеренка, Ю. Озерана, Т. Сосуліної, Д. Нарбута і В. Олексенка, ілюстрації до поеми „Гайдамаки” В. Жигала, гобелени „Шевченко”, „Шевченко в солдатчині” А. Недосеко, „Причинна” Н. Недосеко [7; 8; 9].

У творчості уродженця села Гнилець Звенигородського району художника Миколи Петровича Лихошви домінуючою є шевченківська тематика. В доробку М. П. Лихошви, який нині працює в Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені М. Бойчука, вона представлена такими роботами живопису і графіки як „Земля, яку сходив Тарас малими босими ногами”, „Вітряк по дорозі Будище – Моринці”, „Село Хлиппівка”, „Моринці, хата в якій народився Тарас Шевченко”, „Дворик села Шевченкове”, „Околиця села Зелена Діброва”. Усі вони виконані з великою любов'ю, відзначені барвистим різномайттям соковитості літніх кольорів, мов живі створюють сонячний, радісний настрій [10].

Оригінальними за своїм вирішенням є екслібриси, присвячені пам'яті Т. Г. Шевченка, у виконанні А. Алексєєва та В. Співака, плакети „Т. Г. Шевченко”, „Україною... 1859 р.”, „В неволі тяжко” та медалі „А серцем лину на Вкраїну...” „Минули літа молодії”, „Останній путь” В. Крючкова. Привертають увагу виконані в техніці витинанки роботи М. Теліженка – „Портрет Т. Г. Шевченка”, „У просторі Тарасових думок”, „Отчий світильник”. В техніці ковки виконав роботу „Натхнення до портрета” І. Лавріненко [7; 8; 9].

Творчість Шевченка стала невичерпним джерелом творчого натхнення і для інших черкаських митців.

Черкаську Шевченкіану доповнюють скульптурні твори: „Думи мої, думи мої...” А. Шилімова, „Погруддя Т. Г. Шевченка” В. Кравченка, С. Грабовського, „Погрудний портрет Т. Г. Шевченка” В. Головка. Вкладав душу й талант у художнє оформлення і постановку спектаклів шевченківської тематики на сцені обласного музично-драматичного театру лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Д. Нарбут. Шевченківські мотиви самотньо і неповторно інтерпретують у вишивці О. Теліженко („Вогонь душі Тараса”, „Село на нашій Україні”) та у розписах – Т. Гордова („Закувала зозуленька в зеленому гаї...” „Зацвіла в долині червона калина”).

У 2008 році на Черкащині започатковано проведення виставок „Черкаські художники у вінок шани Великому Кобзареві”, які кожного року стають центральною подією Шевченкових березин в обласному центрі. В їх експозиціях представлені твори живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, об'єднані тематикою шевченкових творів, шевченкового світобачення, відбитих сприйняттям митців нашого часу.

Представлені на щорічних шевченківських виставках роботи засвідчують значний творчий потенціал художників Черкащини, їх високу громадянську позицію та відчуття особистої причетності і відповідальності за розвиток національної культури як важливого чинника сучасних державотворчих процесів.

Література

1. Їжакевич Іван Сидорович // Шевченківський словник: У 2-х томах. – К., 1976. – Т. 1.
2. 20 липня 1878 року народився художник, педагог Ілля Максимович Шульга // [Електронний ресурс]. Режим доступу: arhiv.orthodoxy.org.ua/uk/tsey_den_v_istorii/2006/.../2896.html / (дата зверення: 15.01.2013).
3. Яровий І. Іван Падалка: від ярлика „ворога народу” до пам'ятника в бронзі // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://memorial.org.ua/education/draw/19/index.htm> / (дата зверення: 21.01.2013).
4. Красицький Фотій Степанович // Шевченківський словник: У 2-х томах. – К., 1976. – Т. 1.

5. Марченко-Пошивайло Т. Шевченкіана Івана Гончара [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q=палермо&ie> / (дата зверення: 02.01.2013).
6. Грабовецький В. В., Неумитий В. М. Моринці. Сторінки історії та вшанування Кобзаря. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2008.
7. Художники Шевченкового краю / Упоряд. Іщенко Ю. П., Фізер І. В. – Черкаси: Брама, 2008.
8. Мистецька шевченкіана музею „Кобзаря” / Упорядник – О. Шарапа. – Випуск другий. – Черкаси, 2010.
9. Каталог виставки „Черкаські художники у вінок великому Кобзареві / Упорядник – О. Шарапа. – Черкаси, 2008.
10. Капустін В. Нащадок великого Кобзаря // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/> (дата звернення: 17.01.2013).